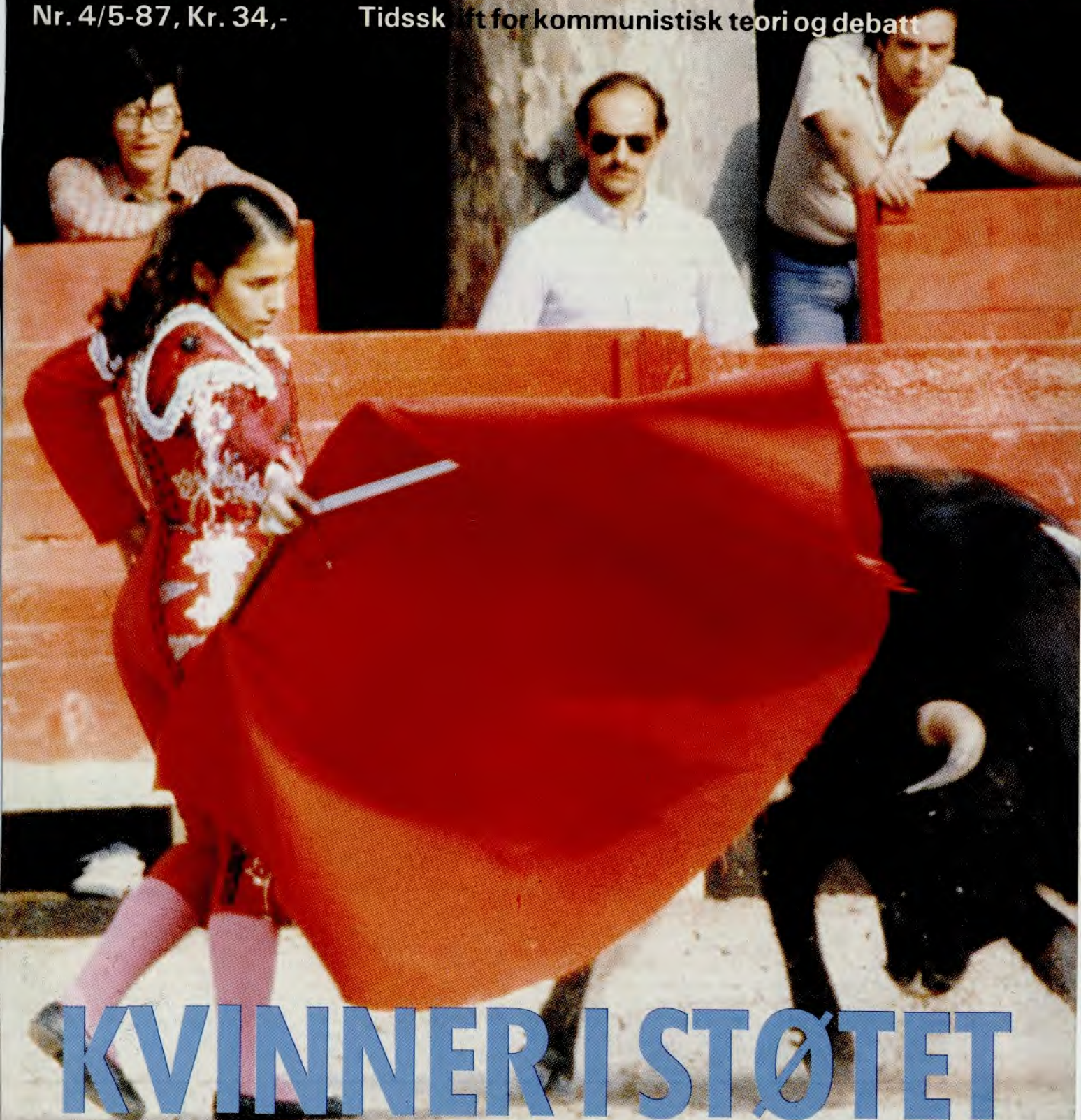

RØDE FANE

Nr. 4/5-87, Kr. 34,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

KVINNER I STØTET

POSTMODERNE BLIKK

Med fare for å gi næring til anti-intellektualistiske strømninger, oppmuntre ubegripelig kritikk om tidsskriftets utilgjengelighet og klappe sorte får.....tør vi hevde at siste dobbelt-nummer av tidsskriftet Profil hadde opptil flere lesverdige og noenlunde forståelige artikler.

Nå vil muligens leserne trekke kjensel på gode klas-siske spørsmål som kan gi mersmak på stoffet. Føl-gende er saksa fra avslut-ninga av Albrecht Wellmers artikkel den post-moderne impuls. Wellmer polemiserer mot postmo-derne Lyotards ønsket om konsensus eller enighet;

«...Men at dette fortsatt ikke er noe godt svar på spørsmålet om en «post-moderne» fornuft, er opp-lagt. Problemene knyttet til en «rettferdighet uten konsensus» forblir ubesvart hos Lyotard. For hvem gjelder regelen «La oss få spille i fred» og hvem vil ta hensyn til den?

FASTLÅST FORNEDRELSE

«Kvalmende lesning, jævlig og sjokkerende. Men samtidig dessto mer nød-vendig å få den ut», er anbefalingen tidsskriftet

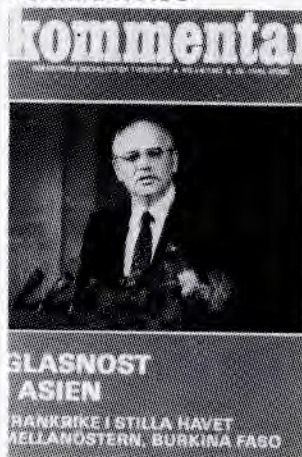
Latin-Amerika Idag gir en rapport om seksuell mis-bruk av barn i Brasil. Rapporten er laga av Renee Bridel og Jean Paul Col-lomps og undersøkelsen deres går blant annet ut på at 60 000 jenter hvert år havner i prostitusjon i den nord-østlige delen av lan-det.

HOMSE-VALGFLESK

«Vi har ennå til gode å se politikere som kommer lø-pende over døra på Metro-pol med valgflesk i lom-ma. Med unntak av Rød Valgalianse har ennå ingen begynt å bruke homofile og lesbiske som lokkemat i valgkampen,» heter det i lederartikkelen i «Fritt Fram» som utgis av Det norske forbundet av 1948. Lederen virker noe uklar på om dette er en fordel eller ulempe, og hva det betyr «å bruke homofile og les-biske i valgkampen» skulle vi gjerne visst.

BURKINA FASO

«Hittil har forsøkene på å styrte den progressive re-gjeringa vært mislykka, og det synes ikke være noen tvil om at regjeringa har majoriteten av folket bak seg.

Men Burkinas politikk er en utfordring og en torn i øye på imperialismaktene.....» skriver Hillevi Nilsson i en lang og grundig artikkel om landet i utkanten av Sahara. Det svenske tidsskriftet Kommentar nr. 5/6 har mer om landet for de ukorruppte.

KINESISKE MOTETRENDER

Kinesiske fashion-magasi-ner er i vinden, og vakre kinesiske kvinner preger forsiden. Det kinesiske looket er konsentrert om vifta, ellers gjelder det å se mest mulig vestlig ut. Chi-na reconstructs bekymrer seg imidlertid over at de

mange nye modellene ikke får den annerkjennelse de burde. De er fremdeles sett ned på av mange.....kon-servative og føydalt-ten-kende folk. Hørt den før? Dessuten — hva var så gærnt med føydalismen?

NASHILONGO PÅ SKOLE

Nascilongo er tidligere akti-vist i Swapo og går nå på skole i Kongo som er starta av midler fra norske skole-elevers solidaritetsaksjon: Operasjon dagsverk. I Fol-kevevt nr. 6/87 kan du lese mer...

SKOGSTUR FOR FRED

Avtaler med russerne som kan gjøre vedren mer stabil og fredelig er nå mulig i føl-gge septemberutgava av «The Economist». Forutsetningen er at USA skjøner at det er i kynisk egeninteresse og ikke et spørsmål om godhet som kan skape fred med Sovjet.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentar s.2
 Innhold s.3

LEDER:

Falsk dobling s.4

KVINNEKRAFT:

Husmødre mot strømmen,
 av Bodil Eide s.6

Kvinner i Islam,
 av Erik Fosse s.12

Det tekstile språket,
 av Elisabeth Haarr s.18

Patriarkat og organisasjon,
 av Gunnar Furehaug s.24

ARBEIDERKLASSEN OG RUTINEARBEIDET:

Arbeidets fall — marxismens fall,
 av Erling Kielland s.32

MILJØKAMP:

De Grønne,
 av Angelika Schafft s.41

ARBEIDERKULTUR:

3 mot 1 går ikke,
 av Jens Hoel s.46

DEBATT:

Tellefs 11. tese,
 av Erling Kielland s.50

Øgrim og DNA,
 av Inger Ljøstad s.52

Kunnskap og sosialisme,
 av Trond Hofvind s.55

ANMELDELSER:

Utopisk feminisme,
 av Jon Sandvik s.57

HUSMOR -LAGA

Bodil Eide tar opp spørsmålet om særegen kvinneorganisering med utgangspunkt i erfaringene fra Husmorlaga på tjuetallet. Hun tar opp motstanden den gryende organiseringa ble møtt med, arbeidsmetoder og program i en svært omfattende bevegelse av kvinner for 50-60 år siden.

SIDE 6

PATRIARKAT — ORGANISASJON

Organisasjon, kjønn, de-

mokratisk sentralisme og kvinneopprør er stikkord for Gunnar J. Furehaugs artikkel. Mannskulturen hemmer organisasjonens styrke, hevder Furehaugs blant annet.

SIDE 24

«DE GRØNNE»

Angelika Schafft diskuterer miljøbevegelsen i Vest-Tyskland, og behandler spesielt forholdet mellom de to fløyene bestående av såkalte realister og fundamentalister. De ulike syn på kvinnefrigjøring blir naturligvis tatt opp.

SIDE 41

DNA og Øgrim

Tron Øgrims ønske om et mer nyansert syn på DNA blir fulgt opp av Inger Ljøstad. Hun er blant annet uenig i Øgrims syn på LO-ledelsens klasse-tilhørighet.

SIDE 53

RØDE FANE

Utgitt av
 Arbeidernes kommunistparti
 (marxist-leninistene)

Bestill fra:
 Røde Fanens distribusjon,
 boks 83, Bryn, Oslo 6.

Adresse redaksjonen:
 Gøteborggata 8
 0566 Oslo 5

Redaktør og ansvarlig utgiver:
 Trond Christoffersen

Nr. 4/5 — 1987 — 17.årg.
 ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

ISSN 0332-7892

Postgiro nr. 2 20 84 78
 Telefon: 02 / 384250

Trykt hos A/S Reprografisk
 industri

TYNT DOBBELTNUMMER

Dette nummeret er det tynneste dobbeltnummeret Røde Fane noen gang har gitt ut — ikke i innhold, men i antall sider. Hensikten med tiltaket er å spare penger. På grunn av spesielle omstendigheter er Røde Fanes økonomi blitt brått forverra. Samtidig ønsker vi å gjøre Røde Fanes venner oppmerksom på at bladet er pressa økonomisk og opplagsmessig, og trenger støtte.

I virkeligheten har Røde Fane alt gitt ut et dobbeltnummer i 1987: Nummer to — det samepolitiske nummeret. Vi mener at det er en viktig politisk og kulturell begivenhet at et tidsskrift kommer ut med et nummer viet samefolkets rettigheter og kamp. For oss var det sjølsagt at nummeret måtte trykkes både på samisk og norsk, sjøl om dette er temmelig enestående i storsamfunnet Norge. På bakgrunn av den velvillige holdninga Alta-kampen pressa myndighetene til å innta overfor samisk kultur, anser vi det som sjølsagt at merutgiftene til å utgi Røde Fane på samisk berettiger til offentlig støtte.

For å gjøre en lang historie kort: Vi søkte en gang før utgivelsen og fikk avslag. Merutgiftene ble på over førti tusen kroner. Etter at tallene forelå, har vi søkt fire offentlige instanser. Foreløpig har vi mottatt ett avslag på disse, og har ingen grunn til å tro at de andre søknadene faller heldigere ut. For Røde Fane er førti tusen kroner et så stort beløp, at det ville vært uforsvarlig å ikke ta tiltak. Derfor stoler vi på at abonnentene forstår årsaken til at de nå har fått et noe tynt dobbeltnummer i henda.

Forståelse stoler vi på at dere har, men enda mer trenger vi aktiv støtte. I denne konkrete saka betyr det støtte til kravet om

tilskudd til det samepolitiske nummeret. Generelt betyr det: abonner! Betal fornying av abonnementet ved forfall! Og, verv abonnenter blant kamerater og venner. Røde Fanes opplag ligger helt på grensa av det som gjør det mulig å gi ut et blad på dette nivået. Bladet gikk i fjor med ti tusen kroner i underskudd og har ikke store reserver å tære på. Bladet mottar ikke offentlig støtte, og drives gjennom et omfattende gratisarbeid fra noen få personer. Derfor betyr hvert enkelt nytt abonnement mye for tidsskriftets framtid.

«Frihetsgudinne», i *Klassekampen* 1914.

Kvinnens verdier og kraft er to sentrale stikkord for tema-delen av dette Røde Fane. Vi har lagt an på å vise hvordan kvinners verdier, innsyn og verden har preget og preger sider av livet som spesielt menn ikke har noe forhold til og veit lite om. Vi skriver spesielt menn fordi vi regner med at de fleste av begge kjønn vil lære mye av kvinnenens rolle på de svært ulike områdene vi behandler.

Husmorlaga i 1920-åra — omfanget — organiseringa og ikke minst den skepsis laga blei møtt med fra datidas radikale menn og parti slår mange paralleller til dagens situasjon og gir en historisk tyngde til det vi i dagens kvinnebevegelse.

Kvinner i Islam — en bankers blant vestlige kritikere av beltet med islamske stater — behandles. Vestens likhetstanke finnes ikke i Islam, men gir det en reaksjonær bevegelse? Kvinnekamp er nødvendig overalt i verden, men den må få forskjellig form og innhold.

Artikkelen som er kalt det tekstile språket gir en innsyn i hva som kan ligge skjult i for eksempel håndarbeid vi omgås ureflektert utover bruksverdien.

Kvinne- og mannsverdier er også sentralt i den siste artikkelen i temadelen som er kalt «Patriarkat og organisasjon».

Ellers byr vi på annen del av «Arbeidets fall», gledelig mye debatt, et skjønnlitterært bidrag og anmeldelse av utopisk feminisme.

MARXISME OG FEMINISME

HUSMØDRE MO

«Åpent skal vi innrømme at der ennå i partiet er tilstede en stor undervurdering av arbeiderkvinnenes rolle. Ennå fins der mange partikamerater som helst vil smile overbærende når talen kommer inn på arbeiderkvinnenes deltagelse i klassekampen og kanskje ennå mere når det gjelder deres deltagelse i det kommunistiske partis arbeide... Dette er en helt gjennom antikommunistisk, antirevolusjonær oppfatning som partiet må bekjempe på det mest energiske.»

Innlegg i Hardanger Arbeiderblad fra Odde NKP, 1933

Av Bodil Eide

I begynnelsen av 1920-årene jobbet kvinner i NKP for å lage en kvinneorganisasjon for arbeiderhusmødre. De første husmorlagene ble dannet i 1924, og vokste etterhvert til en landsomfattende organisasjon som i 1926 telte rundt 40 lag. I 1937 sluttet de seg sammen og dannet Norges Husmorforbund. Organisasjonen fortsatte sin virksomhet fram til annen verdenskrig. Etter krigen ble forbundet reorganisert, og i 1954 gikk de sammen med Norsk Kvinneforbund. Harriet Clayhills bok *Kjerringer mot strømmen* (1978) handler om denne kvinneorganisasjonen av arbeiderhusmødre.

Denne artikkelen tar for seg en side ved husmorlagene (HL), spørsmålet om den særegne organiseringen av kvinner. Hvorfor og hvordan la kvinner i NKP ned så mye arbeid i HL? Hvordan ble forholdet mellom den særegne kvinneorganisasjonen og arbeiderklassens kamp behandlet? Dette spørsmålet er fortsatt aktuelt. Kvinnene er halve arbeiderklassen, men preger kvinneper-

spektivet den faglige kampen i dag? Må det en særegen kvinneorganisering i fagbevegelsen til for at de skal bli i stand til det? Vil, den særegne kvinneorganisasjonen splitte klassekampen - eller er den tvert imot nødvendig for at klassen skal kjempe som en klasse? Denne artikkelen vil ikke gi svar på alle disse spørsmålene, men forhåpentligvis spore til debatt om dem, og fler. Grunnlaget for den særegne kvinneorganisasjonen er den særegne undertrykkningen av kvinner. Men det er viktig å sette dette inn i en historisk sammenheng, og da bør en ikke lese historien med 1987-briller.

I begynnelsen av 20-årene ga Komintern et direktiv om å oppløse de tradisjonelle, selvstendige kvinneforeningene i de partiene som var tilsluttet den internasjonale kommunistiske bevegelsen. De skulle omorganiseres til partiintegre grupper. Dette møtte motstand hos kvinnene. Det kan forklare hvorfor

«Streikepige», Vikingen nr. 23, 1980

MARXISME OG FEMINISME

DT STRØMMEN

MARXISME OG FEMINISME

DNA, som dengang (1921-1923) var medlem av Komintern, ikke tok noen avgjørelse om dette spørsmålet. Den vensrefløyen som gikk ut av DNA i 1923 og stiftet NKP, var derimot nødt til å følge påbudet. Men også blant dem møtte omorganiseringen motstand

HL ble NKP-kvinnenes svar på omorganiseringen.

«Spørsmålet om de nuværende kvindeforeningers likvidering er vanskeligere.

Av «Arbeidet»s artikkel forstår jeg at der ogsaa i Bergen er uvilje tilstede mot kvindeforeningenes oppløsning.

Partiet er imidlertid forpliktet til at oppløse de selvstændige kvindeforeninger og gaa over til grupper. Men partiet kan i stedet gi vore husmødre en ny og meget betydningsfuld opgave ved at medvirke til dannelser av husmødrenes foreninger indenfor hvilke de i partiet organiserte husmødre danner den kommunistiske arbeidsgruppe.» (Jeanette Olsen, *Arbeidet*, 14. januar 1924)

Møtt med skepsis

Komintern var skeptisk. HL ble diskutert i sentrale organer i Komintern. Den virksomheten som kvinnelige kommu-

Komintern var skeptisk til Husmorlaga. Laga ble diskutert i sentrale organer i Komintern. De mannlige kameratene i NKP var også skeptiske, men ble etter hvert mildere stemt da de så lagas funksjon.

nister i «lille» Norge drev med, ble diskutert i Moskva både i 1924 og i 1926.

På Kominterns kvinnekonferanse i 1924 blei det fra russisk side tydeligvis kritisert at partiene i noen vesteuropeiske land — deriblant Norge, var mer opptatt av å få kontakt med husmødre enn de kvinner som jobbet i industrien, sier Clayhills.

«Kanatschikoff, en mannlig kamerat hvis posisjon i partiet vi ikke får vite noe

om, innrømmet i et foredrag om organisasjonsspørsmål at det er en oppgave av spesiell art å nå husmødrene — «fordi de i større grad er slaver av hus og hjem, og derfor maa vi blandt dem skape organisasjoner som vi skaper fagorganisasjoner, det er ikke feministisk, det er marxistisk.» (Clayhills, s 68)

I 1926 måtte Mira Hansen fra Norge forsvare eksistensen og jobbingen med HL på Kominterns utvidede eksekutivkomitemøte.

«Våre husmorlag er ikke oppstått utifra en teori, men gjennom de erfaringer vi har gjort i annet organisasjonsarbeid», sa hun blant annet. Hun henviste til den sterke innflytelse de borgerlige kvinneorganisasjonene har hatt blant norske arbeiderkvinner. Det hadde vært viktig å skape en organisasjon som var i overenstemmelse med arbeiderkvinnenes interesser — å støtte seg på den tradisjonen som fantes, men gi den et revolusjonært innhold» (Clayhills s 69)

De mannlige kameratene i NKP var skeptiske. Det var nok ulikt syn på HL i partiet, men virksomheten ble møtt med en god del skepsis. Etter hvert som de fikk erfaring med hvordan lagene fungerte i forbindelse med streiker og aksjoner blei nok mange mildere stemt. Følgende samtale som som signaturen «D-i» har skrevet i Gnisten nr. 9, 1926, er typisk i så måte.

Hun: Nu har jeg ogsaa meldt mig inn i en fagforening.

Han: Fagforening, du? Hvad slags fagforening er det? Det er vel noget slags kvindesaksivrøvl, hvor dere skal agitere for at kvinder kan bli prester og saa videre.

Hun: Nei, det er ikke slik. Det er en forening for arbeiderhusmødre for aa ivareta vaare interesser.

Han: Jasaa. Skal dere streike ogsaa da?

Hun: Ja, det skal vi.

Han: Jo det blir hyggelig.

Hun: Du forstaar ikke hvorledes vi skal streike. Vi vil ikke streike mot hjemmene, men for aa ivareta vaare hjemms interesser.

Han: Hvordan da?

Hun: Jo, tenk deg at det er streik i et fag. for eksempel i kjøttindustrien, saa blokkerer vi de forretninger som fører

Kvinnelige agitatorer, Hvepsen nr. 3. 1911: «selv.

streikebrytervarer.

Han: Naa saa.

Hun: Ja, tenk paa hvad det vil bety at alle arbeiderkonene støtter mennene i deres kamp. Det er saa mange maater vi kan gjøre det paa. Men det som kanskje er det viktigste av alt, vi lærer aa forstaa vaare menns kamp for løn og arbeidsvilkkaar. Du vet hvor ofte det hender at husmødrene under en streik, istedenfor aa opmuntre mannen i hans kamp, søker aa faa ham til aa ta arbeide under streiken. De sier det er bedre art faa mindre løn end aa holde kampen gaende.

Han: Ja, det vilde bli meget lettere hvis kvindene forstod hvor nødvendig vaar kamp er og støttet oss, at de i stedet for aa bebreide oss at vi streiker, retter sin anklage mot de som er vaares felles fiender, de som trykker lønnen ned saa det gaar paa helsen løs. Til vinteren staar vi igjen overfor nye angrep paa vaar usle løn.

Hun: Ja, og til den tid maa vi ha sterke husmorlag som kan bidra til aa gjøre arbeidernes kamp effektiv. Det vil bety færre streikebrytere, bedre kamphumor og støtteaksjoner fra arbeiderhusmødrene. Men saa maa ogsaa der menn forstaa at dette ikke bare er en «kvindesak», men en sak som hele arbeiderklas-

E OG FEMINISME

HL blei møtt med skepsis fra den borgerlige kvinnebevegelsen. De borgerlige kvinneorganisasjonene hadde stor innflytelse blant arbeiderkvinnene sier Mira Hansen på møtet i den utvidete ekskutivkomiteen, som det tidligere er referert fra.

Husmorlagene blei altså danna under svært vanskelige forhold. En må huske på at arbeiderklassen generelt, og arbeiderhusmødrene spesielt, hadde en hard hverdag, preget av arbeidsløshet, arbeidskamper, boligmangel og dyrtid.

Det er heller ingen grunn til å tro at kvinnene i NKP manglet oppgaver, og derfor gikk i gang med å organisere HL. Det er tvert i mot grunnlag for å tro at de var minst like overarbeidet som dagens kommunister. I tillegg til arbeidet i HL deltok de i det vanlige partiarbeidet.

Hvordan ble arbeidet drevet?

Mira Hansen gir en levende beskrivelse av hvordan man kunne gå fram for å starte et husmorlag.

«Oslo er delt i fem kretser. Vi gikk løs på arbeidet i det største arbeiderdistriktet ved at et kvinnelag først satte seg i forbindelse med partiledelsen i kretsen. Partiledelsen mobiliserte da alle agitatorer, kvinner som menn, som de rådet over, og dessuten lederne for alle cellene i kretsen. Kvinneutvalget på sin side mobiliserte talere fra partiet og fikk med

sen har interesse av.

Han: Ja, det er klart. Ja, gaa du i fagforeningen din, mor, i den kamp som kommer trenges det at alle krefter som arbeiderklassen kan mobilisere blir med for aa slaa tilbake de nye angrep paa arbeiderklassen.»

Men ikke alle skjønnte dette like lett. I et skriv fra Husmorlagets felleskomite i Oslo og omegns faglige samorganisasjon. Der tilbyr de seg å komme å snakke om HLs virksomhet.

«Vi vet at mange arbeidere nekter aa laa sine hustruer delta i husmorlagene, at de selv ved direkte spørsmål om hvad der angaar fagforeningsarbeidet ofte svarer at det er ting som ikke angaar kvinnene, mens det tvert imot er arbeiderhustruene som føler det økonomiske trykk sterkest.

Vi tror at grunnen til dette at arbeidene staar uforstaaende overfor husmorlagsbevegelsen kommer av manglende kjennskap til denne.» (Clayhills, s 89)

Og 8. mars 1933 sto det en artikkel i Hardanger Arbeiderblad (Odda):

«Åpent skal vi innrømme at der ennu i partiet er tilstede en stor undervurdering av arbeiderkvinnens rolle. Ennu fins der mange partikamerater som helst vil smile overbærende når talen kommer inn på arbeiderkvinnenes deltagelse i

klassekampen og kanskje ennu mere når det gjelder deres deltagelse i det kommunistiske parts arbeide. Den oppfatning at kvinnene skal holde seg på kjøkkenet, koke mat og stelle med ungene, er ennu utbredt i partiet. Selv om det ikke sies, så er det dog slik alikevel.

Dette er helt gjennom anti-kommunistisk, anti-revolusjonær oppfatning, som partiet må bekjempe på det mest energiske.»

Kvindernes demonstration igaar.

Krav om skolestreik indtil skolebespisningen gjenindføres.

Social-demokraten, 31. mai, 1921

MARXISME OG FEMINISME

seg musikkorps fra Unge Pionerer.

To ganger i uken gikk vi ut, med korpset i spissen og etter dem talerne og agitatorene. Til toner fra internasjonale marsjer te vi inn på gårdsplassen. Vi besøkte leiegårdene som arbeiderne bodde. Barn, kvinner og menn forlot leiligheten og samlet seg rundt oss på plassen. Så fikk en av talerne våre ordet. Etterpå gikk musikk og talerne videre til neste leiegård, mens noen av agitatorene ble igjen og besøkte alle leilighetene for må verve medlemmer til husmorlaget. Samtidig spredte vi løpesedler og litteratur. På en kveld kunne vi på denne måten besøke fire-fem leiegårder. Agitasjonen fortsatte et par måneders tid. Etter dette forberedende arbeidet ble det grunnlagt to husmorlag. Hele agitasjonen foregikk under parolene:

—Stopp nedleggingen av arbeidsplassene

—Kamp mot prisforhøyelsene

—Kamp mot lønnsnedslag»

I Odda foregikk det på denne måten; «3. mars holdt kvinneutvalget agitasjonsfest i Folkets Hus i anledning av den internasjonale kvinneuken. Invitasjonen var først og fremst rettet mot husmødrene. Mannlige partikamerater deltok og talte både om Wergeland og om klassekampen. Som avslutning ble Internasjonale sunget.

Husmorlaget ble så konstituert 10. mars 1924. Cecilie Slåttelid var selvfølgelig med. Første formann var Kraine Kronstad. Husmorlaget holdt møte annen hver mandag, og på mandagen i mellom hadde kvinnegruppen møte.» (Clayhill)

I Trondheim forteller Anna Sundbye, presentert som formann i «Husmorforeringen», til «Norges Kommunistblad», 14. januar 1925 at

«medlemmene har delt seg i ikke mindre en tretten grupper med ulike arbeidsområder, og at omtrent hundre kvinner pleide å møte på de felles møtene de holdt hver fjortende dag. Blant spørsmål som er blitt tatt opp nevner hun kooperasjon, dyrtidsspørsmål og den politiske situasjonen» (Clayhills)

Jeanette Olsen, en av de ledende kvinnene innenfor HL, mente at lagene burde knytte kontakter med kvinnelige industri-arbeidere og bondekvinne-

Det blei også fattet vedtak om dette, på en Husmorlagkonferanse i 1927 hvor 25 husmorlag deltok.

«HL var militante», sier Bertha Opt-hun i samtale med Clayhills i 1978. Og hun fortsetter:

«Under sporveisstreiken i 1926 (da sporveisdirektøren selv var streikebryter og kjørte vogner), rykket de ut og demonstrerte, ja de var sogar med på å velte en trikk på snuplassen i Sandviken. De samlet inn penger og støtte til de streikende og fikk mange nye medlemmer på det.

Bertha husker også det hun kaller Kjerring-demonstrasjonen foran Høyre-ordføreren Julius Moe Nilsens hus i Alle'gaten. Den ble arrangert for å avlede politiet, mens en utkastet familie flyttet inn i et tomt hus i Kalfaret. Leieboerforeningen var også radikal den gangen!»

HL var opptatt av dagliglivet til arbeiderfamiliene, det viser et referat fra et fellesmøte i HL i Bergen, 3. desember 1927.

«Fellesmøte 3. desember

Første sak på dagsorden var skolebe-spisingen. Det hersker jo stor arbeidsløshet i mange hjem saa barnene faar ikke tilstrekkelig mat hjemme.

Næste sak var leien i de kommunale bygg. Da lønningene for alle leieboerne er redusert, var det en almindelig mening at leiene ogsaa burde følge efter. Det blev foreslaaet at sende formandska-pet en skrivelse med krav om 25 prosent reduksjon i leien. Resolusjonen blev en-stemmig vedtatt.

Man besluttet ogsaa at henvende seg til skolestyret med anmodning om at stille et klasseværelse til disposisjon for lekselæsning, da forholdene er slik i mange arbeiderhjem at lekselæsningen blir mangelfuld og blir forsømt på grund av de daarlige boligforhold.

Det blev ogsaa diskutert andre vigtige saker. Blandt annet var der sterke anker over at det endnu ikke er utlevert brensel fra fattigvæsenet nu da kulden er indtraadt. Man mente der burde ske henvendelse til fattigvæsenet om dette.»

«Deres kamp er vor kamp». Laksevåg husmorlag sa dette om bygningsarbeiderne i mai 1928. Dette var midt under den store bygningsarbeiderkonflikten.

En voldgiftsdom hadde bestemt at bygningsarbeiderne skulle få et lønnsnedslag på 12 prosent. Arbeiderne tok kampen opp mot dette. Det var en kamp som også rettet seg mot loven om tvungen voldgift som var vedtatt i 1927.

2. juni 1928 sto det en artikkel i Norges KÖmmunistblad, skrevet av Astrid Langseth. Hun skriver: «Vi føler alle at det å gå til streik var det eneste bygningsarbeiderne kunne gjøre. Vi kan samle inn penger, ha utlodning og møter, vi kan lage enkle fester for de streikende og deres familier (..) holde møter for de streikendes hustruer og forklare kampens bakgrunn (..) vi kan skaffe barna litt sommerferie.»

Astrid Langseth betraktet seinere (1978) støtten til de fagorganiserte som HLs viktigste innsats.

HL vendte også blikket ut over Norges grenser. De hadde et internasjonalt perspektiv, «...samfunnsforholdene må vi lære kvinnene å se ut fra et internasjonalt synspunkt, så at de vil være med å yte motstand mot en ny imperialistisk krig».

Og de arrangerte 8. mars.

8. mars 1933 var preget av at Hitler var blitt rikskansler i Tyskland. Pauline Vogt var hovedtaler på et 8. mars-møte i Trondheim det året. Hun sa blant annet; «Det nytter ikke lenger at kvinner sier at de ikke interesserer seg for eller ikke forstår seg på politikk». Det vokser fram fascisme også i Norge, sier Pauline Vogt.

I Bergen var det demonstrasjonsmøte på festplassen, tog til Folkets Hus og nytt møte der. Møtet vedtok kraftige appeller mot hendingene i Tyskland.

I appellene fra Oslo-distriktet og kvinnesekretariatet i forbindelse med 8. mars het det klart nok:

«Kvinnene må gå aktivt inn for kampen mot krigen, for forsvar av Sovjetunionen og til kamp mot «vårt» eget lands borgerskap.»

HL drev også feriekolonier for arbeiderklassens barn. Et av disse var «Arbeiderbarnas feriehjem i Fyllingsdalen ved Berge. Det blei sett på som et ferietilbud til arbeiderbarn som ellers ikke hadde anledning til det. Det blei også sett på som et ledd i barnas klasseopdragelse.

MARXISME OG FEMINISME

Ser vi disse «gløttene» inn i HLs arbeid i forhold til HLs program (1924), ser vi at det er samsvar mellom praksis og teori.

Husmorlagenes program i Gnisten nr.4, 1926.

1. Husmorlagenes oppgave er: som husmødrenes kamporganisasjon aa organisere de store masser av arbeiderkvinner til energisk og samlet forsvar for arbeiderhjemmene og arbeiderklassens interesser, paa alle omraader.

2

Husmorlaget skal ikke staa tilsluttet noget politisk parti, men blir aa betrakte som en organisasjon hvor husmødrene skoleres og utvikles for aktiv deltagelse i klassekampen.

Husmorlagene maa være virkelig arbeidende avdelinger som samler de bredeste masser av aktive husmødre for alle aktuelle dagskrav, saasom:

1. Føre kontroll med matprisene. Nedsette priskontroll-komiteer der fungerer en ganske kort tid hvorefter der velges nye.

2. Arbeider for tilslutning og forbedring av kooperasjonen.

3. Arbeide for forsvarlig og nok husrom for arbeiderklassen.

4. Støtte arbeiderne i alle faglige kamper, kampen mot streikebryterne, lønnspress, oppsigelse osv.

6. Være behjelpelig med organisasjons- og oplysningsarbeid blandt industriarbeiderne.

7. Arbeide for Røde Hjelp.

8. Vareta arbeiderbarnas interesse i skolen.

9. Støtte ungdommen i deres kamp for arbeid og utdanning.

10. Gripe inn i alle situasjoner hvor arbeiderklassens og arbeiderhjemmenes interesser staa paa spill.»

En vurdering

Kvinnene i NKP var overbevist om at det var nødvendig med en særegen kvinneorganisering. De så at for å mobilisere arbeiderhusmødrene til støtte for de streikende arbeidere, mot imperialismen og fascismen, måtte de ha en egen kvinneorganisasjon. De hadde erfaring for at husmødrene ikke alltid støttet sine menn når disse var ute i streik. I et inn-

legg i «Gnisten», NKPs kvinneavis, diskuterer signaturen «D» dette:

«Hvad splitter i to leire den arbeiderklassen hvis kvinnelige og mannlige medlemmer skulde staa sammen som en i kampen utad mot borgerskapet?

Det er det samme som splitter den politiske bevegelse i borgerfredspolitik og revolusjonære kamp: den borgerlige indflydelse i arbeiderklassen.

Mellem arbeiderklassens kvinner og dens menn har borgerskapet forstaatt aa reise sterke skranker, aarhundre-gamle tradisjoner og fordommer.»

De argumenterte også ut fra at husmødrenes arbeidssituasjon gjorde det viktig å organisere dem. De ville ellers stå utenfor den organiserte delen av arbeiderklassen og derav lettere la seg mobilisere mot klassen.

Hovedoppgaven til HL var altså å mobilisere arbeiderhusmødre til å sette NKPs politikk ut i livet — ikke drive særegen kvinnekamp.

Kvinnens plass i samfunnet var i stor grad utenfor produksjonen — som husmødre. Dette la et matrielt grunnlag for å se dem som støttespillere, som en gruppe som fikk politisk betydning gjennom å støtte andre (sine menn). Dette var også med på å ta oppmerksomheten vekk fra kvinnenes egen situasjon.

Dernest var teorien om den særegen kjønnsundertrykkinga ikke så langt utviklet som den er i dag. I 20 og 30 åra så en ikke så klart sammenhengen mellom den kapitalistiske undertrykkinga og kvinneundertrykkinga. Helt sikkert er det at arbeiderhusmødrene i mellomkrigstiden følte, og opplevde daglig undertrykking i familien og partiet, i tillegg til den samfunnsmessige — men de hadde ikke utviklet teorien.

I dag må vi holde fast på arbeiderinnrettingen i kvinnekampen. Dette er ikke blitt mindre viktig etter at kvinnene er gått ut i arbeidslivet. Nå er kvinnene endel av arbeiderklassen i kraft av seg sjøl. Nettopp derfor er det spesielt viktig å holde fast på arbeiderinnrettingen.

Kvinnene i arbeiderklassen står ikke lenger utenfor den organiserte delen av klassen, de er en viktig del av den. Men vår analyse av den særegne kvinneundertrykkinga har vist oss at dette ikke er nok.

Særegen kvinneundertrykking krever særegen kvinneorganisering — også i fagbevegelsen.?

Noe av dette kan sjølsagt løses ved et tett samarbeid mellom fagbevegelse og kvinnebevegelse, men må vi ikke ha egne kvinnegrupper i fagbevegelsen? Dette fins det erfaringer på som er viktig at kommer fram. Andre former for kvinneorganisering kan også tenkes, for eksempel et eget kontaktnett blant kvinner i fagbevegelsen. Støttegrupper der kvinner i fagbevegelsen kommer sammen for å gi hverandre mot til å kjempe for kvinneperspektivet i den faglige kampen.

«Kvinnene utgjør i dag halvparten av den yrkesaktive arbeiderklassen i Nor-

---

Husmorlaga hadde et internasjonalt perspektiv. «...samfunnsforholdene må vi lære kvinnene å se ut fra et internasjonalt synspunkt, så at de vil være med å yte motstand mot en ny imperialistisk krig», het det i programmet.

---

ge, og de utgjør en enda større andel av de av de laveste småborgerlige skiktene, arbeiderklassens nærmeste allierte. At disse store massene blir dratt inn i aktiv kamp mot borgerskapet, vil sjølsagt være en enorm styrke for hele arbeiderklassen. Men skal dette skje, må det tas hensyn til at kvinner og menn i arbeiderklassen og det arbeidende folket ikke står i samme objektive situasjon på viktige områder. Den kvinnelige delen av arbeiderklassen må slåss for sine egne premisser, må mobiliseres på sine egne premisser, som kvinner. En arbeiderpolitikk som ikke tar hensyn til kvinnenes særegne situasjon, som ikke reiser de krava som er spesielt viktige for dem, vil derfor være en dårlig arbeiderpolitikk, som ikke makter å mobilisere arbeiderklassens fulle styrke.» (Ericsson, 1987)

MARXISME OG FEMINISME

KVINNER I ISLAM

Fundamentalistene innenfor Islam er toneangivende, mye på grunn av sin kompromissløshet mot imperialismen. De tar avstand fra at menn og kvinner har de samme egenskapene, og gir menn mange særfordeler. Samtidig fastholder fundamentalistene lik rett for loven og likeverd for begge kjønn. Standpunktene ligner de en hadde i Norge før innføringa av kvinnelig stemmerett. Kan en slik bevegelse være progressiv?

Av Erik Fosse

Islam er en religion, grunnlaget for Islam er **Koranen** og **Hadit**, nedtegnelsene om hvordan Mohammed levde. Kvinnesynet i disse skriftene er nødvendigvis preget av de forholdene som eksisterte da de ble til. På mange måter skiller ikke det gamle testamentet, det nye testamentet og koranen seg nevneverdig fra hverandre når det gjelder kvinnesyn, selv om de gammeltestamentlige skrifter er tilkommet over totusen år før koranen. Dette kan skyldes at samfunnsforholdene var svært like på de stedene der bøkene ble til på tross av tidsforskjellen.

Det er et viktig skille mellom kristendom på den ene sida og jødedom og islam på den andre. Mens jødedom og islam inneholder detaljerte regler for livsførsel og samfunnsorganisering, skiller kristendommen mellom jordiske lover og levemåter og religion.

Jødedommen inneholder detaljerte regler for livsførsel, for matvaner, seksuelliv etc. alt nedfelt i Halaka. På bakgrunn av de fem mosebøkene og de ti bud utviklet jødene et komplisert juridisk system, Talmud. Religionen var mer enn et personlig forhold. Jesus levde etter Halaka og var således en jøde, men han modifiserte leve-reglene. I bergprekenen komprimerte han Halaka med flere tusen regler ned til to: «Du skal elske herren din gud

De islamske fundamentalistene har sagt nei til den vestlige likhetstanke når det gjelder kvinner og menn, selv om dette ikke betyr at kvinnene ikke innrømmes frihet og respekt skriver Erik Fosse i denne artikkelen.

FOTO: KLASS-
EKAMPEN

MARXISME OG FEMINISME

etc.» og «Du skal elske din neste som deg selv».

Jesus åpnet for tanken om at religionens viktigste del var det etiske, personlige og ikke det samfunnsmessige. Lederne for det kristne samfunnet det første hundreåret etter jesu død grunnla kristendommen som en selvstendig religion, ved å understreke det uforenlige i detaljerte levereregler og det gudommelige, etiske.

Det var endrede forhold i det jødisk-palestinske samfunnet som dannet grunnlaget for kristendommens framvekst. Et jødisk juridisk og detaljstyrt samfunn fortsatte egentlig jødisk ledelse. Det jødiske kongedømme var styrtet lenge før Jesu fødsel, den romerske okkupasenten presset nye guder, ny livsførsel på jødene, den jødiske kultur og integritet var i fare. En rekke jødiske sekter dukket opp som svar på dette. På den ene sida sto grupper (som fariseerne) som mente at svaret på den kulturelle og religiøse undertrykkinga var å understreke betydninga av Halaka. På den andre sida sto gruppa rundt Jesus som var åpen for å modifisere Halaka og tilpasse seg de nye lovene. Den økonomiske og politiske situasjonen i de påfølgende hundreårene gjorde at stadig flere valgte den åndelige, tilpasningsdyktige linja. Det kristne smfunnet fikk en veldig ekspansjon. Jødedommen fikk vanskelige vilkår, Halaka ble vanskeligere å etterleve. Til gjengjeld knyttet Halaka jødene sammen på en mye mer konkret måte enn kristendommen gjorde.

Islam ble grunnlagt i en annen politisk situasjon. I en brytningstid mellom det gamle arabiske stamme- og nomadesamfunnet og et nytt handelssamfunn. Mohammeds oppgave som statsmann var å bryte ned stammelojaliteten og bygge lojalitet på et annet grunnlag. Islam ble det ideologiske grunnlaget. Islam gjeninnførte religionen som en veileder i de daglige gjøremål. Reglene for livsførsel og stafferett er sentrale i den islamske religionen. De er på mange måter vel så viktige som selve troen, det religiøse. Kristne har ført misjonskriger for å endre folks tro. Når muslimer sloss Jihad — hellig krig — er dette primært for å innføre sharia lovene — islamsk styresett, ikke for å omvende noen. Ikke-muslimer kan ikke styre en slik stat, men de kan godt bo der. Om de omvender seg blir en personlig sak, men er ikke noe mål i seg selv. (Historisk har islamsk okkupasjon ofte ført til omvendelse, da ikke-muslimske menn har samme rettigheter som islamske kvinner og slaver i følge koranen og følgelig må omvende seg hvis de vil ha innflytelse). Da islamske herskere (maurerne) kontrollerte store deler av Europa ble kristne og jøder latt i fred og fikk dyrke sin religion. De kristne etterfølgerne så det som sin oppgave å tvangsdøpe befolkningen, vantro og kjettere ble forfulgt (1).

I og med at kristendommen gjør religionen til et personlig forhold, mens jødedom og islam også inneholder verdslige juridiske systemer, er overgang fra kristendom til ateisme eller til andre religioner mye lettere enn om overgangen skjer fra jødedom eller islam. I islam vil en slik overgang ikke bare være en endring i personlig over-

MARXISME OG FEMINISME

bevisning, men et brudd med familie, med matvaner, klesdrakt, seksualvaner, verdslige lover etc.

Et kristent samfunn (som Norge, med kristen formålsparagraf i grunnloven) kan derfor relativt smertefritt innføre kvinnelige lederstillinger, selv om bibelen sier at kvinner skal tie i forsamlinger og mannen er kvinnens hode (2). Det har vært forsøkt å danne kristne fundamentalistiske stater (Calvinistene i Sveits) og flere kristne sekter har innført leveregler for medlemmene ofte med en særegen klesdrakt (kvekere f. eks.). Men egentlig er slike forsøk i strid med kristendommens grunnleggeres lære om at religionen er et spørsmål om holdninger og ikke om klesdrakt og verdslig styresett, i så måte er Vatikanstaten et paradoks. De kristne fundamentalistene vil dessuten finne liten veiledning i kosthold og styresett i det nye testamentet.

I et tradisjonelt islamsk eller jødisk samfunn er det anderledes. De verdslige sidene av religionen dominerer på alle områder, også i forholdet mellom kjønnene.

Koranen om kvinner

Selv om mange muslimer vil si at de finner forklaring og veiledning om det meste gjennom koranen, er det tross alt ganske sparsomt hva man finner av konkrete forordninger. Man er avhengig av tolkning. Tolkningen vil variere fra land til land, fra tidsepoke til tidsepoke alt etter kulturelle forhold og produktivkreftenes utvikling.

I Sharia-lovene har menn og kvinner forskjellig status. Foe eksempel i et hvert tilfelle, der det kreves vitner, vil det kreves dobbelt så mange kvinnelige som mannlige vitner (det samme gjelder ikke-muslimske menn og slaver, de har samme status som muslimske kvinner i sharia-lovene). Ved skillsmisse er barna mannens eiendom. Både menn og kvinner kan kreve skillsmisse, men prosedyren er enklere for menn.

Bestemmelsene for kvinner i islam gir henne rettigheter som må ha vært revolusjonerende da de ble lansert. F. eks. bestemmelsen om medgift. Når en mann vil gifte seg, må han eller hans familie forhandle med brudens familie om en medgift. Medgiften, som kan være temmelig stor, blir hennes eiendom. Meningen er at kvinnen skal ha en uavhengig økonomi slik at hun er sikret økonomisk ved skillsmisse eller ved mannens død. Dette er spesielt aktuelt i samfunn der det ikke finnes kvinnearbeidsplasser utenom hjemmet. I en slik økonomi kan også regler om flere koner være logisk ut fra behovet om at hun må bo sammen med en mann — enten det er ekte-mann, bror eller far for å kunne livnære seg. I et kapitalistisk samfunn, der kvinner og menn har de samme samfunnsmessige oppgaver fjernes det logiske grunnlaget for slike regler. Regler som var ment å beskytte kvinnen og gi henne en mulighet til å overleve i et samfunn med mannsunderskudd kan i et kapitalistisk samfunn slik vi kjenner det fra vesten virke bakstrevs

I følge islamsk lov må brudgommens familie betale en stor medgift ved slagsforsikring i tilfelle mannen dør eller krever skilsmisse. Dette er ikke finnes kvinnelige arbeidsplasser utafor hjemmene i islamske samfunn

og undertrykkende. Reglene om flerkoneri og medgift er altså regler som opprinnelig var ment å beskytte kvinnene innenfor et spesielt økonomisk system, men som også kan brukes til å undertrykke kvinnene. Koranen understreker menns og kvinners forskjell, men den understreker også menns og kvinners like **verd**. Germaine Greer skriver: «En av grunnene til at islam har hatt slik fremgang som misjonerende religion er at den mener den laveste og minst ansette gruppen fortjener samme respekt som den høyeste. Islam tildekket deres nakenhet og gav kvinnen deres slør, den gav dem nye verdier og dermed også selvrespekt. Da shaen av Persia forbød sløret i 1937 var det egentlig ingen frigjøring av folket, men et uttrykk for deres avhengighet av vesten. Eldre kvinner, som følte seg ydmyket over den muligheten at soldater kunne rive av dem sløret på gaten, gjorde seg selv til fanger i sitt eget hus.» (3)

Ideen om at menn og kvinner er egnet til forskjellig arbeid og er utrustet med spesielle egenskaper i forhold til omsorgsfunksjoner etc. er ikke særegen for islam. I alle samfunn med naturalhusholdning og en nødvendig arbeidsdeling vil man finne ideen om at menn og kvinner er skapt for forskjellig arbeid. Koranen er skrevet i et samfunn med naturalhusholdning, og i store deler av den islamske verden er det fortsatt naturalhusholdning, menn og kvinner har faste arbeidsoppgaver. Kvinnene

MARXISME OG FEMINISME

er, men på grunnlag av de indre kvaliteter. I Ghazni i Afghanistan tolkes dette som at både menn og kvinner må dekke hodet. Mennene med hatt eller turban, kvinnene med et skaut. De fleste kvinnene vil også dekke ansiktet for fremmede menn. Flytter man til mer østlige provinser, vil man finne kvinner som nesten ikke dekker hodet i det hele tatt. Generellt tolkes nok reglene for sømmelig påkledding strengere for kvinner enn for menn (ikke ukjent fra vår del av verden heller).

Hvorfor diskuterer vi islam

Islam er idag et aktuelt diskusjonstema fordi islamske fundamentalister de senere årene har hatt framgang i å bruke religionen som politisk ideologi. På basis av denne ideologien sloss idag folk mot imperialismen. Derfor er det spesielt fundamentalistenes politiske mål og tolkning av koranen vesten er opptatt av.

De tradisjonelle islamske samfunnene var gjerne kongedømmer med et skille mellom verdslig og religiøs makt. Den teknologiske og politiske utviklinga i Europa og den økende europeiske innflytelsen over store deler av den islamske verden i forrige århundre påvirket de islamske ideologene og var særlig viktig for utviklingen av de reformistiske og sekularistiske bevegelsene. Reformismen begynte å få innflytelse på 1870-tallet. Reformistene hevder at sharia-lovene var hensiktsmessige på 700-tallet, men må omskrives ut fra de nåværende forhold. De tar ikke avstand fra islam som politisk ideologi, men tillegger islam en rekke idealer som vi kjenner fra vesten. En av grunnleggerne av den moderne islamske ideologien var Syed Jamal ud-Din «Afgghani». Han ville forme en politisk ideologi basert på folks egen tradisjon for å sloss mot kolonialisme. Afgghani ble angrepet både av tradisjonister og kolonialister. Og han måtte flykte fra Iran til Europa.

Reformistenes islam med et vestlig ansikt nådde høydepunktet i 1920-30 årene med store bevegelser i Syria, Iran, Pakistan og i Nord-Afrika. Habib Boughiba innførte reformismen i Tunisia. Muhammar Gaddafi hevder at flerkoneri og ordninger med midlertidige ekteskap er bakstrevsk og ikke i pakt med islams ånd og han deler i så måte vestens vurderinger av disse forholdene. Den reformistiske ideologien skapte grobunn for to viktige bevegelser **sekularistene** som videreutviklet westerniseringen og **fundamentalistene** som videreutviklet islam som politisk ideologi.

Både sekularistene og fundamentalistene tar utgangspunkt i den materielle utviklinga. Den islamske verden er kommet til et vannskille, der utviklingen av produktivkreftene krever nye styringsformer. Det er en konflikt mellom produktivkrefter og produksjonsforhold, der den viktigste hindringen for utvikling av produksjonsforholdene er imperialismen.

Sekularistene representerer den vestlige modellen for det nye samfunnsystemet, fundamentalistene represen-

Med giftemål. Denne medgiften blir kvinnens eiendom og skal være en svært viktig forordning skriver Erik Fosse, fordi det jo nærmest unn.

FOTO: KLASSEKAMPEN

har ansvaret for husholdningen i storfamilien

I Europa fikk ideen om at menn og kvinner var like når det gjelder arbeid, intelligens, følelsesliv etc. oppslutning først på 1860-tallet, etter at kvinnene var kommet ut i den samfunnsmessige produksjonen. Som Alexandra Kollontaj skrev så krevdes det «... en kolossal omveltning av samfunnets hele sosiale og økonomiske struktur for at kvinnen skulle få tilbake sin tapte betydning og uavhengighet. Det som i sin tid ikke var mulig for de mest geniale tenkere, ble løst av de sjelløse, men allmektige produksjonsforholdene. De samme krefter som på den tiden satte kvinnen i et slaveri som strakte seg over årtusener, fører henne i sitt høyeste utviklingsstadium på nytt på veien til frihet og uavhengighet.» (4)

Kvinnens stilling i islamske land er ikke bare bestemt av religionen. Kultur, tradisjon, før-islamske skikker og ikke minst den nåværende økonomiske og politiske situasjonen spiller en vel så stor rolle. Omskjæringen av kvinner i en rekke islamske Nord-Afrikanske land er en før-islamsk overlevning som må være i konflikt med koranen, i og med at seksuell tilfredsstillelse for både menn og kvinner er en rett i ekteskapet, noe som blir umulig når kvinnens klitoris er fjernet. Kvinnelig og mannlig klesdrakt varierer også sterkt i det store, islamske samfunnet. Islam sier bare at kvinner og menn må kle seg sømmelig fordi man ikke skal vurderes utfra ytre kriteri-

MARXISME OG FEMINISME

terer den islamske. Sekularistene avviser sharia som et mulig grunnlag for en moderne stat. De skiller seg derfor fra reformistene som vil «modernisere» sharia og fra fundamentalistene som mener sharia tolket bokstavelig er det nødvendige grunnlaget for en moderne stat etter islamske verdimål. Sekularistene forkaster islamsk organisering og vil danne europeiske styringsformer som europeisk parlamentarisme for eksempel. De vil gjøre religionen til en personlig sak. Lovene må lages ut fra behov og ikke tradisjon. Mange sekularister har adoptert vestens likhetsprinsipp. Menns og kvinners status skal gjøres lik, og de vil gi like rettigheter til ikke-muslimer. (jamfør PLOs charter) Sekularistene har hatt stor innflytelse over det nasjonale borgerskapet i store deler av den islamske verden. Nasjonale bevegelser som Baath-partiene i Irak (Saddam Husseini), i Syria (President Assad), store deler av PLO, regjeringene i Afghanistan og Sør-Jemen er sekularister.

Reformister og sekularister er blitt tillagt stor betydning i vesten. Ikke uten grunn, de snakker vårt språk. Men samtidig har de ofte distansert seg fra folket i sine egne land. De har ikke klart å løse de daglige problemene, de har ikke noen praktiske og moralske retningslinjer å sette i stedet for islam. Hva skulle folk spise? Holdning til alkohol, seksualliv, kanskje vel så viktig: der de kom til makten viste de liten vilje til sosial omveltning. Omveltningen gikk på tradisjoner, men ikke på eiendomsforhold. Svært ofte fikk den form av en slags kvinnefrigjøring (i Iran under Sjahan og i Afghanistan etter den sovjetiske invasjonen). Tradisjonell klesdrakt ble forbudt, en viss utdanning av kvinner ble iverksatt, men sjelden frigjøring ut over slagordstadiet. (jamfør Germaine Greer)

Da den sekulære veien feilet, lå veien åpen for den religiøse. Imidlertid hadde tradisjonelistene, det gamle ulama (presteskapet) lite å by på i form for modernisering. Religiøs filosofi alene er ikke nok til å lede en stat i økonomisk utvikling og i kamp mot imperialismen. Det gamle religiøse borgerskapet kunne ikke tilpasse seg de moderne tidene. Islam slik den ble praktisert av tradisjonelle, religiøse ledere, var ikke egnet til å lede en moderne stat.

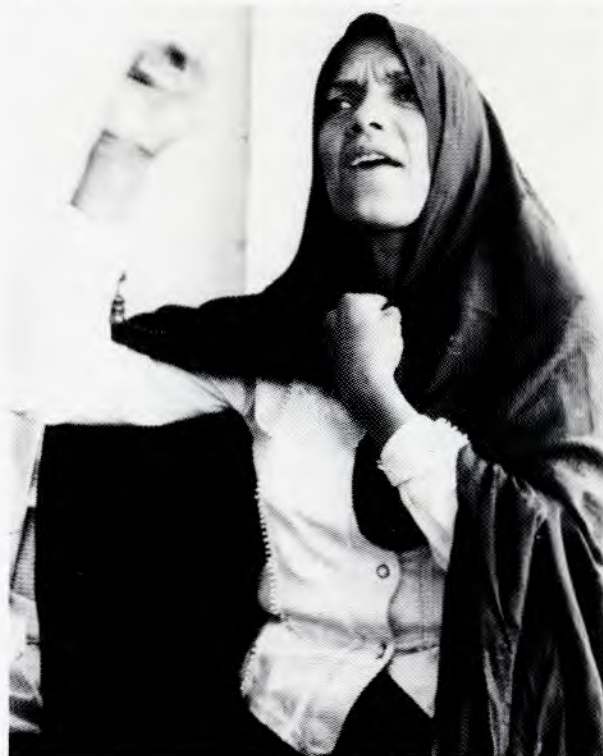
Fundamentalismen var ideologien som hevdet å oppfylle behovet både for organisering og bevaring av tradisjon og leveregler. Fundamentalistene skiller seg fra tradisjonelistene ved å kreve at ulama skal ha den politiske makten. Mens tradisjonelistene holdt seg utenfor politikken tar fundamentalistene aktivt del. De mener at islam inneholder regler for hvordan samfunnet skal styres og ikke bare hvordan individet skal leve. Når islam sier at forretninger skal drives ved gjensidig konsultasjon, hevder fundamentalistene at islam krever et

Islamske fundamentalister er på framgang i den «musliske» verden. Kvinnene markerer seg også sterkt i kampen mot imperialismen og mot vestlig «kultur-imperialisme».

FOTO: KLASSEKAMPEN

demokratisk styresett. Koranen sier at fattige, veifarene og slektninger skal gis det de trenger, dette tolkes av fundamentalistene som et krav om en slags sosialisme. Fundamentalistene står i sterk opposisjon til sekularistene og der sekularistene omfavner et vestlig styresett, vender fundamentalistene det ryggen. De vil derfor absolutt forby alkohol, de vil forby rentevirksomhet og har utviklet et eget banksystem. Spill om penger er forbudt, kjønnene skilles i de fleste sammenhenger, musikk er uheldig. De krever fullstendig overholdelse av fasten under rhamadan og rett til bønn på alle arbeidsplasser. Islamsk lov skal gjelde i familien ved skillsmisje (mannen har rett til skillsmisje) og arv (menn arver dobbelt så mye som kvinner).

Fundamentalistene er på frammarsj i den islamske verden. I Tyrkia — som under Kemal Atatyrk på 1920-tallet innførte den mest gjennomførte sekulariseringa i den islamske verden — er den islamske bevegelsen vokst intenst de senere årene. I Iran har fundamentalistene styrt med en viss suksess i åtte år. I Egypt utfordrer fundamentalistene Mubaraks regime, etter at fundamentalistene drepte hans forgjenger. I motsetning til sekularistene representerer fundamentalistene et ideologisk og ikke bare materielt oppgjør med imperialismen. Den skjerpde motsigelsen mellom nord-sør og den økende bevisstheten om imperialismens utbytting av landene deres, sammen med tapte illusjoner til den sekulære veien, bidrar til oppslutningen om fundamentalismen. De

MARXISME OG FEMINISME

sekulære lederne har i fler situasjoner opptrådt som leiesvenner for imperialismen (Sjahan av Iran, Nagibullah i Afghanistan, Husseini i Irak) (Yasser Arafat er et unntak). Beundringen for imperialismens styresett gjør dem til dårlige forsvarere av folkets egenverd. På den andre siden står fundamentalistene som avviser vestens leveste og styringsform.

Flere av krigene som i dag utkjempes i den islamske verden er ikke bare kriger mellom imperialister og befolkningen, men også kriger mellom sekularister og fundamentalister. I Afghanistan er sekularistene representert ved regjeringen. Like etter invasjonen fantes det sekularister i motstandsbevegelsen, men de er nå ute. Reformistene, representert ved de store, royalistiske familiene spiller også liten rolle i dag. Tradisjonelistene var sterke i begynnelsen (Harakat-i-intilab er den viktigste tradisjoneliste bevegelsen), men er i dag i tilbakegang. Fundamentalistene, representert ved Hezb i islami og Jamiat-I-islamii er i dag den sterkeste bevegelsen innenfor sju-parti alliansen. Det er i dag lite som tyder på at et sekulært eller reformistisk styre vil ha noen framtid i Afghanistan etter frigjøringen.

Fundamentalistenes kvinnesyn

Fundamentalistene tar avstand fra at menn og kvinner har de samme egenskapene. De vil hevde at de er mer objektive enn vesten, for kvinner og menn er objektivi forskjellig. De er forskjellige fysisk og psykisk. Kvinner er mer følsomme enn menn. De lar seg styre av sine følelser og bør derfor ikke ha stillinger som medfører stort ansvar, men de er spesielt godt utrustet til omsorgsarbeid. Menn bør ha eksklusiv rett til å kreve skilsmisse. Kvinnene er for emosjonelle til å kunne bestemme noe slikt. Hos mannen dominerer intellektet følelsene (6).

Samtidig understrekes retten til likhet for loven og likeverd som mennesker. Argumentasjonen er påfallende lik den vi hadde i Norge før innføring av kvinnelig stemmerett.

Menn og kvinner er like mye **verd**, men bare ved å erkjenne de objektive psykiske og fysiske forskjellene kan en sikre likeverd, sier fundamentalistene og hevder at likhetstanken i Vesten har ført til at en ser bort fra den særegne kvinneundertrykkinga. Kvinnene har mistet sine privilegier, sin beskyttelse og kan brettes ut som kjøttstykker i media.

Progressiv bevegelse?

Ideen om at menn og kvinner har samme egenskaper er sentral i den progressive bevegelsen i dagens Europa. Likhetssynet er kjempet fram over lang tid parallelt med utviklingen av produktivkrefter og produksjonsforhold. Grunnlaget for kjønnsmessig arbeidsdeling har falt bort og kvinnen tar del i det samfunnsmessige arbeid. Likhetstanken er en basis for å utvikle det europe-

iske kapitalistiske samfunnet videre til et sosialistisk samfunn. Folk som hevder at kvinner og menn er følelsesmessig og intellektuelt forskjellige er bakstreverske i dagens europeiske samfunn.

En bevegelse kan imidlertid godt være progressiv uten å anerkjenne likhetstanken. Drivkreftene i den franske revolusjon hadde på mange måter det samme kvinnesyn som fundamentalistene forfekter (7). I den tredje verden lever hoveddelen av folk under produktivforhold som kan sammenliknes med den norske landsbygda for 200 år siden. Om det i det hele tatt går an å sammenlikne deres situasjon med vår virkelighet under noen tidsepoke, kan diskuteres. Både historie, kulturarv og den nåværende situasjonen er forskjellig fra vår. Dersom vi likevel velger å gjøre en slik sammenlikning, må vi sammenlikne kravene som stilles med kravene som ble stilt da våre produktivkrefter var på samme utviklings-trinn. Det hjelper lite om en bevegelse oppfyller alle krav til progressivitet i Europa når den befinner seg på den afghanske landsbygda og i en annen virkelighet. Mange krav som er progressive og riktige i Europa vil være virkelighetsfjerne og uaktuelle i Afghanistan. Tankene formes av den objektive virkeligheten vi befinner oss i. Den progressive bevegelsen er den som velger en politikk som fører den økonomiske og sosiale utviklinga framover. Det er den bevegelsen som griper hovedmotsigelsen i samfunnet. Hovedmotsigelsen i det afghanske, iranske, palestinske, tyrkiske samfunnet er den mellom imperialismen og folket. Et spesielt problem i den tredje verden, er den store forskjellen mellom by og land. Mens deler av folket tilsynelatende er industrialisert og nærmest er kopier av Europa (for eksempel Teheran) er landsbygda og byslummen på et føydalt nivå med naturhusholdning og tradisjonell arbeidsdeling. Når fundamentalistene baserer seg på bondesamfunnets virkelighet og gjennomfører dette systemet i byene, vil mange mennesker føle at en går et skritt tilbake, spesielt vil dette ramme den utdannede, yrkesaktive kvinnen. Men kanskje er det et nødvendig skritt for å bringe samfunnet som helhet framover. Kvinnekamp er nødvendig både i den islamske verden og i vesten, men kvinneundertrykkinga har forskjellig form, og kravene må derfor bli forskjellige.

Referanser

1. Bjerneboe J. Stillheten. Gyldendal, Oslo 1973
2. Paulus. Første brev til korinterne. 11. 1. 34.
3. Greer G. Kjønn og skjebne. Gyldendal. Oslo 1985.
4. Kollontay A. Kvinnans kamp for økonomisk frigjørelse. Gidlunds, Helsingfors 1975.
5. Pipes D. Islam and political power. Basic book inc. New York 1983.
6. Status of woman in Islam. Teheran 1984.
7. Schimanski F. Kvinnan och revolutionen. Bo Caverfors. Helsingfors 1972.

MARXISME OG FEMINISME

Hannah Ryggen:
Terboven huserer.
FOTO: KLASSE
KAMPEN

DET TEKSTILE SPRÅKET

Av Elisabeth Haarr

MARXISME OG FEMINISME

Dette er ikke noe forsvar for de såkalte nødvendige dyder, eller for nupereller og hardangersøm. Heller ikke for ufysiske klokkestrenger på stramei, eller for stopping og lapping som noe vi bør gjøre. Dette er et forsøk på belyse en flik av den tekstilverdenen som kvinner har vært og er omgitt av på godt og vondt — det som representerer verdier og et språk.

La meg si med en gang: dette er ikke et forsvar for de såkalte nødvendige dyder eller for nuppereller og hardangersøm. Heller ikke for ufysiske klokkestrenger på stramei, eller for stopping og lapping som noe vi bør gjøre. Dette er et forsøk på å belyse en flik av den tekstilverdenen som kvinner har vært og er omgitt av på godt og vondt.

Et tema som har gått igjen i mange tepper opp gjennom tidene, er historien om de sju kloke og de sju gode jomfruene. De blir framstilt på forskjellige måter; detaljert med stolte kloke jomfruer med lysende lamper og de dårlige med store lommeterklær og tårene strømmende nedover fjeset. Eller som enkle geometriske figurer som bare antyder at det var denne historien som fortelles. Det var ikke nødvendig med noe mere for å vite hva teppene handlet om.

Moralen er grei: Du skal holde lampeglasset ditt fritt for sot, og brenne forsiktig med olje, slik at lyset varer hele natten. Moralens handler om hvor viktig det er å være nøysom. Det er mye nøysomhet og slit vi bærer med oss i våre tekstile tradisjoner. Uttrykket «du skal ikke sette ditt lys under en skjepe» betyr at du ikke skal være beskjeden. Det står i motsetning til de kloke jomfruemne som satte sitt lys under en skjepe.

I generasjoner har kvinner skjult talentene sine, både for andre kvinner og for menn. Det er på tide at vi poleter lampeglassene våre, men vi skal kreve olje nok til at lyset kan brenne klart hele natten og neste natt med. Beskjedenhet er ingen dyd, det er selv-undertrykking. Vi trenger kollektivt å trekke våre felles talenter fram i lyset, kulturtradisjonene til kvinner flest. Vi trenger også å oppmuntre hverandre til å utvikle talentene våre så vi blir ubeskjedne nok til å si: Kvinner har en kultur og den er interessant og spennende. Kvinner har en historie som er både vond og god. Vi skal kunne se helheten og ta lærdom av begge deler. Vi må huske *hele* vår kulturarv, sjøl om vi kvitter oss med det negative og benytter det positive.

Stum av beundring

Jeg jobber som tekstilkunstner. Jeg synes jeg har en flott jobb enda jeg sliter tungt for å kunne holde på med faget mitt. Det er kanskje et paradoks, men jeg kan ikke fordra å strikke, sy klær eller lappe, det er kanskje fordi jeg har måttet gjøre så alt for mye av det. Jeg opplever det som tvang. Etterhvert som jeg har forsøkt å titte bakover i vår tekstile historie har jeg imidlertid fått en voldsom beundring for de foran meg som strikket, sydde, lappet, vevet, spant, heklet og broderte. Hva kvinner har klart å utvikle ved hjelp av enkle ressurser, råmateriale og redskaper får meg til å bli stum av beundring; det er virkelig sant at nød lærer naken kvinne å spinne.

Jeg påstår at det tekstile håndverket og de tekstile produktene vi har laget og lager representerer et språk. Ikke bare et fortellende språk som når vi leser en bok. Vi får bestemte tanker i hodet når vi ser spesielle tekstiler, det er en grunn til at vi omgir oss med dem. Dette har sammenheng med alder, hvor vi er oppvokst, hvem bestemora vår var opsv. Når jeg ser på tippekupongen på TV'en om lørdagen ser jeg ikke fotballresultater, men et strikkemønster. «Kunne blitt en flott genser dette her», tenker jeg mens tolv rette flimrer over skjermen.

Når jeg ser arbeider gjort i filt tenker jeg på at dette er møysommelig og strevsomt, og på at i Mongolia har det vært laget hele hus eller telt av filt. Kvinner nordfra vil tenke på bestemora si, på fiske, kulde, penger, barndom når de ser samme filten.

Ser jeg silke, tenker jeg på slit og fattigdom, vakre opptog og skinnende faner, varme og mystikk. Andre tenker på fine fruer når de tenker silke.

Når jeg ser en heklet duk på et bord tenker jeg basar, andre tenker kanskje bestemor, kamferdrops eller sommer.

Ser jeg bleier på en klessnor tenker jeg slit, men også melkeduft og ømhet.

Ser jeg sengetøy til lufting tenker jeg grønnsåpe, kjølig dyne med solluft, bilder fra barndommen, men også på tapt dyd den første natta, sæd.

Hverdagslige tekstiler, votter, gensere, tepper, sengetepper, klær og stoffer setter igang tanker i hodene våre. Tanker knyttet til livet vårt, men også til andre kvinners liv og arbeid, metoder for arbeid, slit, men også ømhet og omsorg.

Tekstiler knytter seg ikke bare til praktiske områder av livet vårt, men også til ritualer. Når det er fest legger vi duk på bordet. Vi har gravd i kister og kommodeskuffer og lagt fram tekstiler på bord, hengt tepper på veggene til store anledninger som fødsel og død, fest og sorg, svøpt vår lille døde i liktepper som har gått i arv. I Sør- og Mellom-Europa kastet kvinner prektige tekstiler eller skinnende lakener gjennom vinduene for å feire eller sørge. Den hvite bruden i sitt slør og enken i sitt sorte, vi kler oss i sekk og aske når vi skal gjøre bot.

MARXISME OG FEMINISME

Historien om håndarbeidet

Der er historien om å ta vare på ressurser og å utvikle redskaper. Det handler om å lage ting ut ifra behov først og fremst, utfra tilgangen på materialer og etter klimatiske forhold.

I begynnelsen var nåla og skinnen.

Nåla er et genialt redskap som ble oppfunnet for over 25 000 år siden. Det var istid og menneskene måtte ha klær på kroppen. Klærne tok form etter hvordan skinnene så ut, og hvordan disse best kunne utnyttes til funksjonelle klær. Det å tenke funksjon har vært den nødvendige begrunnelsen for kvinners håndarbeid i lang, lang tid. Det å tenke pynt og prakt kommer først for alvor inn etter den industrielle revolusjonen selv om prakt allerede var motiv for den middelalderske laugsproduksjon, tenk på kirketekstiler.

Ingen ting kunne gå til spille. Det å lage drakter som var varme og det å bruke materialene bokstavelig talt til siste trevl var livsnødvendig. En jeger med dårlige klær betød nødvendigvis også dårlig jakt-resultat. I andre deler av verden ble andre måter å utnytte ressurser utviklet. Ved å banke på et barkestykke og tilføre vann laget kvinner et stoff vi kaller tapa. Det er et materiale som ligner på, og ble laget på samme måte som stoffet rundt papirbleier. Eller man laget bast ved å banke løs fibre. Skinn, bast og tapa ble brukt til alt som trengtes til å beskytte seg mot naturen, enten det gjaldt kulde eller varme.

I Europa vokste det fram nye former for plante- og dyreliv etter som isen trakk seg tilbake. Tilgangen på mat og forskjellige materialer ble større. Fletting av trerøtter og fletting av plantefibre var en tidlig måte å binde sammen tråder på.

De tolv svanene

De fleste har vel lest eventyret om de tolv svanene. For å redde de tolv forheksede prinsene måtte prinsessen lage skjorter av brenneste for å befri den fra trolldommen. Man tror gjerne den stakkars prinsessa brant seg på fingrene. Men det som ble gjort var å banke plantefibrene ut av neslen så en fikk fibre som lignet på lin. Dette var et materiale som ble mye brukt hos oss en tid. Linene ble bare brukt til fine ting som brudetøy og stas-sengetøy for de rike.

Veven er det med stor sansynlighet kvinner som har funnet opp. Det var de som tok hånd om de tekstile råmaterialene, og det har nok vært under forsøkene på å flette sammen tråder at veven ble utviklet, veven er en universell oppdagelse som så dagens lys flere steder, samt at kunnskapen om den har vandret. Hvor lenge kvinnene har kjent vevekunsten er usikkert, men funn fra Midt-Østen viser at her kjente man til den 6000 år før vår tidsregning.

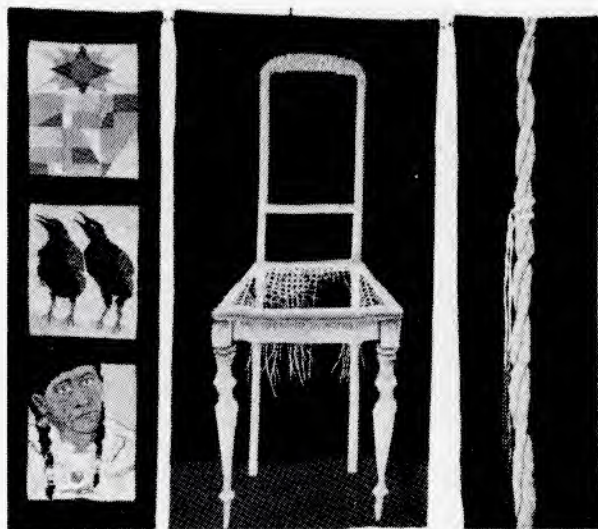
I vår del av verden utviklet veven seg langsomt. Det var samme måte å veve på helt fram til ca. år tusen. Prin-

sippene for veving til eget bruk var omtrent den samme i hele landet til langt inn i middelalderen. Oppstad-veven, som er vev med opprettstående renning, er temmelig lik helt fram til vårt århundre. Med utviklingen av spinnehjulet, som også er en kvinnelig oppfinnelse, tas nye materialer i bruk. I vår del av verden ble saue-ulla det viktigste materiale. Ullstoff som ble vevet på oppstadveven ble stampet for å bli tykt; vadmelen ble tøyet de fleste gikk med. Rya ble et viktig overbredsels.

Når strikking kom til vet vi ikke, men det er en relativt ny oppfinnelse. Til Norden kom den som importerte håndverksprodukter til finfolket ca på 1500 tallet. Den ble kanskje særlig overtatt av kvinner langs kysten, i hele Nordsjøområdet, kvinnene gikk langs veiene med spinnehjulet, håndteinen, og nå også med strikketøyet. Nye måter å strikke på som ikke hadde rot i håndverksproduksjonen andre steder kom til som særdrag. Rundpinnen ble oppfunnet her i Norge. Hvilken genial kvinne som kom på dette vites ikke, men det gjorde det adskillig lettere å strikke det som ble en av våre spesialiteter; den tofargete rosete strikkingen.

Har du tenkt på hvorfor selbuvotten ser ut som den gjør? Kvinnene hadde tilgang på tofarget garn, den hvite var vanligere enn den sorte. Hva kunne man ikke gjøre med to farger, sort og hvitt, og dermed to tråder på en gang? På den måten kunne man lage en tykkere og dermed varmere vott. Votten fikk et stort rose-mønster der hvor en ville fryse mest, på oversiden av hånden. Rose-mønster betyr lange tråder i dobbelt lag på baksida og dermed bedre isolasjon. Inni hånda ble det lus tett i tett. Et tett dobbelt lag med tråder gjorde votten slitesterk. Heller ikke den gangen likte kinnene å stoppe!

Å tenke råvarer, funksjon og hensiktsmessighet pre-

The vanishing time, av Kith Mjøen.

FOTO: KLASSEKAMPEN

MARXISME OG FEMINISME

get alle klassiske strikkede plagg, tenk på skistrømper og lusekofter. Det er ikke for pyntens skyld at det store mønsteret på koftene gikk over bolen; det er der man fryser.

Farget materiale var en kostelig affære. Lenge var det jordfargene som ga farge til materialet. Sannsynligvis har en eller annen kvinne lagt linen eller et lignende plantemateriale i jord med jern slik at fargen fra jorda har trukket inn i tøyet. Eureka, forsøkene var begynt; fra enkle resultater med å legge materiale i jord via bad, for eksempel løvetann noen dager, til finurlige og merkelige resultat med potteblått, gjort med indigo og mansurin (helst med alkohol) til purpurrødt basert på ei lita lus. Å beherske fargekunsten betød å kjenne til kjemi. Å kunne trylle fram farger fra kypebad, betød å ha skjulte forbindelser med uante krefter. Fargekunst betød heksekunst. Mang en vitebegjærlig eller vitende kvinne har blitt utstøtt eller drept for slike kunstners skyld.

Det fargede materialet ble også brukt til særlig fine klær eller til tepper; åklær tatt fram fra kistene ved spesielle anledninger. Fra midten av atten-hundretallet kom kjøpefargene med anilin-fargene. Uante muligheter for lysende fargekombinasjoner ble til virkelighet i form av aklær og klær. Våre formødre var hemningsløse i sine fargeeksplisjoner. Bruket man farger, skulle det så menn være tydelig. Det gjaldt også stastøyet, bunadebne. Kraftige farger, roser og hvitbleket lin. Hverdagens tøy ble ikke på-spandert slik, der var det sauens egne farger som dominerte.

Den tekstile produksjon til hjemmebruk var kvinnes område. Det var de som spant, farget, vevde, sydde, strikket, lappet og stoppet. Den opprettstående oppstadveven var den viktigste redskapen i vår del av verden.

Flatveven

En annen vevtype, flatveven var imidlertid også under utvikling. Muligen kom den fra Midt-Østen eller Egypt. Flatveven gjør det mulig med storproduksjon av tøy og dermed ble det mannens redskap. Vi får mannlige håndverkere. Den flate veven har hatt en rivende utvikling. Det er den vevtypen det ble vevet damask og brokade på. Flatveven ligger til grunn for de første vevmaskinene.

Oppstadveven utvikler seg lite, først i slutten av forrige århundre ble kvinnenes vev mer rasjonell som et resultat av samarbeid mellom den dyktige veverken Kjerstina hauglum fra Lærdal og Frida Hansen, vår første tekstilkunstner i moderne forstand.

Kvinnene møter imidlertid flatveven gjennom omreisende håndverkere og gjennom medbrakte tekstiler fra utlandet. Flatveven går også inn i den hjemmelige tekstilproduksjon; kopiering av finere tekstiler, utvikling av særegne spesialiteter. I Trøndelag ble det for eksempel utviklet en spesiell form for dobbeltvev, brukt til åklær og likklær som gikk i arv i slekta. Likklær pyntet med flotte border og formaningsfulle tekster om hvor-

dan det ville gå med sjela; til helvete eller himmel? Så mangt er avhengig av hvordan du har levd, og når du ligger der død kan du angre deg.

Selv om mesteparten av tekstilene fortsatt ble produsert av kvinnene hjemme, og selv om dugende kvinner i vev og ved tein var avgjørende for overlevelsen, førte konkurransen fra håndverkernes tekstiler til at synet på hva som var fint og hva som var simpelt endret seg.

I og med den industrielle revolusjon blir forskjellene enda skarpere. Inntil da var kopieringen fra det mannlige håndverket til å leve med. Nå kommer urbaniseringen, flukten fra landsbygda. Industrien overtar håndverksproduksjonene, og den hjemmelige kvinnelige produksjonen har problemer med å holde tritt. Å gå med kjøpetøy blir noe fint. Det betød penger. Hjemmelaget og hjemmespunnet betød at en hadde lite penger. På landsbygda ble det kjøpetøyet som ble tatt på til fine anledninger, selv om det ellers var det gjemmegjorte som dominerte. Til brylluper og andre fine anledninger forsvinner bunaden, sort, blank silke og rosete musselin tar over. Noen steder trekker bruden i kjøpekjole, men beholder brudelivet med brystduk på som et forkle over kjøpekjolen. Forskjellen mellom hvem de fine og hvem de fattige er endrer seg; i byene borgerskap og proletariat, på flatbygdene og i dalene fut, prest og storbomde med fattigbønder og husmenn. Langs kysten fiskerbønder med kjærringer som egentlige bønder i tillegg til alt annet arbeid. I tillegg handelsmann, fut og prest.

Eilert Sundt var en klok mann. Han reiste rundt på bygdene og samlet informasjon om fattigfolks liv og muligheter. Han skrev bøker i form av rapporter som handlet om både særdrag ved bondelivet i dalene og langs kysten og hvordan det artet seg for fattigfolk i byene. Han glemte så men heller ikke kvinnene. Han beskrev deres oppfinnelser, ekspertise og flid, hvor nødvendig deres arbeid var for opprettholdelsen av livet og hvor utrolig lite de fikk igjen for dette arbeidet. Kvinner, og for den saks skyld fattige menn, trengte mer penger enn det de kunne skaffe seg ved jordbruksproduksjon og fiske. Eilert Sundt mente de kunne skaffe seg det ved å selge sine spesialiteter. Spesialiteter utviklet i generasjoner, stedlige finesser, særegne for den spesielle kvinna eller bygda. *Den norske forening til husflidens fremme* så dagens lys. Til å begynne med betød det sårt tiltrengte penger. Etterhvert som distribusjons-apparatet fikk mer makt ble dette til direkte utsugning av selve husflidproduksjonen. Husflidproduzentene ble avspist med en slikk og ingenting. Jeg husker tanta mi som var småbrukerkone; hun strikket gensere til 40 kroner stykket. Da holdt hun garnet selv, og dette var på 50-tallet! Et annet eksempel av ny dato og en litt annen karakter: i 1976 fikk modellstrikkere på Dale fabrikk kr. 100 pr. genser.

Husflidproduksjonen førte også med seg en annen negativ side enn den reint økonomiske. Den betød stagnasjon av en utvikling. Selv om tekstile spesialiteter

«Petter Dass», av Hannah Ryggen.

FOTO: KLASSEKAMPEN

hadde vandret rundt la kopistene alltid til noe av seg selv. På den måten ble det som i eventyret at når den som opprinnelig hadde laget genseren eller teppet skulle se en annen variant så ville hun ikke kjenne det igjen. Dermed fikk vi en utvikling med masse særdrag. Nå derimot skulle en kofte eller et teppe se sånn og sånn ut — utviklingen stoppet opp. I tillegg ble produkter laget og utviklet til spesielle formål trukket ut av den opprinnelige funksjon. Åkleet var et slags sengeteppe, nå skulle det på veggen til pynt. Man ble presset til å lage andre og urasjonelle produkter som byfolket og andre fine hadde behov for. Vevde løpere i såkalt norsk stil er en slik bastard.

Husflidsproduksjonen betøt altså både økonomisk utbytting og stagnasjon av det skapende arbeidet. Historieløsheten, konservatismen og samtidig den økonomiske utbyttingen slo tilbake på de som laget produktene; niks penger. Hva som var stygt og pent, nyttig og unyttig ble nå farget av kjøperne; finfolk i byene. Jeg kunne gråte blod.

Vi lever i imperialismens tidsalder

Skal vi utnytte og stjele tredje verdens kultur? Skal vi ta fra kvinnene i tredje verden deres spesialiteter, konservere og autorisere deres rike og ennå levende tekstiltradisjon slik borgerskapet fratok folk i landet her vår kultur?

Tenker vi på utbytting når vi vandrer rundt i Palestinske kjoler med lapper etter flittig bruk eller pynter stuen

våre med tepper fra Guatemala?

Tenker vi på årsakene til at kvinnene må selge tøyet de har på kroppen? Tenker vi på hvorfor u-landsproduktene er så billige, og på hvem det er som kjøper opp tekstilene?

Kan vi med vår historieløshet på tekstilområdet virkelig fortå de egentlige motivene for hvorfor deres tekstiler ser ut som de gjør når vi ikke engang forstår vår egen tekstile kvinnehistorie?

Kjenner vi noe til likhetene og forskjellene til vår egen kvinnelige tekstilverden og tradisjon? Tenker vi på likheten i tankegangen som kommer til uttrykk når kvinner i Nord-Afrika strikker sokker etter samme prinsipper som vi gjør?

— At årsaken til at beduinenes telt ser ut som de gjør kommer av de tekniske begrensningene til den primitive flate veven kvinnene vever teltduken med?

— At det å lage rektangulære stoffstykker til teltduken som de gjør er temmelig lik måten våre vikingformødre vevde og satte sammen seil på?

Er det hjelp eller imperialisme når vestlige u-hjelpere «hjelper» hele landsbyer, for eksempel i India med å vestliggjøre tekstilproduksjonen sin så den skal bli mere salgbar? Er dette til beste for kvinnekulturen kan vi fortsette å være kunnskapsløse, vi som vil alliere oss med tredje verdens kvinner.

Tenk på silken:

Et genialt materiale som en eller annen luring har funnet ut at det gikk an å benytte. En totusen meter lang, uendelig tynn fiber som kunne spinnest og vevest til tynne,

MARXISME OG FEMINISME

lette tøyer men også til tunge med en fantastisk varmen- de egenskap. Silken er i sannhet et kostelig materiale, noe de som har fremstilt den ikke minst har opplevd. I Japan samlet kvinnene de ørsmå silkerestene i små bø- ker. Når bøkene var fulle nok, laget de intrikate lappe- tepper, vatterte og greier, med disse ørsmå bitene.

De orientalske teppene:

Hvem kjenner vel til at det er kvinner og barn som sit- ter i våte kjellere for at materialet skal strekke seg, for så å krympe sammen når de ferdige teppene kommer opp i dagen — at dette er for å få tettest mulige knuter på tep- pene. Burde vi ikke se de kvinnene og barna for oss i de våte kjellerne når vi treffer på et såkalt ekte persisk tep- pe?

Det tekstile språket betyr fellesskap — kvinnefelles- skap. Representert gjennom de assosiasjonene selve produktet skaper. Det er våre assosiasjoner — ikke menns. Og ikke nok med det — måten produktene ble og blir produsert på representerer også et fellesskap. Det var kvinnene som møttes når de skulle karde ulla om høsten eller på bleikeplassen. Dette var samlingspunkter som var forbeholdt kvinnene aleine. I dag møtes kvinne- ne til syklubb eller basardugnad. Og når basargevinstene endelig er ferdig, ikler de samme kvinnene seg sin fineste stas og går på basar. Vurderer hverandres arbeid, kjøper lodd, drikker kaffe og skravler. En nyttig og viktig virk- somhet.

Under en utstilling jeg hadde i Tromsø kom jeg i prat med en ung europeisert sikh. Han fortalte om en av de vakreste barndomsminnene han hadde fra barndommen i India. Kvinnene som satt side ved side og broderte på et stort kvadratisk silkestoff til brudeutstyr. Han selv og et par andre unger ble plassert på midten av silkestoffet mens nålene og munnene gikk på kvinnene. «Jeg har aldri senere opplevd den samme følelsen av trygghet», sa den unge sikh. Innblikket i den eksklusive kvinnever- denen var noe som satt spikret i hodet hans. Som voksen mann ville han aldri oppleve det igjen.

Tenker vi med stolthet på vårt fellesskap og vår mest feminine kultur? Nei, desverre. Fordi dette ikke er men- nenes verden er denne kulturarven som ennå lever ikke blitt synliggjort. Vi selv gjør den heller ikke synlig. Gang på gang spør jeg meg selv: Hvorfor må vi se på livet vårt på menns premisser? Hvorfor lar vi oss bli kuet, bli mindre enn vi egentlig er, ved å ikke bry oss om tekstil- verdenen osv.? Det er bare kvinner selv som kan trekke fram kvinners særegne kultur og det er bare kvinner selv som kan utvikle språket videre.

Ut fra vår kvinnelige håndverkstradisjon har det i Norge og Norden sprunget ut en interessant profesjonell tekstil kunst. Dette yrket er selvsagt kvinne- dominert og sliter i oppoverbakke. Hva med kvinnebevegelsen, kvinneforskerne, hvor blir det av den tekstile historien? Hvor blir det av lakkene og sengeteppene i våre demonstrasjo- ner? Hvor blir det av fanene, ikke til pynt, men til kamp? Lagd på våre premisser — ved hjelp av vårt hviskende

språk — på grunn av vårt skrikende behov? Hvor blir det av våre personlige brystduker — båret med stolthet på våre personlige modderne stassplagg? Eller kofte, ikke- autorisert av Per Spook?

Hvorfor kler vi oss ikke i sekk og aske når vi gråter med de kjempende kvinnene i Nicaragua eller de evig forfulgte palestinske kvinnene? Hvorfor retter vi ikke ryggen og ser vårt fantastiske kvinnefellesskap? Et fel- lesskap bygd på våre historiske minner/kunnskaper og på våre nåtidige liv. Hvor lenge skal vi la mulighetene til å sveise kvinner sammen gå ifra oss?

Hvorfor all denne uniformeringen av håndarbeidet og klessdrakt? Klokkestreng, juleløpere og hardangersøm: så mye tvang og så mye knust skaperkraft! Se på klok- kestrengen: hva er det for noe? Jo, en levning fra den tidfen da borgerskapet virkelig slo ut med håret og hadde to og flere «piker». Disse måtte de ringe på. Klokkes- trengen var en overbrodert streng med solid duk i enden. Frua kunne trekke i den og gi beskjed om te. Tenk at det- te skulle bli en av de mest vanlige pyntetekstiler i norske heimer!

Hvem har sagt at faldesting ikke skal være synlig på retta?

Hvem har sagt at korssting må være like lange hele veien?

Hvem har sagt at vevde tepper skal ha rette kanter?

— At pen søm er rett søm?

Jo, håndarbeidslærerinnen — espetrærne med fal- keblikk og røntgenøyne. De som tvang oss inn i formen, lærte oss hva som var pent og stygt. Hva som var riktig. Pene piker syr sirlige sting — usynlig. Gode kone-emner er de som lager en pen heim. Hva er en pen heim? Jo pene heimer er fulle av heklegardiner. En kan til og med kjøpe ferdige klokkestrenger med tråd-påmalt mønster og med smijernspynt på postordre.

Hvorfor er det en dyd å strikke håndklærne selv?

Hvorfor blir vi tvunget til å strikke ulltepper når vi fry- ser.

Mangel på penger, ja, men det er noe mer. Vrengebil- det av det som er urtradisjonen for kvinner; å ta vare på ressursene. Er det ressursbesparing i 1986 å strikke klut- ter, lappe bukser og strikke sokker? Hvordan står det til med ressursen «oss», du og jeg? Drømmene våre, viljen, håpet etc.

Den tekstile håndarbeidskulturen lever ennå. For mange betyr det lyst og glede. For andre tvang og slit.

Det tekstile håndverket er ikke bare en metode, det er også et redskap. Et redskap vi kan fylle med hva vi lys- ter. Et redskap til å slå tilbake med. Denne undertrykte kulturen er, om vi gjør den synlig, et av de viktigste red- skapene i å slå tilbake undertrykking og å erobre nye områder med.

f Hva skal vi med vektløfting om vi glemmer synåla? Liten men spiss, hendig til det meste. Den kan vi bruke allerede nå. Hva er det egentlig vi venter på?

MARXISME OG FEMINISME

PATRIARKAT OG

I kjølevatnet av kvinnekamp og mannedebatt har også spørsmålet om ledelse og organisasjon vorte reist. Kvinnekamp og kvinneopprør har satt søkelys på menns måte å lede og herske på. Å drøfte ledelse og organisasjon i lys av kjønnsrollene og kampen mot kvinne-undertrykkinga bør være ei særegen oppgave for å drive kjønnskampen framover, men også for å betre organisasjonslivet.

Av Gunnar Furehaug

På venstresida har det alltid vore mykje debatt om organisasjonskultur — særleg har synet på den demokratiske sentralismen vore eit stridsspørsmål.

Kritikarane av denne modellen seier den gir leiinga all makt, og at den kneblar medlemmane og gjer dei til lydige reiskap for leiinga. Einskilde har og hevda at ein viktig årsak til at mange kommunistiske parti og sosialistiske land har degenerert har sitt opphav i denne organisasjonsmodellen.

Opp mot dette har forsvararane av den demokratiske sentralismen sagt at vi treng sentralisme for å kunne slå hardt, konsist og målretta mot borgerskapet. At demokrati uten sentralisme lett fører til handlingslamming og splitting, — og at vi treng sentralisme også for å sikre og utvikle demokratiet.

Nokre spørsmål som naturleg tvingar seg fram er;

—Skuldast problema med å få den demokratiske sentralismen til å fungere etter intensjonane at det er menn som leder?

—Er den demokratiske sentralismen den karriereretta og maktglade mannen sin organisasjons-modell?

—Vil AKP som kvinnes partiet og «ledelse på kvinners premisser» måtte bety eit brudd med den demokratiske sentralismen?

—Står den demokratiske sentralismen i motstrid til kvinnefrigjøring?

—Eller er det slik at ein betre forståing for og eit oppgjør med patriarkalske hersker-teknikker vil bidra til å realisera det ideelle innholdet i den demokratiske sen-

MARXISME OG FEMINISME

ORGANISASJON

tralismen?

—For å svare på desse og liknande spørsmål er det etter mitt syn ikkje nok å på den eine sida drøfte prinsipper og problem i den demokratiske sentralismen, og på den andre sida vurdere å kritisere patriarkalske herskertechnikker, og konkludere på det grunnlag.

Vi må og drøfte kva ein organisasjon er, kva kravet er for at ein organisasjon skal fungere «ideelt» — det vil seie i forhold til intensjonane?

Kva ynskjer vi som kommunister å oppnå og kva organisasjon krev det?

I kva politisk og kulturell tradisjon og klima er det vi opererer innafor og korleis verkar det inn på kulturen i organisasjonane?

Førebels mange spørsmål, der eg skal prøve å gje mine svar på nokre av dei.

Organisasjon — kva er det?

Enkelt sagt er ein organisasjon ein frivillig samanslutning av mennesker som enten har felles interesser, felles saker å arbeide for, eller felles syn for politisk, religiøs eller kulturell verksemd.

Alle organisasjonar består av ledelse og medlemmar. Som regel formelt, alltid reelt. Dette gjeld også for organisasjonar med flat struktur, forutsatt at formålet med denne går ut over å berre bevisstgjere deltakarane. Slike organisasjonar (flat struktur) har ingen permanent, valgt ledelse, men har i praksis ein reell ledelse. Denne vil vera representert ved dei folka som i kraft av sin erfaring, alder, tillit og kunnskap har størst innverknad.

Alle organisasjonar består av to deler. Det vi kan sjå umiddelbart, slik som organisasjonsstruktur, rutiner, økonomi, aktivitet og program.

Det vi ikkje kan sjå umiddelbart, slik som tradisjonar, holdningar, verdinormer, kunnskapsnivå, engasjement med meir.

Dette siste — isfjellet under vannskorpa — er etter mitt syn det som veg tyngst, og det som betyr mest for korvidt organisasjonen fungerer ut frå intensjonane.

I alle organisasjonar er det ein vrimmel av «usynlege» motseiingar: mellom leiing og medlemmar, mellom leiing på ulike nivå og sektorar, mellom menn og kvinner, mellom eldre og yngre medlemmar, mellom individ og organisasjon, mellom ynskjet om einskap og konsentrasjon og faktisk mangfold og ulikskap, mellom by og land, mellom medlemmar frå ulike miljø og klassar osv. Alle desse og fleire verkar inn på det einskilde medlem, det einskilde ledd i organisasjonen, og på heile organisasjonen sin kultur, styrke og dynamikk.

Organisasjonen sin styrke er (litt meir enn) summen av alle einskildmedlemmane sin innsats. Når måla er

MARXISME OG FEMINISME

klarlagt, har sin oppslutning, samt strategi og taktikk er gjennomdrøfta og forstått. Når organisasjonen sin kultur ligg til rette for at folk skal trivast, utvikle seg og ta på seg ansvar, så vil i regelen også organisasjonen utvikle seg i positiv lei.

Men innsatsvilje, kunnskapsnivå osv. kjem ikkje av seg sjøl, og er heller ikkje gitt ein gong for alle. Menneska er eit produkt av samfunnet og blir forma, utvikla og finn sin identitet i samspel med andre menneske og samfunnet. Slik er alle menneske i kontinuerleg utvikling. Eg trur at dersom eit hvilket som helst medlem i eit kommunistisk parti over tid skal jobbe godt politisk må det ha høve til ein slik eigenutvikling. Men ikkje berre det. Det må og ha tru på folk, på politikken, på organisasjonen, og seg sjøl og sin evne til å slåss for eit betre samfunn. Dersom ein eller fleire av desse elementa over tid er fråverande vil og mykje av grunnlaget for aktivt engasjement mangle.

Eit slik, skissert, syn stiller store krav til kva organisasjonen føretek seg overfor medlemmane, samstundes som at **innsikt i kva som skal gjerast fordrar innsikt i kva som rører seg under vannskorpa**

Og til slutt;

Alt dette som foregår under vannskorpa (og over), verkar på grunnlag av og skal finne ein løysing i ein bestemt organisasjonsmessig kultur og tradisjon. Det skjer i eit spesielt samfunnsmessig politisk, kulturelt og ideologisk klima som eg skal kome attende til.

Mitt syn er at ein hovedgrunn til at mange kommunistiske parti, inkludert AKP, har hatt og har problem med å fungera etter intensjonane — har problem med «sitt indre liv» er at alle desse «usynlege» motseiingane, alt

dette som utgjør isfjellet under vannlinja, ikkje har vorte synleggjort, ikkje vorte sett, ikkje har vorte handsama korrekt.

Det er — eller burde vere god maoistisk organisasjonspolitikk å ta omsyn til og forholde seg til dette. Spørsmålet er: Kvifor har det ikkje skjedd? Kvifor har AKP langt på veg mangla ein politikk som tek omsyn til dette?

Demokratisk sentralisme

Den demokratiske sentralismen er ein organisasjonsmodell som er vorte utvikla av den kommunistiske rørsla. Eg oppfattar kjerna i denne organisasjonsmodellen slik:

- fri diskusjon innad og einskapleg opptreden utad.
- mindretalet må underordne seg fleirtalet
- lågare organ er underordna høgare organ
- heile organisasjonen er underordna sentralkomiteen når landsmøtet ikkje er samla.

Denne modellen er utvikla på grunnlag av ei erkjening av at den beste einskapen i ord og handling kjem fram på grunnlag av grundig kunnskap om dei sakane som vert handsama, og åpen debatt og skarp meiningsbrytning. Samstundes er det kommunistiske partiet ein organisasjon som har som mål å mobilisere folk til kamp for eit anna samfunn. Det krev disiplin og einskap i handling. Det tyder at ein ofte må handle framfor å fortsette å prate. Det krev at ein gir leiingane på ulike nivå makt til å handle **også** i spørsmål som ikkje er vorte grundig debattert i organisasjonen som heilskap. Sjøl meiner eg dette er opplagte element i ein organisasjon som ynskjer å utrette noko og som har stilt seg som mål å stille seg i spissen for kampen mot den herskande klassen. Difor tykkjer eg også det er vanskeleg å finne på gode innvendingar mot den demokratiske sentralismen slik den er meint å fungere.

Men sjølsagt er det forskjell mellom liv og lære også når det gjeld praktiseringa av den demokratiske sentralismen. I den kommunistiske rørsla si historie, og i AKP si eiga historie finst det mange døme på maktmisbruk, overtramp mot einskild-medelemmar, at mindretalet er vorte overrent av fleirtalet, og at opposisjon er vorte knebla.

Dette skuldast fleire ting. Ei kjelde er at det i den kommunistiske tradisjonen ligg ein tendens til å ha sett på motseiingar og opposisjon som noko truande og farleg. Ei anna kjelde har vore ei noko stivbeint praktisering av parola «einskap utad» (alle må meine likt om alt). Ei tredje kjelde er feil oppstått i konflikten mellom å ynskje mykje gjort og ikkje skjønne kva dette krev av organisasjonsmessige tiltak for å mobilisere folk til å jobbe.

Slik har kommando-metoder og sentralisme i perioder teke overhand på bekostning av politisk mobilisering og målretta debatter.

Det er med andre ord ikkje vanskeleg å finne kritikk av korleis den demokratiske materialismen har vorte og vert praktisert. Det er også nermast opplest og vedteke

Hvepsens kommentar til stiftelsesmøte av Husmødreforening i Studentersamfundet.

MARXISME OG FEMINISME

at kritikken av den handlar om for mykje makt til leiinga osv. Etter mitt syn er ikkje det same at AKP er udemokratisk, men like mykje eit uttrykk for at vi har problem med å vera så demokratiske som vi ynskjer å vera — eller som vi bør vera.

AKP er det einaste partiet (bortsett fra NKP) i Norge som har vedtektsfesta den demokratiske sentralismen. Alle dei andre kallar seg berre demokratiske. Er dei meir demokratiske? Kva ein organisasjon kallar si organisasjonsform seier ingenting om det. Dessutan er det slik at alle organisasjonar som ynskjer å utrette noko i samfunnet, objektivt og i større og mindre grad, jobbar etter demokratisk sentralistiske prinsipp. Forskjellen ligg i **graden av demokrati, i graden av makt til leiande organ, og graden av krav og rettar for medlemmane**

Det alle partia har til felles er at det skal vera diskusjonar i organisasjonen for å kome fram til program med meir, at det skal vera ei leiing som leidar arbeidet med å setje det ut i livet, og at mindretalet må underordne seg fleirtalet. Den viktigaste forskjellen mellom AKP og andre parti vert såleis graden av krav og rettar for medlemmane og korleis dette vert praktisert. I AKP er det eit krav til medlemmane om å bli med i beslutningsprosessen, og det vert jobba for at dette skal vera reelt. På den måten vil leiinga si makt vera basert på medlemmane sin innsats og standpunkt. Slik sett er AKP eit demokratisk parti.

I andre parti finst det ikkje noko tilsvarende krav om deltaking. Det finst i andre organisasjoner eit formelt demokrati, men i realiteten vert politikken avgjort på topp-plan. Sjøl landsmøta fungerer mest som sandpås-trøring for det leiinga har kome fram til.

Min konklusjon er altså at det ikkje er viljen og ynsket om demokrati det skortar på i den kommunistiske rørsle. Eg kan som nemnt ikkje sjå at det er noko å hente ved å angripe dem demokratiske sentralismen på prinsipielt grunnlag. Likefullt står vi foran utfordringa å få den demokratiske sentralismen til å fungere betre;

vi treng eit meir blomstrande indre liv, men vi treng også meir slagkraft utad. Desse to tinga er uløseleg knytta i hop.

Ein kritikk av det indre livet

Eg skreiv tidlegare at når organisasjonen sin kultur ligg til rette for at folk skal trivast, utvikle seg og ta ansvar, så vil i regelen også organisasjonen utvikle seg.

Viktige element i ein slik kultur er mellom anna evne til å lytte, setje seg inn i andre standpunkt og situasjon, akseptere kvarandre sine ulike syn og veremåter, vere innstilt på samarbeid osv. Sagt enda meir generelt: Praktisere god maoistisk kaderpolitikk. Alt dette er «god latin» for marxistar flest. Likevel er stoda periodevis og mange stader prega av ein heilt anna kultur og praksis. Generelt vil eg seie at AKP har vore sterkt prega av, og er fortsatt delvis prega av ein kultur og ein stil som meir

fungerar til å halde folk nede, fremje passivitet og øyentjener-haldning, hemme levande debattar og vekst hjå folk.

Følgjande faktorar trur eg har bidrege til å skape ein slik kultur:

1. Debatt-kulturen

I den kommunistiske tradisjonen har vi eit vell av -ismer til å karakterisere politiske standpunkt som objektivt er, eller subjektivt vert opplevd som avvikande. Revisjonisme, subjektivism, idealisme, liberalism, økonomisme, oppotrunisme og sekterisme er berre ein liten del av dette arsenalet. No har det seg at desse ismane har eit reelt innhald. Problemet er difor heller at mange er svært raske til å bruke dei (innlegg blir ofte åpna med: «Det der er.....» og dei vært knytta til person og ikkje sak, «Du er.....», og at mange tek slik bokstaveleg; «Eg er blitt.....».

Denne debattkulturen har etter mitt syn minst to skadelege konsekvensar. Det eine er at det etterkvart blir svært lite som kan gå for å vera «rett» politikk, og kva er då vitsen med omfattande debattar for å utvikle politikk?

Det andre er at mange over tid blir hemma i debatter. Sjansen for å få eit stempel er større enn at ein skal bli oppmuntra til å utvikle standpunkt sine.

2. Herskerteknikker

Kvinnerørsla har sett ord på og systematisert korleis kvinnene vert holdt nede:

—tilbakehalding av informasjon, der ein til dømes ikkje får vite det som trengst for at ein skal vere med å lede for fullt.

—usynleggjering, der det du seier vert overhøyr.

—latterleggjering.

—Påføring av skam og skyld

—dobbelstraffing. (Ikkje tru du er noko! Uansett kva du gjer er det ikkje bra nok.)

Desse herskerteknikkane er høgst reelle, og kan utvil-samt suppleres ytterligare. Samstundes trur eg det er viktig å få fram at i organisasjons-samanheng vert ikkje berre kvinner, men og arbeidere, yngre folk og innflyttare ramma av desse og tilsvarende herskerteknikker.

3. Kritikk og sjølkritikk

AKP har grunn til å vera stolt over å ha fått dette begrepet inn i norsk politisk språkbruk. Samstundes er bruken av dette ofte vorte forvrengt til å berre ha eit negativt fortegn. Altså: kritikk og sjølkritikk når det vert gjort feil, og ikkje eit ord når det er på sin plass med ros og oppmuntring. Opp mot denne skadelege praksisen står kunnskapen om at folk utviklar seg betre av ros, rettleiing og oppmuntring enn av negativ kritikk.

4. «Leve enkelt og kjempe hardt».

Stikk i strid med våre kommunistiske visjoner om eit samfunn der menneska skal «leve meir og jobbe mindre» har det i den kommunistiske rørsle alltid vore meir «in» å framelske egenskaper som hardt arbeid, sjøloppofrel-

MARXISME OG FEMINISME

se, disiplin, lojalitet, «blod, svette og tårer», enn å slåss for at også kommunistar har trong for **og må ta seg tid** til å «pleie seg sjøl», utvikle allsidighet, ta ansvar for andre folk også på det sosiale og kjenslemessige plan mm. Eg skal stoppe med dette. Etter mitt syn er dette dei viktigaste områda å gå laus på for å kartlegge dei mekanismane som periodevis og mange stader bidreg til at folk vert holdt nede i staden for at dei veks politisk og personleg.

Stort sett høyrer desse tinga til, og får omfattande konsekvensar for det som foregår «under vannlinja». Spørsmålet er difor fortsatt: Kvifor har AKP langt på veg mangla ein politikk som tek omsyn til dette?

Arven frå patriarkatet.

Tidlegare i denne artikkelen skreiv eg at motseiingane «under vannlinja» verka på grunnlag av og skulle finne ei løysing innafor rammene av ein bestemt organisasjonsmessig kultur og tradisjon, og i eit samfunnsmessig politisk, kulturelt og ideologisk klima (og tradisjon). Ein teori når det gjeld å forstå AKP i denne samanhengen er at **AKP har vore og fortsatt er prega av ein patriarkalsk styringstradisjon.**

Patriarkatet er ein styringsform — kanskje den eldste styringsforma som finst. Enkelt sagt er den kjenneteikna av at menn styrer over kvinner og barn, og at eldre menn styrer over yngre menn. Altså: eldre menn har makta. Menn måtte (må) lære seg å underordne seg ei høgare makt og herske over ei lavare. Dei eldste menna visste best kva som var best for alle. Dei eldste stod ansvarleg berre overfor gudane. Den paternalske (av pater = far) holdninga («eg veit best kva som er best for deg») er på ein måte det idemessige uttrykket for patriarkatet, og fylgjer det patriarkalske rangsystemet; Gud er allmektig, dei eldste bestemmer over alle i samfunnet, menna styrer over sine kvinner og barn, kvinnene styrer over barna, — og barna over katta og hunden. Dette rangordensystemet finn vi igjen i ulike former både i religionane, i klassesamfunnet og i kapitalismen. Det slår også inn i organisasjonar som i prinsippet har avvist eit slikt rangorden-system. Som for eksempel AKP.

Men det blir for unyansert å snakke om patriarkatet generelt når ein skal prøve å forstå korleis dette slår negativt inn i AKP. Det norske, eller vestlege patriarkatet, eksisterar trass alt innafor ramma av kristendom, klassesamfunn og kapitalisme. For å forstå dei særegne formene eller utslaga mannskulturen (den patriarkalske kulturen) får hjå oss må vi difor gå noko grundigare til verks.

Fylgjande røtter i tillegg til patriarkatet, trur eg har betydning for å forstå dei negative utslaga i vår organisasjonskultur.

a) Den vestleg-filosofiske arven slik den har utvikla seg frå Aristoteles. Aristoteles sin tenkemåte er «levande-gjort» gjennom Holberg sitt skodespel Erasmus

Montanus: «En stein kan ikke fly, mor Nille kan ikke fly, følgelig er mor Nille en stein.»

Denne formen for «logikk» kan sjølsagt ikkje utan vidare tilskrivast Aristoteles. Meir rett er det sansynlegvis å seie at hans logiske system (syllogismen), har utarta til absolutisme; ei enten/eller tenking som stenger for innsikt, fører til dogmer og lettvinne generaliseringar og som står i motstrid til dialektikken og materialismen. Eg trur denne «arven frå Aristoteles» kan vere ei viktig kjelde til dogmatikken i den marxistiske tradisjonen.

b) Den kristlege tradisjonen. Kristendomen, spesielt slik den vart videreutvikla og fornya av Luther og Calvin, er prega av menneska si underordning under Gud; at alle menneske er født syndige; at vegen til frelse går gjennom bønn, hardt arbeid og forsakelsar, og sjølsagt: det er forvalterane av dogmene (prestar mm) som veit best kva andre menneske skal gjere, tenke og føle for at dei skal nå fram til frelse. Eit særdrag for kristendommen i motsetnad til mellom anna austleg religiøs-filosofisk tradisjon og marxismen, er også at handlingane dine er mindre viktige enn ditt personlege, kjenslemessige og idemessige forhold til Gud.

c) Klassesamfunn og kapitalisme. Den kapitalistiske økonomien forutset konkurransementalitet mm. Fylgjeleg er også den kapitalistiske kulturen gjennomsyra av, og folk vert opplært til å godta og framelske konkurranse, individualisme, effektivitet, rasjonalitet, «være sin eigen lykkes smed»-mentalitet, samt å godta over og underordningsforhold, respekt for autoritetane mm.

Den patriarkalske tradisjonen, den filosofiske arven frå Aristoteles, og kristendomen etter Luther og Calvin var kulturelle og filosofiske forutsetningar for at kapitalismen skulle utvikle seg og ta den forma den fekk i Vest-Europa og USA.

Og, som eg alt har vore inne på, desse tradisjonane og ideala er virksomme ikkje berre i samfunnet, men også i dei revolusjonære organisasjonane.

Etter denne gjennomgangen av nokre av våre kulturelle røtter kan det verke nokså enkelt å utpeike patriarkatet som «hovedfienden». Det vil eg heller ikkje gjere, men eg trur det også er viktig å setje søkelyset på patriarkatet: dels fordi patriarkatet er eldre enn både kristendom og kapitalisme (systemer og religioner kommer og går, men patriarkatet består), og dels fordi vi fortsatt lever i eit samfunn der det er menn som styrer og forvaltar både religionane, det økonomiske systemet og organisasjonane. Difor blir det spesielt viktig å gå i djupna i patriarkatet — eller kanskje betre uttrykt for vårt bruk, i mannens verden, i mannskulturen. Nettopp fordi organisasjons- og samfunnsliv er mannen sitt domene blir mannskulturen den «ansvarlege» for samfunnets kultur, normer og systemer — både på godt og vondt.

Mannskulturen

Kva kjenneteikner mannskulturen? Kva ideal er det vik-

MARXISME OG FEMINISME

tig for menn å leve opp til? Nokre viktige moment:

- Suksess er viktig. Det gir status, makt, trygg framtid, gjer ein til ein god forsørger.
- Vegen til suksess går ikkje gjennom samarbeid, men gjennom hardt arbeid, klatring, spisse albogar og konkurranse.
- Å vinne fordrar at du er villig til å konkurrere, kalkulere, vera kynisk og ufølsom overfor konkurrentane, og overfor den prisen ein sjøl må betale for suksessen.
- Egenskaper som omsorg, innlevelse, medkjensle, ansvar for andre på det mellom-menneskelege plan står i motstrid til å konkurrere, kome seg fram osv. Dessutan er dette kvinna sitt domene, og er eigentleg noko mindreverdige. Skal ein vinne må ein vera hard.
- Viktige egenskaper er difor å vera rasjonell, beherska, kontrollert og effektiv.

Alle desse ideala og adferdsnormane er meir typiske for og meir framelska hjå borgerskapet sine menn enn i arbeiderklassen. Samstundes vert alle menn i vårt samfunn prega av desse verdiane, mellom anna fordi samfunnet er så gjennomsyra av borgerskapet sin ideologi, og fordi patriarkalsk tankegods ikkje er noko som er forbeholdt borgerskapet.

Mental smøring

Mannsideala er tilpassa den kapitalistiske økonomien sine behov, og verkar i sin tur til å forsterke denne. Suksess, individualisme, konkurranse-mentalitet, effektivitet, økonomisk nytteverdi framfor menneskelege behov — alt dette er kulturelle forutsetningar for kapitalismen. Difor er mannskulturen, menns karakter, mental smøring i det kapitalistiske profittmaskineriet.

Omvendt kan ein seie — med fare for å bli beskyldt for å vera idealist — fjern ovennevnte ideal og adferd, og kapitalismen vil gå i stå!

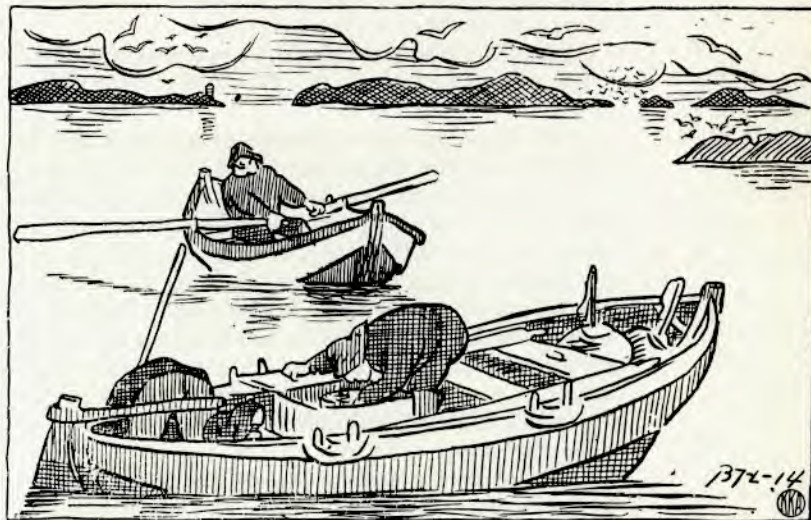
Ingen motkrefter?

Kapitalismen oppstod ikkje i eit vakum. Den oppstod heller ikkje som eit resultat av bestemte ideologiar. Samstundes oppstod den i og utvikla seg i eit kulturellt klima som var, og er, prega av patriarkat, kristendom og aristotelisk filosofi-tradisjon. Desse er i sin tur vorte prega av dei spesielle krava den kapitalistiske økonomien stiller til menneska. Det er når desse ulike tradisjonane vert reindyrka at dei fører til det verst tenkelege resultat i samfunns- og organisasjonsliv. Når effektivitet går på bekostning av demokrati, når monopolisering går på bekostning av samarbeid, når negativ kritikk går på bekostning av oppmuntring, når direktiv og påbod går på bekostning av mobilisering og debatt, osv osv, vil vi ikkje få ein blomstrande og vital organisasjon, men ein

Gammel og ny tid.

Motoreieren: «Hei, Ola! han e' utav moten den maaten, du faar slutte me' slite, — faa motor i baaten.»

Ola 1/2 time senere:

«Nei ligg dokke her daa? — gomaaren, gomaaren. Det blir kanskje tryggast aa slite paa aaren?»

MARXISME OG FEMINISME

tungrodd og byråkratisk organisasjon med folk som er ukritiske, underdanige, redde for å tenke nytt og tilbakeholdne i forhold til å ta på seg ansvar.

Med dette har eg også antyda at i det verkelege organisasjonslivet så er forholda ein god del betre. Dette skuldast fleire ting.

For det fyrste: dei færreste menn har berre egenskaper som suksess, konkurranse osv, reindyrka i sin adferd.

For det andre: egenskaper som å handle i verda, ta ansvar, ta stilling i debattar, evne til å slå «hardt, konsist og målretta» er i seg sjøl utmerka egenskaper som tvert om ikkje må kastast vrak på, men heller oppmuntrast og framelskast hjå fleire. Folk treng slike egenskaper m.a. for å hevde sine rettar. For organisasjonar, for eit kommunistisk parti, er dette uunnværlige egenskaper. Slike egenskaper står berre i motstrid til eit demokratisk og blomstrande indre liv når dei blir ståande åleine, blir reindyrka og vulgarisert.

For det tredje: vi bygger ikkje berre på, eller er ikkje berre prega av arven frå patriarkat, kristendom og borgerskap. Tvert om: det har vore, og er, ei uttrykt målsetning at vi skal knytte oss til:

— den kommunistiske tradisjonen, med sin vektlegging på solidaritet, kollektiv kamp, samhold og at menneska si frigjering må vera dets eige verk.

— den demokratiske tradisjonen, med vekt på debatt, kvart menneske ei stemme, at fleirtalet skal bestemme osv. og

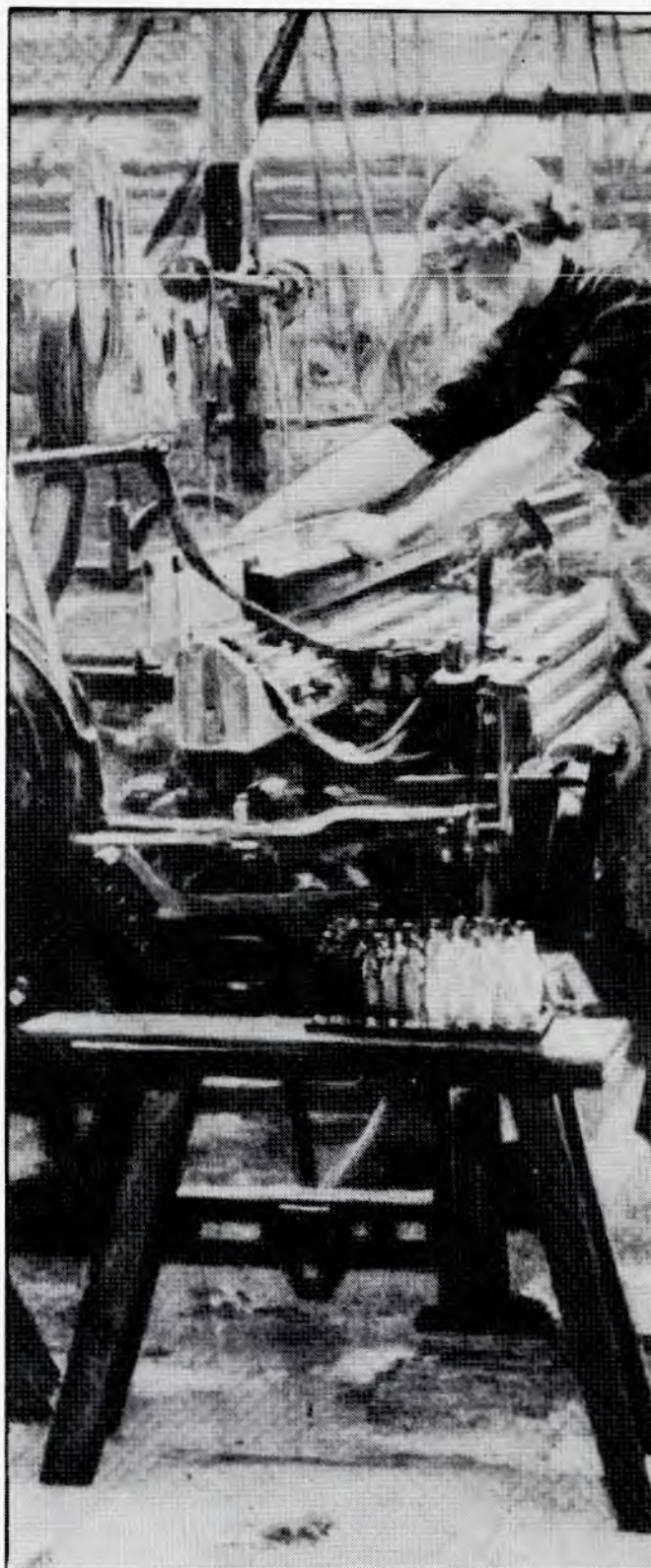
— den humanistiske tradisjonen, med sin vektlegging på respekt for einskildmenneske, toleranse, kvart menneske er unikt, likeverd mellom raser, kjønn osv.

At det i det verkelege livet har synt seg å vera vanskeleg å til fulle å knytte seg til desse tradisjonane er ikkje noko merkeleg. Men det bør bli sett på som ei utfordring å i større grad enn til no å klare det.

Så det finst motkrefter til den kristeleg-patriarkalske arven. Desse motkreftene er også ein del av vår kulturarv.

— AKP har vore og er fortsatt sterkt prega av ein mannskultur. Med dette meiner eg både arven frå patriarkatet, kristendomen og dei kapitalistiske mannsideal. Denne mannskulturen er ein hovedgrunn til problem, feil og manglar AKP har og har hatt i sitt organisasjonsliv. Den har bidrege til å hemme utviklinga av det å slåss ilag, fordomsfri utvikling av politiske linjer, få folk til å vokse politisk, intellektuelt og personleg, og det å drive organisasjonarbeid der ein også konsentrerer seg om det som er «under vannlinja». Ei hovedsak for AKP på den organisatoriske og ideologiske fronten må vere å sloss mot denne mannskulturen.

— Kvinneopprøret og kvinnenes frammarsj i det politiske arbeidet tvingar fram debatt om desse spørsmåla, og krev endring i praksis. Dette har samanheng med at

Utsnitt av «Hjula veveri 1887-1888», maleri av Vilhelm Peters. Foto Arbeiderbevegelsens arkiv.

MARXISME OG FEMINISME

kvinnekulturen, eller kvinners karakter er prega av egenskaper som omsorg, oppmuntring og medfølelse på degt mellom-menneskelege plan.

— Kvinneperspektivet i organisasjonslivet må bli, slik eg ser det, å ta maoismen og litt til på alvor. Når maoisme ikkje har vunne fram og vorte det dominerande i AKP sitt organisasjonsliv har det samanheng med at menn i mindre grad enn kvinner er i stand til å tilegne seg og praktisere denne teorien. Maoismen sin vekt på å la «hundre blomster blomstre», kollektiv arbeidsstil og omsorg for folk tilhøyrer ei anna verd enn mannsverdenen. Den er meir beslekta med kvinners verd.

I kjølvatnet av kvinnenens inntog på alle plan i partiet må og vil fleire menn måtte lære seg dette. Om fem eller ti år kan vi kanskje seie at kvinneopprøret var ein føresetnad for maoismen sitt gjennombrudd i partikulturen.

— Deltaking frå kvinner, og kvinnelege leiarar er i seg sjøl ikkje nok. Heilheitleg sett trur eg ikkje kvinner er betre leiarar enn menn. Men: kvinner representerer på ein del områder kvaliteter som er relativt fråverande hjå menn.

— «Sosiale følere» og evne til omsorg og oppmuntring er ikkje nok for å bli gode leiarar og skape ein god organisasjon. Dinstert er det slik at også kvinner er prega av den rådande kulturen. Kvinner tek ofte over, og må ofte ta over menns måte å lede/jobbe på for å bli høyrte og vinne fram. Organisasjon og ledelse må lærast gjennom studiar, prøving og feiling. Talent er bra, men i det lange løp aldri nok åleine. Mannskulturen sin vektlegging på aktiv, utadretta handling må også lærast og bli framfrelska.

— Kvinneopprøret er ei positiv og livgjevande kraft som mest sansynleg vil tvinge fram ein annan og betre organisasjonskultur og slik gje eit avgjerande og viktig bidrag til å skape eit betre AKP.

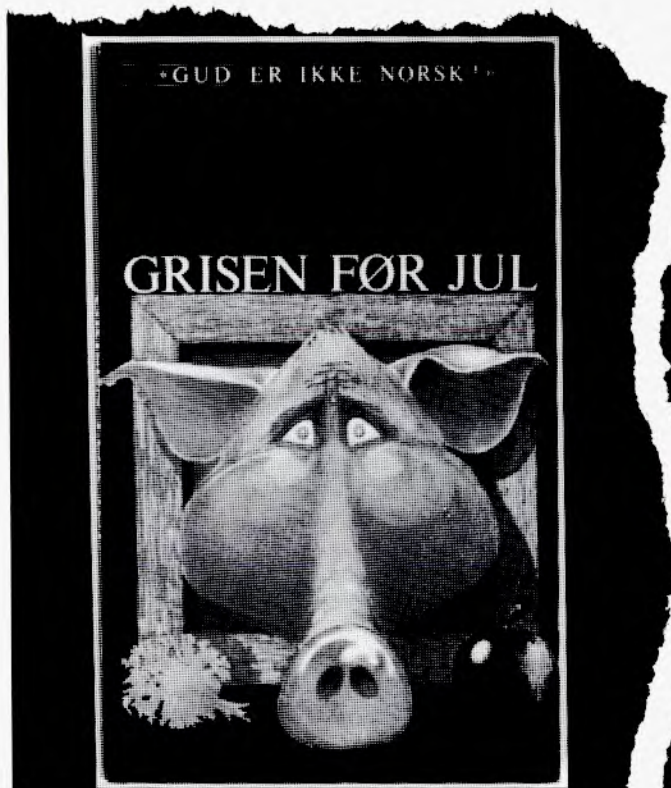
— Den demokratiske sentralismen er ikkje til hinder for å betre organisasjonskulturen. Tvert om: vi treng demokratisk sentralisme for å få til aktiv, målretta forandring og handling også når det gjeld utvikling av det indre livet.

— Vi kan korkje fri oss frå eller klippe over forbindingane til våre kulturelle røtter. Men vi kan, på grunnlag av det beste i menneskas historie, slåss for ein organisasjonskultur som framelskar samarbeid, fri og åpen menings-brytning, omsorg og støtte i forholda mellom folk, respekt og toleranse for andres meininger og individuelle forskjeller, og mangfold i initiativ og handling. Vi må knytte oss til det beste i den demokratiske, humanistiske og kommunistiske tradisjonen.

— Eg ser ikkje på dette som ein trussel mot vår revolusjonære strategi, eller som ein trussel mot einskap og slagkraft i det revolusjonære arbeidet. Tvert om: eg trur at vi ved ein slik måte å tenke og handle på vil få ein meir vital og handlande organisasjon, og for borgerskapet ein farlegare organisasjon enn det vi har i dag.

ARBEIDETS FALL

ARBEIDETS FALL — MARXISMENS FALL? DEL II

Røde Fane trykker i dette nummer andre del av en artikkel av Erling Kielland. Artikkelen går kritisk ut mot Tron Øgrim og boka «Grisen før jul» og mot artikkelen «Nye klasser - ny revolusjon?» av Roar Brobekk i Røde Fane 1-85. Kielland tar opp flere forhold, men hovedkritikken hans retter seg mot tesen om arbeidets fall. Opp mot arbeidets fall setter han en alternativ prognose for kapitalismens videre utvikling. I denne artikkelen begrunner forfatteren sitt syn nærmere.

Av Erling Kielland

Det følgende er ingen fyldestgjørende beskrivelse av den kapitalistiske arbeidsprosessen. Det ville krevd at jeg tok for meg hele arbeidskollektivet, det Marx kaller «totalarbeideren». Det ville også krevd at arbeidsprosessen ble studert i sammenheng med reproduksjonen av hele det kapitalistiske samfunnet. Beskrivelsen er *ensidig og forenkla*. Jeg legger all hovedvekt på et bestemt, men viktig aspekt av arbeidsprosessen, nemlig det Marx kaller utviklingen av «arbeidets reelle underordning under kapitalen.» Dette for å belyse rutinearbeidets betydning i teorien til Marx.

I Kapitalen, bok 1, analyserer Marx den kapitalistiske produksjonsprosessen. Han sier produksjonsprosessen har to sider. Den er på den ene sida en arbeidsprosess (bruk av arbeidsredskaper og levende arbeid), på den andre sida en verdiøkingsprosess. Han viser at verdiøkingsprosessen dominerer over produksjonsprosessen. Det betyr: Kapitalisten setter i gang en arbeidsprosess for produksjon av mer eller mindre nyttige ting (bruksverdier) bare i den utstrekning han gjennom den kan øke den investerte verdien. Profitten hersker. Arbeidsprosessen spiller en tjenende rolle.

Av det følger: Det kapitalistiske maskineriet blir i økende grad utforma for å kontrollere og disiplinere arbeidskrafta, for å gjøre den mer føyelig, for å gjøre den til et bedre objekt for utbytting.

En lønnsarbeider selger arbeidskrafta si som en vare til kapitalen. Det betyr at denne arbeidskrafta eies helt og fullt av kapitalen for den perioden arbeidskontrakten gjelder. Arbeidskrafta blir satt i produksjon innafør en organisatorisk og teknisk ramme bestemt av kapitalen. Hans faglige utdanning og kvalifikasjoner er i all hovedsak en type kvalifikasjon definert av kapitalens behov. Slik er det i Norge i dag. Etter kapitalens anvisning og under kapitalens kontroll lager arbeideren produkter og bygger et samfunn, ikke for å skape et godt liv for seg sjøl og sin klasse, men utelukkende for å tjene kapitalens profittmaksimering.

Det er et av Marx' store poenger i Kapitalen, dette at arbeiderklassen under kapitalens regime blir fratatt mer og mer av sin uavhengige faglige status. Under kapitalismens første perioder, under perioden med enkel kooperasjon og manufaktur, dvs. så lenge håndverksferdighe-

ten fortsetter å være grunnlaget, er arbeiderne fremdeles til en viss grad frie og uavhengige i sjølve arbeidet. Fremdeles er til en viss grad åndens og håndens funksjoner forent hos den individuelle arbeideren. I kraft av sin faglige dyktighet representerer arbeiderne en slags teknisk/faglig basert arbeidermakt som utfordrer kapitalens herredømme. Og, som Marx sier, gjennom hele manufakturperioden må kapitalen kjempe mot arbeidernes «ulydighet». Dette tvinger kapitalen til å endre strategi og påskynde innføringa av det automatiske maskineriet for å kue denne ulydigheten.

Men var ikke formålet med det automatiske maskineriet å øke arbeidets effektivitet? Nei, formålet med maskineriet var å øke utbyttinga av arbeiderklassen, direkte gjennom reduksjon av den nødvendige arbeidstida —og indirekte gjennom å bryte ned motstanden og kampkrafta i arbeiderklassen. På den måten får ikke bare organiseringa av arbeidet, men også teknologien, en dobbeltfunksjon: Som instrument for å øke arbeidets produktivkraft og som instrument for å kontrollere arbeidskrafta. I realiteten dreier det seg om to sider av samme sak.

Med maskineri og storindustri, og i enda større grad med automasjon på grunnlag av moderne datateknologi, skapes det tekniske grunnlaget for at den kapitalistiske arbeidsdisiplinen og arbeidsmetodikken blir innpodet i sjølve arbeidsprosessen. Åndelig arbeid og kroppsarbeid blir nå mer og mer skilt til en fiendtlig motsetning. Marx sier om dette at «arbeidets formelle underordning under kapitalen er blitt avløst av dets reelle underordning under kapitalen.» (Oktoberutg. del 3/s.170)

Det er naturligvis ikke noe kapitalen oppnår en gang for alle. Gjennom utviklinga av produksjonen, utviklinga av nye industrier og fag, så oppstår samtidig nye områder for faglig utvikling og kompetanse. Arbeiderklassen vil på nytt og på nytt utfordre kapitalens «rett» til å styre og kontrollere. Kapitalen setter inn nye tiltak for å kue kampen. Dette pågår hele tida. Men den generelle langsiktige tendensen er, ifølge Marx, at motsetningen mellom intellektuelt og manuelt arbeid øker. Nærmere undersøkelser må vise om dette stemmer for dagens samfunn.

Analysen av **arbeidets degradering** under kapitalismen er et av de sentrale temaene i Kapitalen. For Marx er det helt tydelig hvordan den kapitalistiske produksjonsprosessen «forkrøpler arbeideren ved at den som i

ARBEIDETS FALL

et drivhus utvikler hans detaljferdighet og samtidig undertrykker en hel verden av lyster og anlegg.»

(Dette utelukker ikke at det samtidig skjer en differensiering av arbeidsartene med en vid skala av kvalifikasjonsgrader. Med et mindretall som får interessante og utviklende jobber. Men vi snakker her om flertallet.)

Arbeidets tiltagende underordning under kapitalen kan følges fase for fase. Naturlig nok fokuserer Marx særlig på overgangen fra manufaktur til maskineri. Jeg vil nå sitere et lengre avsnitt fra Kapitalen. Det er et avsnitt som handler om hvordan kapitalen, ved hjelp av det automatiske maskineriet, avler det innholdsløse rutinearbeidet. Det dreier seg om en av de viktigste analysene og samtidig en av de sterkeste skildringer som vi finner i Kapitalen. Men det er desverre også et av de mest neglisjerte, som som sjelden eller aldri får plass i studieoppleggene i politisk økonomi:

«I manufakturen og håndverket betjener arbeideren seg av verktøyet, i fabrikken tjener han maskinen. I det første tilfellet går arbeidsmidlets bevegelse ut fra han, i det andre må han følge arbeidsmidlets bevegelser. I manufakturen danner arbeiderne ledd i en levende mekanisme. I fabrikken eksisterer uavhengig av dem en død mekanisme, og de blir innkorporert i den som et levende vedheng.

Det endeløse slitets triste rutine, der den samme mekaniske prosessen blir gjennomgått på nytt og på nytt, likner arbeidet til Sisyfos; arbeidsbyrden faller liksom klippeblokken hele tida tilbake på den utmattede arbeideren.

Samtidig med at maskinarbeidet i ekstrem grad angriper nervesystemet, undertrykker det musklens mangesidige spill og legger beslag på all fri legemlig og åndelig virksomhet. Til og med tiltak for å lette arbeidet blir til et torturmiddel, for maskinen frigjør ikke arbeideren fra arbeidet, men arbeidet fra sitt innhold. For all kapitalistisk produksjon, for så vidt den ikke bare er arbeidsprosess, men samtidig også kapitalistisk verdiøkingsprosess, gjelder det fellestrekk at det ikke er arbeideren som anvender seg av arbeidsbetingelsene, men omvendt arbeidsbetingelsene som anvender arbeideren. Men først med maskineriet blir dette omvendte forholdet til en teknisk håndgripelig virkelighet. Ved at arbeidsmiddelet forvandles til en automat, trer arbeidsmiddelet under arbeidsprosessen sjøl fram som kapital overfor arbeideren, som dødt arbeid, som behersker og utsuger den levende arbeidskrafta.

I storindustrien, som er bygd på grunnlag av maskiner, blir produksjonsprosessens åndelige krefter skilt fra det manuelle arbeidet, som vi allerede har antydnet. Disse forvandler seg samtidig til kapitalens makter over arbeidet. Arbeidet til den individuelle arbeideren er nå tømt for alt innhold, og detaljkunnskapen hans forsvinner som en ørliten biting sammenliknet med vitenskapen, de uhyre naturkreftene og det samfunnsmessige massearbeidet, som er legemliggjort i maskinsystemet

og som sammen med dette danner grunnlaget for «mesterens» makt...» (Oktoberutgava, Del 3/s.67-68).

Prossesen med arbeidets reelle underordning under kapitalen (som innebærer arbeiderens tekniske underordning under det automatiske maskineriet) som Marx beskriver, er ikke ment som beskrivelse av kapitalismen i England anno 1860, men som en beskrivelse av en av de djupeste virkende lovene under kapitalismen. For Marx er arbeidsprosessens utvikling og den industrielle revolusjonen ingen «nøytral teknisk prosess», men tvert imot det **spesifikke** uttrykket for kapitalens herredømme i produksjonen.

Hva er drivkrafta bak den industrielle revolusjonen?

Det kan i den forbindelse være et poeng å sitere fra boka til Øgrim, der han kommenterer forholdet mellom forskjellige oppfinnelser og industriell revolusjon:

«Dampmaskina la grunnlaget for det store gjennombruddet i industrikapitalismen i Europa og for at det vokste fram moderne storbyer bygd på industri. Den andre (industrielle revolusjonen) kom med elektrisiteten og olja/bensinen»(s.50)

Øg: «Elektrisiteten la grunnlaget for at små elektromotorer kunne settes sammen, bla. for å drive samlebånd, og dermed for samlebåndindustrien, som har dominert mesteparten av det 20. århundrets produksjon,»

Øg: «Den nye industrielle revolusjonen blir drivi fram av mange oppfinnelser.»

Kommentar: Det er sjølsagt korrekt at samlebåndindustrien bygde på elektrisiteten. Ut fra en reint teknisk synsvinkel er dette viktig. Men har vi dermed avdekket årsakene til at samlebåndindustrien oppstod? Var det elektrisiteten som skapte samlebåndindustrien? Var det oppfinnelsen av dampmaskinen som skapte den industrielle revolusjonen?

Jeg vil faktisk si at det var omvendt: Kapitalen streber etter større utbytting og større profit. Men under kapitalens manufakturperiode setter teknikken forholdsvis snevre grenser for størrelsen på merverdien. For å styrke kontrollen over arbeideren og redusere den nødvendige arbeidstida, må **verktøymaskinen** videreutvikles. Det er nemlig verktøymaskinen arbeideren står i direkte kontakt med. Derfor er verktøymaskinen utgangspunktet for den industrielle revolusjonen. Først i neste omgang skaper dette impuls til videreutvikling av **kraftmaskinen**, der den viktigste er dampmaskinen. Sammenhengen kan skisseres slik:

(HER SKAL EN SKISSE INN)

Marx sier om dette i Kapitalen: «Dampmaskinen sjøl, i den formen den fikk da den ble oppfunnet på slutten av det 17. århundret under manufakturperioden og som fortsatt eksisterer fram til begynnelsen av 80-årene av det 18. århundret, framkalte ingen industriell revolu-

ARBEIDETS FALL

sjon. Snarere omvendt var det utviklingen av verktøy-maskinen som gjorde det nødvendig å revolusjonere dampmaskinen.»

Tilsvarende må samlebåndsindustrien og «Taylorismen» først og fremst betraktes som kapitalens svar på den økte politiske bevisstheten og organiseringa som preger arbeiderklassen fram mot 1890 tallet. Den nye industriarbeideren er igjen iferd med å bli en fagarbeider, ikke lenger på manufakturens håndverksmessige grunnlag, men på et moderne maskinindustrielt grunnlag. Arbeideren truer igjen med å ta kontroll over arbeidsprosessen. For kapitalen er det nå tvingende nødvendig å gjenopprette det totale herredømme, gjenopprette den «reelle underordning».

Taylor sier sjøl om sin «scientific management» at formålet var å splitte arbeiderne og undertrykke deres sjølstendighet. Han foreslår konkret «å ta alle viktige bestemmelser og planleggingsoppgaver, som er vesentlig for fabrikkproduksjonen, ut av arbeidernes hender og sentralisere dem hos noen få personer.»

Altså: Det er ikke dampmaskin, elektrisitet og/eller den nye informasjonsteknologien som har skapt industriell revolusjon. Disse oppfinnelsene er snarere uttrykk for (resultat av) en industriell revolusjon der impulsen utgår fra kapitalens tvang til akkumulasjon.

Toffler eller Marx?

Vi veit at kapitalismen gjennomgår ei rekke stadier som **overflatisk sett** er kjennetegna av «teknologiske revolusjoner», men som djupest sett er uttrykk for strukturendringer i produksjonsmåten, dvs. ulike akkumulasjons «regimer» = ulike måter å utbytte arbeidskrafta på. Marx har flere uttrykk for dette: Fra formell til reell underordning under kapitalen. Fra absolutt til relativ merverdiproduksjon. (seinere har nye begreper dukka opp for å karakterisere utbyttingsperioder etter Marx. F.eks: Taylorisme, Fordisme, Neo-Fordisme, Toyotisme.)

Metoden med å karakterisere kapitalismens utvikling gjennom dens oppfinnelser eller teknologiske revolusjoner har sin parallell i den populære overtakelsen av Alvin Tofflers inndeling av historia i «teknologiske bølger», idet denne inndelinga gjerne erstatter den klassiske marxistiske inndelinga av historia basert på produksjonsforhold (antikke, føydale, kapitalistiske osv.) Dette er ikke bare et spørsmål om å veksle mellom ulike (legitime) perspektiver på et og samme historieførløp. Tofflers tekniske perspektiv uttrykker tvert imot et klassisk **borgelig** og **fetisjistisk** syn på historia.

(med «fetisjisme» menes her — etter Marx: Menneskenes egne produkter, tingene, maskinene, blir tillagt en (magisk) makt over menneskene, en oppfatning som dekker over at det i virkeligheten dreier seg om **menneskers makt over mennesker**. Det som ser ut som en teknisk tvang, bestemt av maskinene, er i virkeligheten en klassebestemt tvang, tvangen til å øke merverdien. Fetisjis-

men er en slags ideologi som springer ut av det Marx kaller varens dobbeltkarakter. Varen er verdi (som uttrykk for et samfunnsmessig forhold) og bruksverdi (som betyr at den er en nyttig ting, f.eks. en datastyrt maskin), med verdien som den dominerende sida i forholdet. Men verdien (bytteverdien) kommer til uttrykk i bruksverdien. Bruksverdien blir den nødvendige fram-tredelsesforma for verdien. Derfor vil en spontan og ukritisk forestilling om det kapitalistiske samfunnet oppfatte maskineriets utvikling og form som resultat av en nærmest naturnødvendig prosess.)

Toffler sjøl drøfter marxismen ei rekke steder i boka si. Han demonstrerer ikke akkurat noen imponerende djup forståelse for marxismen, men han er ihvertfall helt klar over at hans eget grunnsyn og Marx' grunnsyn er uforenlige. Han siterer fra det kommunistiske manifest, der Marx beskriver hvordan kapitalismen ubarmhjertig river vekk gamle mellommenneskelige bånd og erstatter dem med den følelseskalde «kontante betaling». Riktig, sier Toffler, men Marx tar feil når han tilskriver dette kapitalismen. For Toffler er dette istedet et resultat av «den andre bølgen», av industrisamfunnet (s.55). På samme måte kritiserer Toffler det synspunktet at taylorismen er et produkt av kapitalismen. Nei, sier Toffler, taylorismen er ikke et produkt av kapitalismen, men av storindustrien. Med et slikt utgangspunkt har Toffler på forhånd avskjermet seg fra det jeg vil kalle en kritisk analyse av industrisamfunnet.

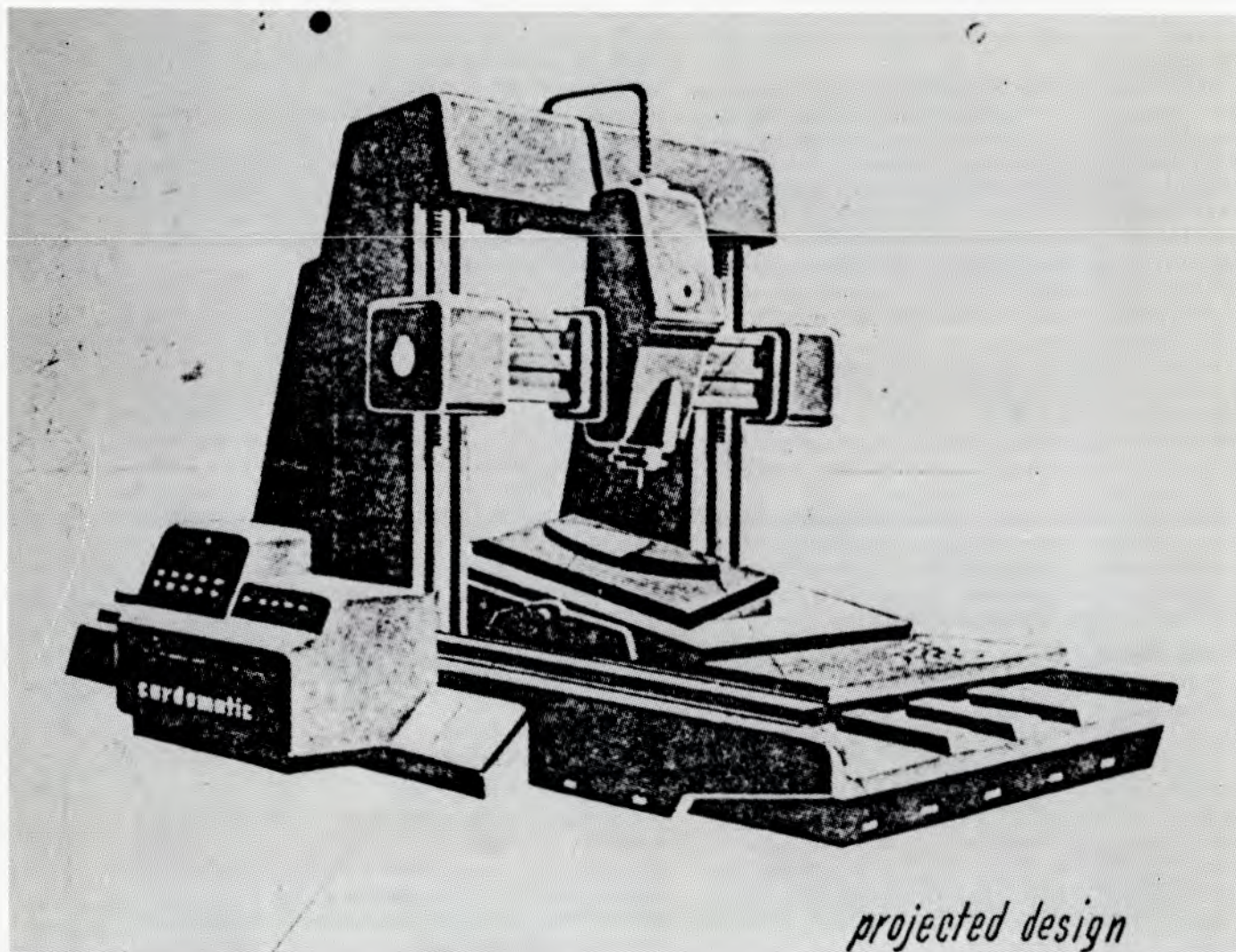
Det Darwinistiske synet på teknologisk utvikling.

Det dataoptimistiske synet bygger på en antagelsen at maskineri, teknologi, vitenskap osv. er noe som utvikler seg i et historisk vakuum, isolert fra klassenes påvirkning, fritatt fra noen bestemt klassemessig form. Samlebåndsindustri eller automasjon på grunnlag av datanumerisk kontroll er således et spørsmål om «den reine teknikk», som «den måten masseproduksjon nå engang må foregå på», som produktivkreftenes nøytrale område. Og motivet og drivkrafta bak den teknologiske utviklinga er ønsket om mer effektiv produksjon, flere bruksverdier på kortere tid. Bare den mest effektive teknologien slår igjennom i den harde konkurransen på markedet.

I boka «Forces of production» har David Noble gitt en meget treffende karakteristikk av dette synet på teknologisk utvikling. Han kaller det et «darwinistisk syn på teknologisk utvikling». Han sier:

«Innebygd i den moderne ideologien om teknologisk progresjon ligger troen på at prosessen med teknologisk utvikling forløper analogt til prosessen med det naturlige utvalg...En seierrik teknologi, altså en som framstår som den dominerende og endelige løsninga på et gitt problem, er pr. definisjon den beste, for bare den har overlevd den harde kampen med vitenskapelig utforskning og markeds konkurransens prøvelser... Dette synet antar

ARBEIDETS FALL

at en strøm av skapende oppfinnelser må gå gjennom ei rekke påfølgende filtre, der hvert enkelt nytt filter vil bidra til å garantere at bare det «beste» alternativet overlever...»

Noble er (en kritisk) teknologihistoriker. Han har analysert et veldig materiale om amerikansk teknologisk, industriell utvikling etter krigen. Med bakgrunn i disse analysene kan han gi et helt annet bilde:

«Hvis således en teknologi (f.eks. den automatiske verktøymaskinen) utvikler seg i en bestemt retning og blir allestedsnærværende i denne formen (slik som f.eks. automasjon basert på numerisk kontroll), så gjenspeiler dette sansynligvis bare i liten grad en virkelig teknisk og økonomisk overlegenhet. Det den istedet gjenspeiler er hvor mye makt de som valgte denne teknologien har, samt de dominerende kulturelle normene som sanksjonerer denne makta...»

Den darwinistiske teorien om teknologiens progresjon, som hyller «the survival of the fittest», er derfor i mindre grad en støtte til utviklinga av en overlegen teknologi, men snarere en støtte til den etablerte makta i samfunnet. Det er en ideologi som i realiteten legitimerer og ratifiserer den dominerende makta og dens verdier...» (s.145-146)

I et av bokas mest interessante kapitler, «The road not taken», drøfter Noble hvorfor utviklinga av det moderne automatiske maskineriet etter krigen mer og mer tok form av en løsning basert på numerisk styring isteden for en løsning basert på record-playback-teknikken. Dette kunne synes merkelig siden metoden med record-playback viste seg overlegen fra et effektivitessynspunkt og dessuten mindre kostbar. Imidlertid var denne teknikken fremdeles avhengig av fagarbeideren idet de signalene som skulle inn på maskinens dataprogram først ble

ARBEIDETS FALL

produsert manuelt av en fagarbeider, lagret på tape og så lagt inn i computeren. Innafor denne teknikken fortsatte fagarbeideren å ha en viktig rolle.

Alternativet med numerisk kontroll innebar at programmet som skulle styre maskinen ble laget ved hjelp av kompliserte matematiske beregninger, og uten noen som helst bruk av fagarbeideren som nå ble skvisa ut. Grunnen til at denne teknologien vant fram var at den svarte til bedriftsledernes ønske om en teknologi som kunne brukes av ufaglært arbeidskraft og som dermed økte bedriftsledelsens kontroll med arbeidsprosessen. Record-playback-teknikken ble «veien som ikke ble tatt», men som *kunne ha vært tatt*, dersom maktforholda i USA hadde sett anderledes ut.

Jeg lurer på om ikke Øgrim og Brobekk har akseptert myten om rutinearbeidets avskaffelse fordi de på dette punktet er påvirket av Tofflers og andre borgelige dataprofeters syn på historia. (Til tross for mange kritiske merknader mot dataprofetenene.) Det som kjennetegner den amerikanske dataoptimismen er at den ikke ser forskjell på kapitalistisk og kommunistisk utvikla teknologi. Den ser på teknikken som noe som kommer «utafra» og «virker på» samfunnet. Den ser at den automatiske maskinen kan overta visse typer rutinearbeid, etter hvert kanskje alt rutinearbeid. Av dette slutter den at dette også vil skje under kapitalismen.

Jeg har dessuten merka meg at Øgrim, som i boka si har viet et eget kapittel til «De sosiale følgene av arbeidets fall», begrenser seg mer eller mindre til de sosiale følgene som følger av økt arbeidsløshet. **Han går overhode ikke inn på arbeiderens stilling i sjølve arbeidsprosessen.** Det er påfallende siden Øgrim har et gjennomført klasseperspektiv på alt han skriver. Men så fort diskusjonen dreier seg om oppfinnelser, teknologi, produksjon, så har vi ikke lenger med klasser å gjøre, men med «mennesker». Det er «mennesker» som styrer og endrer produksjonen. Det er «menneskene som behersker teknologien» (s.91). Men hvem er disse «menneskene» som behersker teknologien? Er det den «unyttige» og utslåtte delen av arbeiderklassen, som Øgrim sier øker i andel? Er det de millionene (ikke minst kvinner) som sitter ved skjermterminalene med punching dagen lang? Er vi virkelig alle «i samme båt» overfor teknologien?

En kan naturligvis oppfatte Øgrims formuleringer som uttrykk for den tanken at teknologien ikke tilhører hverken kapitalistene eller arbeiderklassen, men er hele menneskehetens felles skatt. Og det er jo riktig. Men en slik framstilling blir likevel svært endimensjonal, for den underslår at de rådende klasseforholda setter sitt særskilte stempel på den utvikla teknologien. Marx sier dette slik: «Arbeidsmidlene er ikke bare gradmåler for utviklingen av den menneskelige arbeidskrafta, men utviser også noe om de samfunnsmessige forholdene som menneskene arbeider under.» Under kapitalismen blir «arbeidsmidlet til kapitalens materielle eksistensform.»

(Del 3, s.73)

I AKP er det gjennom de siste 10 åra blitt skapt en veldig interesse for moderne teknologi og virkningene av denne teknologien på samfunnet. Men denne interessen har nesten utelukkende øst fra borgelige kilder, fra Scientific American og Alvin Toffler og den slags, mens den omfattende marxistiske litteraturen om emnet har forblitt upåakta. Det er vel nesten ikke kjent en gang at **hovedtyngden** av Marx' Kapitalen handler om arbeidsprosessen utvikling. Og når Marx legger så stor vekt på dette spørsmålet, så er det fordi han her lokaliserer den **aller viktigste måten** som kapitalen undertrykker arbeiderklassen på.

Det er her logikken i den kapitalistiske arbeidsdelinga, som går ut på å skille den styrende og formende delen av arbeidet fra den kontrollerte og rutinemessige delen, blir innpodet i arbeiderens kropp og bevissthet, dag ut og dag inn. Her ligger den økonomiske basis for kapitalens makt. Kapitalistene veit dette. Kapitalistene er langt mer villig til å forhandle om lønner eller andre tilleggsytelser enn om arbeidets organisering. Erfaringen viser at kapitalistene er villig til å ofre både produktivitetfordeler og lønnsutgifter dersom de i stedet kan styrke den langsiktige kontrollen med arbeiderne. For de veit at det vil komme dem til gode lenger fram.

Når kommunister i Norge i dag ikke reiser kritikk og kamp mot denne strategien, ja når spørsmålet ikke en gang blir viet den aller minste teoretiske oppmerksomhet, da betyr det bare at vi i praksis legitimerer et av kapitalens viktigste undertrykkings-instrumenter.

Den nye teknologien betyr styrket kontroll.

Øgrim snakker i begynnelsen av boka si om det merkelige i at det for tida finnes to stikk motsatte bilder av framtida: Den teknologiske framtidsoptimismen og den folkelige framtidspessimismen. Hvis vi nå overfører dette på prognosene for den kapitalistiske arbeidsprosessen så avtegner det seg en like klar todeling i syn, og Toffler kan godt siteres som en begeistret representant for det framtidsoptimistiske synet:

«Etter som den tredje bølgen kommer over vårt samfunn vil vi få mindre ensformig, gjentakende arbeid. Det vil bli mindre oppstykket. Hver person vil utføre større, ikke mindre oppgaver. I stedet for det tidligere behovet for å synkronisere virksomheten hos masse mennesker, vil vi nå få fleksitid og valg av eget tempo. Arbeiderne vil oftere stå overfor nye oppgaver, skifte av personell, skifte av produkter, omorganiseringer. Den tredje bølgen vil derfor i økende grad trenge menn og kvinner som kan ta på seg ansvar, som forstår sammenhengen mellom deres eget arbeid og andres, som kan mestre stadig større oppgaver, som raskt kan tilpasse seg nye forhold og som er følelsesmessig samstemt med menneskene omkring seg.» (Third Wave s.394)

Mer nøkterne analyser innafor den framtidsoptimis-

ARBEIDETS FALL

tiske fløyen finnes imidlertid også. En Tysker som heter Michael Hartmann har sammenstillt spredte forskningsresultater fra de seierne åra, og mener å kunne observere det han kaller et «trend-skifte», vekk fra tendensen til dequalifisering av arbeidet:

«På et relativt høyt nivå av automatisering avtegner det seg nå en motsatt utvikling. Den voksende tvangen til kontinuerlig produksjon og kapasitetsutnyttelse... krever ikke i samme grad at menneskene blir integrert som «små hjul i drivverket». Den betinger snarere kvalifisert fagarbeid i form av installering, overvåkning, styring, programmering og vedlikehold.»

Hartmann nevner ulike tendenser og trekk innfor internasjonale økonomi som forsterker denne utviklingen, bla. «en konsentrasjon mot høyere produktkvalitet og kompleksitet, kombinert med mindre produksjonsserier. Små og mellomstore serier erstatter masseproduksjonen. Det betyr at en fjerner seg fra den tradisjonelle standardiseringen av produksjonen. For å overleve økonomisk kreves det at en blir i stand til å reagere fleksibelt på kundens ønsker. Dette øker...sansynligheten for et trendskifte, mot en rekvalifisering av industriarbeidet, dvs. en motsatt tendens når det gjelder forholdet mellom manuelt og intellektuelt arbeid.» (Leviathan 1985, s.286)

Altså: den tradisjonelle masseproduksjonen som bygger på taylorisme og samelebånd er ikke fleksibel nok til å møte markedets krav på nye produkter, spesialløsninger, hurtige forandringer. Dette tvinger gjennom en ny organisering av arbeidet og en ny teknikk bygd på datastyring. Utviklingen og innføringen av datateknologi er en reaksjon på krisa i kapitalakkumulasjonen. Det forbløffende er at dette, ifølge Hartmann, vil bidra til en «tilnærming mellom det manuelle og intellektuelle arbeidet» dvs. en oppgradering av arbeidskrafta som lar oss ane «slutten på arbeidsdelinga».

Mener altså denne Hartmann. Men hovedtyngden av forskningsresultater synes likevel å bekrefte det motsatte, fremtidspessimistiske synet, i den forstand at den nye teknologien bidrar til å befeste den eksisterende arbeidsdelinga istedenfor å oppheve den. Det betyr ikke at de gamle fagene fortsetter å bestå, men at det skjer en **polarisering** innfor de fagene som den nye teknologien skaper. Det finnes en god del norsk materiale om dette. Følgende er utdrag av en artikkel av Einar Løvdahl:

«Den fysiske avstanden mellom sjiktene øker, spesielt i de høyest automatiserte bedriftene. Jevnfør det tidligere nevnte eksemplet fra Tofte, der hjelperne ute på gulvet blir kalt opp via radio hvis noe må ordnes ute i produksjonshallen. Avstanden i arbeidssituasjonen øker. Kontrollrom i de mest utvikla bedriftene er å betrakte som kontormiljø, mens arbeidet ute i hallen fortsatt preges av manuelle oppgaver. Skillet mellom «hvitfrakk» og «blåskjorte» oppstår nå innad blant arbeiderne. Forskjellen i kvalifikasjoner mellom de to gruppene øker, og erstatter den gamle stigen som var

preget av mange mellomnivåer. Mellomnivåene forsvinner i stor grad, og resultatet blir altså en polarisering innen arbeidsstokken.

Denne beskrivelsen er dekkende i forhold til de mest automatiserte bedriftene innfor treforedling. Også andre steder i prosessindustrien har den blitt mye påpekt. På Falconbridge, f.eks. har fagforeninga vært mye opptatt av oppsplittinga av arbeidsstokken i A- og B-lag.» (Materialisten nr.1/84 s.22,23)

Det som skiller den moderne datateknologien fra tidligere former for automatisering, er at den i så mye større grad er i stand til å lagre og bearbeide informasjon. Den kan derfor settes i stand til ikke bare å forberede beslutninger, men også til å treffe beslutninger, ja til og med å overta planleggingsfunksjoner. Det er ikke først og fremst rutinearbeidet denne teknologien erstatter, men delen av arbeiderens funksjon som går på vurdering, beslutning, styring —funksjoner som lå utafør mulighetene for den eldre teknologien å takle. En Tysk studie, «Computereinsatz und Reorganisation von Produktionsprozessen» fra 1981 drøfter dette:

«I maskinbyggingsindustrien dominerer enkeltproduksjon eller produksjon i små serier. Fram til i dag har derfor styringen av maskinen som regel vært overlatt til arbeideren. Automatiske systemer kunne ikke anvendes. Dette området av produksjonen fortsatte derfor å være den kvalifiserte fagarbeiderens domene, som med styringen av maskinen kunne opprettholde kontrollen over arbeidsprosessen. Arbeidets reelle underordning under kapitalen var derfor et spørsmål om det lyktes kapitalen å ta over kontrollen av verktøyet...Med datastyring åpnet det seg en sjanse...Konstruksjonen av numerisk styrte verktøymaskiner bygger på prinsippet med oppdeling av det intellektuelle arbeidet i to forskjellige områder: Den umiddelbare styringen av maskinen blir automatisert, mens programmet som styrer maskinen blir overlatt særskilte avdelinger for planlegging og programmering. Dermed oppheves den tidligere enheten mellom planlegging og styring av maskinen. Planlegging og styring blir nå kombinert på nytt under ledelsens kontroll. Den eksterne styringen av maskinen sørger samtidig for at det arbeidet som gjenstår ved maskinen blir tidsregulert. Produksjonen blir formet som en kontinuerlig prosess. Ulike delarbeider blir kjedet sammen og styringsfunksjonene blir sentralisert til en sammenslutning av stadig større enheter.» (s.110)

En ganske god behandling av spørsmålet finner vi i ei bok av Collin Gill: «Work, Unemployment and the New Technology». Den er god bla. fordi Gill i utgangspunktet åpenbart stiller seg svært positivt til den nye teknologien, men føler seg, tvunget av fakta, til å trekke ei rekke «nedslående konklusjoner». Gill bygger på ei rekke nye amerikanske undersøkelser om innføring av datastyrte verktøymaskiner. Tendensen er svært ofte at den sentraliserte kontrollen blir styrket og at det allmene kvalifikasjonsnivået blir senket. Gill siterer en arbeiders

ARBEIDETS FALL

automatisk i maskinen. Operatøren påfører et kontonummer, men skjønner knapt hva det betyr. Systemet som helhet overvåkes av det overordna EDB og økonomipersonalet. De aller fleste sitter dagen lang og registrerer fakturaer og andre bilag. Arbeidet utføres av et undreordna ufaglært kontorpersonale. De er mange. Og de er som oftest kvinner.

Undersøkelser bekrefter dessuten at den kjønnsbestemte arbeidsdelinga styrkes med den nye teknologien. Den nye teknologien skaper ikke nye kjønnsroller sier Merete Lie:

«Arbeid kvinner utfører defineres i stor grad som ukvalifisert. Dette får konsekvenser for utformingen av den teknologien som skal tas i bruk. For å utføre kvalifisert arbeid utvikles det såkalte ekspertsystemer. Disse skal gi tilgang til mer informasjon, utvide beslutningsgrunnlaget, gjøre det mulig å prøve ut forskjellige beregninger osv... Når det gjelder det som regnes for ukvalifisert arbeid, gjør man det motsatte. Man lager systemer som skal forenkle arbeidet... Teknologien utformes med sikte på en kjønnsmessig arbeidsdeling. Kvinner anskaffer tekstbehandlingsutstyr og menn en personlig datamaskin når de etablerer seg som fjernarbeidere (hjemmearbeid). Arbeidssentraler i distriktene opprettes med sikte på kvinner og med tradisjonell kvinnearbeid: tekstbehandling og dataregistrering.

Det som skjer er at en bringer med de gamle sosiale stuktorene ved utforming av teknologien og ved planlegging av det nye samfunnet. Ny teknologi lager ikke i seg selv noen revolusjon fordi den preges av sosiale tradisjoner.»

Det som Merete Lie over omtaler som «fjernarbeid», dvs. det å flytte arbeidsplassen hjem, blir av dataprofete- ne omtalt som en av de virkelig store landevinningene som følger med den nye teknologien. Ikke bare blir den fremholdt som løsninga for et bedre og lykkeligere familieliv, løsninga på trafikkproblemene i rush-tida osv. Men frekt nok blir dette også framstilt nærmest som et krav fra arbeiderklassen om retten til å velge hvor de vil arbeide. Det blir framstilt som et høyere trinn på frihetsstigen, der fleksitida er et noe lavere trinn.

I realiteten vil denne **tilbakegangen** til en (elektronisk) hjemmeindustri skje på initiativ fra kapitalistene. Det vil ikke være uttrykk for arbeidernes behov for større frihet, men uttrykk for kapitalistenes behov for en fleksibel, oppsplitta, uorganisert og lavtlønna arbeidermasse. Det vil understreke arbeidskraftas karakter av å være en **vare**, det vil styrke arbeidets **abstraksjon**. Og det vil i første rekke ramme kvinnene, som nå «lettere» kan utføre både husarbeid, barneoppdragelse og arbeidet ved hjemmeterminalen («ideelt for enslige mødre»).

Konklusjon.

I «Grisen før jul» advarer Øgrim mot å undervurdere virkningen av den nye teknologien. Den nye teknologien

er ikke bare et nytt trinn i en kontinuerlig utvikling av produktivkreftene. Den representerer noe **kvalitativt nytt**, en ny basisteknologi, som ennå bare så **vidt** er kommet i bruk. Vi står bare ved begynnelsen av den «tredje bølgen». Og det er jeg helt, helt enig i.

Spørsmålet er hvilke konklusjoner vi skal trekke av dette. Får vi arbeidets fall eller fortsatt rutinearbeid? Jeg *tror* (og understreker *tror*) Øgrim og Brobekk tar feil med sin prognose. Jeg synes ikke de er kritiske nok. Jeg synes de trekker for vidtgående konklusjoner på grunnlag av isolerte observasjoner av hvordan den moderne teknologien fungerer. De ser at den automatiserer eksisterende manuelle funksjoner (i industrien, kontorene, varehandelen) og trekker dermed den slutningen at rutinearbeidet vil forsvinne under kapitalismen. Tilbake blir bare det kvalifiserte og nyttige arbeidet på den ene sida, og massene av utstøtte arbeidsløse på den andre.

Tesen om arbeidets fall får dessuten konsekvenser for den marxistiske revolusjonsteorien. Sammen med arbeidets fall faller også det objektive, økonomiske grunnlaget for «organisert, disiplinert og skolert» arbeiderklasse. Dette må bli et stort problem.

Jeg mener teori og empiri antyder en annen utviklingsvei: Vi får en skarpere polarisering mellom det ukvalifiserte rutinearbeidet og det teknologisk velkvalifiserte arbeid. Den tradisjonelle fagarbeideren er på vei ut.

Vi vil få en høyere **permanent** arbeidsløshet, kanskje mye høyere. Utviklinga av arbeidsløsheten er imidlertid ikke primært et teknologisk spørsmål, men et i første rekke økonomisk og politisk spørsmål.

Det er massene av ukvalifiserte (eller bare kortvarig skolerte) arbeidere, som vil utgjøre hovedtyngden av arbeiderklassen i lang tid framover. De vil være et produkt av kapitalistisk automatisering og rasjonalisering. De vil være verdifulle for kapitalen fordi de lett kan settes inn og fylle vekslende arbeidsoppgaver og på den måten sikre at produksjonsprosessen kan gjennomføres uten avbrudd. De vil representere et høyere trinn i utviklinga av arbeidets reelle underordning under kapitalen og av det **abstrakte arbeid**, som Marx la til grunn som karakteristisk for det kapitalistiske arbeidet overhodet.

Et nytt spørsmål melder seg da:

Hvordan kan en arbeiderklasse som til de grader er underlagt det kapitalistiske herredømmet i produksjonsprosessen, samtidig være en ledende kraft i omveltinga av kapåitalismen. Eller betyr arbeidets «reelle underordning» at vi må oppgi den marxistiske revolusjonsteorien?

Jeg tror ikke det. Et slik standpunkt undervurderer hvordan arbeiderklassen sjøl, gjennom kamp, kan påvirke utforminga av sin arbeids- og livssituasjon. Jeg vil imidlertid ikke forfølge dette spørsmålet her. Det er et vanskelig spørsmål som for tida diskuteres mye blant marxister som studerer arbeidsprosessen og omstruktureringa av kapitalismen og fagbevegelsens framtid. ■

«De Grønne» er mer enn et rent miljøvern-parti. Det råder ulike oppfatninger i partiet på svært sentrale spørsmål. Det uttrykker partiets styrke ved forankring i ulike bevegelser, men kan også bli kilde til indre splittelse. Kvinnepolitisk spriker partiet og det er kanskje her motsetningene er størst.

Av Angelika Schafft

Tidlig på 70-tallet lanserte vesttyske industriherrer kampropet: «Miljøvern ødelegger arbeidsplasser!» Slagordet fant gjenklang i arbeiderbevegelsen, ikke minst fordi den sosialdemokratiske politikken tradisjonelt sto for en allianse mellom kapital og arbeid for å løse sosiale problemer på bekostning av naturen: «Velstand for alle» gjennom «makt over naturkreftene» het det i sosialdemokratens program fra 1959. Man gikk inn for industrielt framskritt og økonomisk vekst. Problemet så man heller i en urettferdig fordeling av industriens gevinst enn i dens miljømessige omkostninger.

Det har blitt påvist at økologiske hensyn ikke går på bekostning av arbeidsplassene, ved at øko-industrien

MILJØBEVEGELSE

som mellom 1973 og 1983 allerede hadde et investisjonsvolum på over 120 milliarder mark sikret mellom 300 000 og 500 000 arbeidsplasser. Og sjøl om utbytting av mennesker og utbytting av naturen har samme årsaker, er kløften mellom arbeiderbevegelse og økologibevegelse fortsatt stor. Kjempeaksjoner som for eksempel anti-atomkraft demonstrasjoner som samler hundretusener, uttrykker desverre ikke hva de fleste ønsker.

«Sikkerhet og orden» står derimot på toppen av en liste over verdier som tyskerne anser som viktige. Dette er resultatet av en survey-undersøkelse som nylig ble gjennomført i Vest-Tyskland. Høyt scorer og «pliktfølelse», «sedelighet og moral» og «vekst», mens «sjørealisering», «frihet» og «reformer» havner nederst på ranglisten.

En slik samfunnsmessig konsensus gjør det ikke bare vanskelig å mobilisere folk i progressive bevegelser, den danner også grobunn for kriminalisering av systemmotstandere, legitimerer politiopprustning og medfører frykt for avvik. Særlig fordi det tross alt finnes et iherdig lite mindretall som på ulike og stort sett utradisjonelle måter slåss for helt andre verdier. Men mindretallet har blitt større, etterhvert som sosiale og økologiske problemer ikke lenger lar seg bortforklare.

En stor del av dette mindretallet utgjør den organiserte utenomparlamentariske miljøbevegelsen. Og av denne er det **borgerinitiativene** (Bürgerinitiativen, BI) som samler flest aktivister. «Før Tsjernobyl» i 1982, fantes det ca 1500 lokalavdelinger og sammen hadde disse ca 500 000 enkeltmedlemmer. De første borgerinitiativene oppsto utifra behovet for å drive en organisert kamp mot atomkraft. I dag finnes det borgerinitiativer mot stort sett alle miljøproblemer. De er partiavhengige, basisdemokratiske, ikke-hierarkisk oppbygd og ikke-voldelig. Deres hovedarbeid består i offentlighetsarbeid, organisering av lokale aksjoner osv. På nasjonalt plan er ca 300 av dem sammensluttet i et fellesforbund: Bundesverband der Bürgerinitiativen Umweltschutz (BBU)

Sjøl om økologibevegelsen fortsatt legger hovedvekten på det utenom-parlamentariske arbeidet, ble det etterhvert flere som ønsket seg større innflytelse på den tradisjonelle politiske arenaen. Men det er vanskelig å finne en felles politisk plattform for en spraglete grasrotbevegelse. På midten av sytti-åra, fantes det flere grønne partier og lister som konkurrerte om velgernes stemmer.

De Grønne

Det som er partiet i dag, ble til ved en sammenslutning av ulike lister og partier. De oppfattes som et alternativ til de tradisjonelle partiene og har et nært samarbeid med natur og miljøvernorganisasjonene, borgerinitiativer, kristelige initiativer, freds- og menneskerettsbevegelse, kvinnebevegelse og 3.verden-bevegelse. I alt har partiet cirka 40 000 medlemmer og fikk 8,3 prosent av

Fra en anti-atomvåpen demonstrasjon i Heidelberg, 1983.

FOTO: KLASSEKAMPEN

stemmene og dermed 44 representanter ved valget til forbundsdagen i januar 1987 (mot 5,6% i 1983). De er dessuten representert i flere delstatsparlamerter. I delstaten Hessen dannet de delstatsregjering sammen med sosialdemokratene og stilte miljøvernministeren. Men koalisjonen sprakk og nyvalget ble vunnet av det konservative CDU. Det manglet ikke mer enn 1 502 stemmer for De Grønne + SPD, som igjen stilte som mulige samarbeidspartnere i Hessen. De Grønne hadde riktignok en klar framgang (fra 5,9 prosent i 1983 til 9,4 prosent i 1987) og ble det tredje største parti i Hessen, men sosialdemokratene tapte. De Grønne var også de eneste som har gått konsekvent inn for at to omstridte atomkraftverk skulle legges ned. (Et av dem hadde søkt om tillatelse til å bruke mellom 2,5 og 6 tonn plutonium pr. år. Men allerede i dag bruker det 500 kg årlig uten å ha fått tillatelse. Et gram plutonium på avveier kan forårsake mer enn en million tilfeller av lungekreft. Plutoniumsproduksjon er ennå ikke tillatt i Vest-Tyskland i dag, og en positiv avgjørelse gir samtidig grønt lys for flere gjenvinningsanlegg og atomverk.)

Valgresultater tyder på at De Grønne oppnår størst oppslutning til tider og på steder hvor det finnes et bredt engasjement for helt klare og entydige miljøkampaker. 1986 brakte Tsjernobyl-katastrofen og Rhinforgiftning. Og i delstaten Bayern for eksempel hvor det skal bygges et gigantisk Uran-gjenvinningsanlegg («plutoniumsfabrikk» i Wackersdorf) fikk De Grønne 7,5 prosent av stemmene ved siste delstatsvalg høsten 1986 og var det eneste partiet med framgang.

Noen viktige politiske standpunkter og krav

De grønne kritiserer ideologien om at en ubegrenset in-

MILJØBEVEGELSE

dustriell produksjonsøkning er mulig i det begrensede system «jorda». I formålsparagrafen til forbundspartiets statutter heter det;

«Ødeleggelsene av livsgrunnlaget har fått en såpass truende dimensjon at det trengs et grunnleggende alternativ for økonomi, politikk og samfunn. Målet er å overvinne samfunnsmessige forhold hvor det prioriteres tanken på kortsiktig økonomisk vekst, som bare deler av befolkningen drar nytte av, framfor menneskehetens økologiske, sosiale og demokratiske livsbehov.» Videre mener de:

«Vi synes det er nødvendig å supplere de utenomparlamentariske aktivitetene med arbeid innenfor kommunal og delstats-parlamentene såvel som i forbundsdagen for å skape offentlighet og gyldighet for våre politiske alternativer. Ved dette vil vi tilby borgerinitiativene og politiske alternativer en videre mulighet for å fremme sine anliggender og ideer... Vi skal ikke delta i en regjering som fortsetter den ødeleggende kursen. Men vi vil forsøke å få støtte også fra de etablerte partiene til å forfølge våre målsetninger og vi vil stemme for forslag fra andre partier som tilsvarer våre målsetninger...

Vår politikk orienterer seg ut fra langsiktige framtidsperspektiver og følger fire grunnprinsipper: Den er økologisk, sosial, basisdemokratisk og ikkevoldelig.» (Fra brosjyra: «Wer wir sind — was wir wollen», 1983)

Når det gjelder fredspolitikken går partiet inn for nedrustning hos begge supermakter, men også for ensidig nedrustning. Det skal forhindres at det oppstår en tredje supermakt i Vest-Europa. De Grønne er også mot en opprustning med flere konvensjonelle våpen fordi de mener at dette senker terskelen for å starte en krig i Europa. De er dessuten mot alternative militærmodeller fordi disse også kan integreres i NATO-strategien. Et militært defensivforsvar må være tilknyttet en ensidig nedrustningsstrategi. Avspenningspolitikk må drives fram nedenfra: Fra basisbevegelser som utøver press på regjeringene i Øst og Vest. Programfestet er også en konsekvent ikkevold-strategi. En ikkevold motstand ved for eksempel et statskupp eller en invasjon må bygge på en bred sosial motstandskraft. Evnen til denne kan for tida bare utvikles i motstanden overfor staten — den kan ikke læres folk ovenfra. En langsiktig freds-politikk kan bare oppnås gjennom en forandring av økonomiske, samfunnsmessige og politiske strukturer. Strukturer som krever utenrikspolitisk ekspansjon og opprustning og som framkaller nasjonalistiske, militaristiske og anti-kommunistiske ideologier. Vest-Tyskland hører til de fire største våpeneksportland i verden. De Grønne krever eksportforbud for rustningsmaterieell, politiutrustning og militær teknikk, og forbud av transnasjonale kooperasjoner. Dette skal kontrolleres av en statlig kontrollinstans. Til tross fore ikke-vold prinsippet respektere

res andre befolkningers avgjørelser om å bruke væpnet motstand i sine frigjøringskamper, i følge utkastet til valgprogram for 1987.

Utenrikspolitikk og utviklingspolitikk skal støtte uavhengigheten fra supermaktene og muliggjøre regional spesifikk utvikling i tråd med de ulike behovene. De Grønne er mot en utviklingsplan som bruker forholdene i industrilandene som forbilde/målestokk for hele verden. De er også mot misbruk av utviklingshjelp som støtte til egen eksportindustri og de er mot IMF. Det presiseres betydningen av fagforeningskontakter mellom de ansatte i transnasjonale konsern. (Utkast til valgprogram 1987)

Når det gjelder **kvinnepolitikk** krever De Grønne at kvinner skal ha lik adgang til alt lønnsarbeid og at menn skal ta samme andel av både de positive og negative sode-ene ved husarbeidet. Men en lik arbeidsfordeling er ikke nok: Begge deler må bli kvalitativt forandret. De går inn for en anti-diskrimineringslov og for kjønkvotering. Dessuten krever de arbeidstidsforkorting med full lønnskompensasjon. Videre vil de ha valgfrihet av sam-livsform fordi kjernefamiliens struktur er årsaken til undertrykking av kvinnene.

Det er umulig å gi en utfyllende presentasjon av alle politiske standpunkt her. Eksempelene kan gi et inntrykk av partiets holdninger på noen viktige områder og viser dessuten at De Grønne er mer enn et rent natur og miljøvernparti. Men til tross for flotte programklæringer finnes det nokså ulike oppfatninger innenfor partiet — også når det gjelder helt sentrale spørsmål. På den ene side uttrykker dette partiets mangfold og gjenspeiler dets forankring i ulike bevegelser, noe som kan være en kilde

Demonstrasjon mot plutoniumslagring på initiativ fra Bürgerinitiativen
FOTO: KLASSEKAMPEN

Også i forhold til kvinnepolitiske spørsmål finnes det en god del motsetninger innad i partiet; i fjor meldte for eksempel en av de mest kjente kvinnelige forbundsdayskandidatene seg ut. Det var tidligere forstandsmedlem i Nordrhein-Westfalen, Bettina Krems-Hemesarh, og hun begrunnet dette blant annet med at partiet prioriterer kvinnepolitikk og de asylsøkende framfor økologi og miljøvernpolitikk. Andre sier at de vil ut av «ghettoen kvinnepolitikk» og heller få kvinneperspektivet inn på ulike politiske områder, men samtidig klarer de ikke å formulere eksplisitt hvilke konkrete krav de i så fall vil stille. Formuleringene er ofte uklare og almene; kvinnerne «har et annet syn når det gjelder forsvarspolitik, en helt spesifikk radikalitet...» osv. sier for eksempel tidligere partileder, Petra Kelly.

Man kan undre seg over slike holdninger, særlig når man vet at kvinnene er nokså sterkt representert i partiet: Hamburgs fundamentalister stilte med en ren kvinneliste til delstatsvalg i november 1986 og fikk 10,4 prosent av stemmene og dermed 13 kandidater inn i byens parlament. (Kort tid etter ble det utlyst nyvalg fordi regjerings-samarbeid var uaktuelt for alle parter, og De Grønnes oppslutning sank da til 7 prosent.) Flertallet av de Grønnes representanter i forbundsdagen er kvinner (25 av 44). Men også her er meningene om kvinnepolitiske målsetninger og strategier delte: De er for eksempel uenige når det gjelder å støtte kvinnebevegelsens ønske om strengere straff for voldtektsforbrytere fordi dette står i strid med det «grønne» kravet om avkriminalisering. En dissens som ikke er helt uventet og som utvilsomt må diskuteres grundig. Mer overraskende er det kanskje at også abortspørsmålet er et omstridt tema for kvinnefraksjonen: En av representantene (Dora Flinner) er for eksempel strengt pietistisk og konservativ, og mens andre går inn for en endring av abortparagrafen slik at den gir kvinnene bedre muligheter til å bestemme over kroppen sin, ser hun helst at hele det «liberale djævelverket» blir avskaffet. Eneste grunn for at hun ble valgt inn er hennes sterke engasjement for bøndernes interesser i en lokal kampsak og for økologiske spørsmål ellers, utifra ønsket om «å verne skapelsen».

Et tema som allerede for ti år siden bidro til en splittelse i kvinnebevegelsen har nå igjen blitt til en kilde for innbitte diskusjoner. Flertallet av feministene nektet den gang som nå å akseptere morskap som kvinners naturlige og dermed nødvendige bestemmelse i livet. Men noen brukte nettopp denne «kvinnelige særegenhet» og «nærhet til naturen» som hovedargument for «kvinners styrke i forhold til den mannlige fornuft-verden». De samme frontene finnes også blant De Grønne: En gruppe mødre har nylig utgitt et manifest hvor de forlanger en samfunnsmessig oppvurdering av husarbeid og barneoppdragelse. Som et vesentlig tiltak i denne sammenhengen krever de at det gis lønn for husarbeid. Dette, så håper de, vil kanskje bidra til at menn blir oppmuntret til å «delta i denne fargerike og livsglade verden». Andre

Svært ulike strømninger i «De Grønnes» kvinnepolitikk, der den nye moderligheten synes utbredt.

FOTO: KLASSEKAMPEN

krav er at det dannes mødresentre og felles spisesteder, og at det gjennomføres prøveprosjekter med kvalifisert deltidsarbeid og fleksibel arbeidstid.

Feministene går energisk til angrep på denne såkalte «nye moderlighet» («die neue Mutterlichkeit»), fordi de ser mistenkelige likhetstrekk til den konservative familieideologien. I flere år har de energisk slåss for å oppheve den tradisjonelle arbeidsdelingen: Kvinner i hjemmet og mannen i lønnsarbeid. De frykter nå at deres posisjon kan bli alvorlig svekket. Ikke minst fordi den ny-gamle ideologien finner mange tilhengere også i tradisjonelt progressive kretser. En mulig forklaring på dette fenomenet er at alternativ-bevegelsen i Vest-Tyskland til tross for sin satsing på kollektive boformer likevel aldri har klart å konstruere et virkelig alternativ til den tradisjonelle kjernefamilien og den private reproduksjonen. ■

ARBEIDERLITTERATUR

TRE MOT EN GÅR IKKE

Av Jens Hoel

— Der!

Roger og Tromsø vipper opp mannlokket til toppvingtank fire, styrbord. gammel, innstengt luft slår mot dem. Muttermaskin, filler, seksten mutrer det har vært slit og lirk og lur å få av, ligger på dekket sammen med like mange stoppskiver. Gummipakningen er morken. Roger legger fra seg spettet og klatrer ned leideren. Den

er slimet og glatt.

— Lår ned sola.

Mørket spiser stemmen hans. Sjøvann drypper og treffer han presist som måkedritt. Etter hvert som friskluft erstatter den gamle blir det rått og kaldt. Roger sklir på det skrånende dekket og må holde seg fast i leideren.

— Lår ned sola før jeg ødelegger meg i mørket.

ARBEIDERLITTERATUR

— Kommer.

Roger henter opp sola og ser seg om. Dekk, spanter, stiverer, vanntettkott, peilerør, lenseventil, — alt, absolutt alt er dekket av brun, grumset rustgjørme. Her skal det bli mye støv i lufta når det tørker og dem begynner å banke og skrape!

— Er det tomt for vann?

— Ja. Bare stopp lensepumpa. Men vi må ha flere soler. En på mann.

Styrmannen og båsen kommer ned. Her skal det finthenkes og planlegges. Det er ikke Rogers jobb, så han forsvinner opp leideren.

På dekk er det spansk formiddagssol. Først nå er det bra nok vær til å «klargjøre toppvingtanken for kornlast». De passerte Cap Finisterre midnatt, og har lagt Viscayaslingringa og Nordsjøens høststormer bak seg for mange uker framover. Det siste de så av land var Den Engelske kanal. Roger har forlengst blitt en av gutta, og ansiktene til skipskameratene er ikke rare lenger. Han huser ikke engang at han syntest det den første dagen. Ni dager har han ombord, men er husvarm som som om han har ni måneder. Han stenger høytrykkslufta og rydder bort muttermaskinen. Styrmannen er snart oppe fra tanken igjen, med båsen i hælene. Jammen har han ikke klart seg uten å få så mye som en møkkaflekk på den oransje kjeldressen. Men hanskene er tilgriset. Styrmannen drar dem av og kaster dem overbord. Stryker fingrene gjennom håret. Roger kan ikke for sitt bare liv fordra typen. Det ser ut for at det er gjensidig. Ingen diskusjon eller beskjed om jobben, ikke et blikk har han til overs for Roger. Båsen stopper opp, men styrmannen passerer femmerluka med retning for overbygninga.

— Han kan hive hansker, som slipper å kjøpe dem i slappen for femogtredve kroner pareit.

Roger legger ikke skjul på at han er misunnelig.

— Han der?

Båsen rister på hodet av styrmannen.

— Han der er mer kvinnfolk enn mannfolk. Er så jåle- te at jeg får lyst til å spy.

Båsen er bås i tredje generasjon. Faren gifta seg på Filippinene og slo seg ned der. Båsen sleit ut barneskoa på Cebu's bungalower bygd av nordiske sjøfolk, men bor i Fredrikstad nå. Han har en god porsjon størrelse og muskler etter faren, og det lyse håret stammer nok også derfra, men mora har plussa på med et rikelig antall pigmenter. Båsen er mørkebrun i huden nå, hvordan vil ha se ut når sola har stått på i noen uker? Roger tipper at han er en plass mellom tredve og femogtredve, men dyktigere fagmann har ikke Roger møtt. Faren må ha vært flink til å lære fra seg de gangene han har truffet sønnen.

— Han er på vei for å spørre skipperen om vi kan bruke vannkanonen og spyle ned den verste rusta først.

— Så han det?

Roger syns det er rart at den «jag-alene-vite»-typen inrømmer at han må spørre skipperen om sånne bagatel-

ler.

— Sa det nei. Nei, han sa han skulle se på noen verkstedpapirer før vi fikk sette igang. Men jeg skjønner tegninga når han babler fram og tilbake om «enkle metoder». Han skal alltid finne på noe lurt.

— Han har det vel travelt med denne jobben også?

Roger syns ikke det har vært noe annet enn mas på styrmannen, enten det har vært den ene jobben eller den andre.

— Å ja. Det er ikke måte på. ham må jo ha fine rapporter å sende rederiet om han skal få skipper-jobben han sikler etter.

***

Armene værker, skuldrene værker, munnen er tørr. Rustskrapa blir sløv etter noen minutters arbeid. Enkelte plasser har ballastvannet trengt under rusta, så den er laus og ramler ned i store flak. *Da* er det moro å jobbe. Men for det aller meste er det gravrust. Gammel maling flasser av når skrapa skli i innbitte hogg mot jernet, men rusta sitter som sement.

Roger jobber som ei maskin. Armene pendler fram og tilbake, frem og tilbake, og skrapa treffer den samme flekken. Intet resultat. Et kort pust. En gang til. Der! Ei kake så stor som ei hand slipper tak i skottet. Han må skifte stilling, det er trangt her helt inn mot lasterommet. Satser i en ny giv med ny innfallsvinkel der han nettopp har kjempa seg til en åpning i den uendelige rustmassen. Men det nytter ikke.

Med svetteblaut skjorte driver han seg selv nådeløst. Tenker på det svenske flagget og alt som kan gi ham sinne og krefter til noen ekstra støt med skrapa. Underbuksa og kortbuksa er blaute av svette og leire. Det klør i skrittet. Det klør under nesene, skitten svette renner inn i øynene, men han har ikke noe reint å tørke seg med. Han prøver å blunke det ut, men det nytter ikke. Roger er så sliten, så sliten, men han kan ikke stoppe nå. Da kommer han aldri igang igjen. Det er som noen har slått på en automatic-knapp i ryggen hans og armene går i et på forhånd innstilt tempo. Uten at Roger kan gjøre noe fra eller til verken med fart eller styrke. Der! Der falt et flak til. Og enda et. Ingenting er umulig. Har dem bestemt at rusta skal bort, så skal den bort. Da *må* den bort, Hafrfjords tre matroser sørger for det.

***

Er det lunsj snart, tre? Hvor lenge er det siden de gikk ned etter kaffen? Det må være lenge siden. En time? En og en halv time? Kanskje båsen roper ned snart, at klokka er fem på tolv. Lunsj!! Til helvete med maten, det er en time pause Roger tenker på. En time vekk fra dette hølet. Han spytter ruststøv. Må ikke kikke på klokka. Kankje er den bare kvart over elleve. Kankje det enda er tre kvarter til lunsj. Tre minutter til vil være en uendelig-

ARBEIDERLITTERATUR

het nå når han først har begynt å tenke på det. Mens tankene flyr arbeider armene i den samme automat-takten. Det værker ikke så gæli nå. Hvis han gir litt ekstra tyngde på neste støt, så kanskje han krones med seier. Kanskje det ramler en kake til. Ikke dette støtet. Neste. Nei, tre automatic-støt til og så et avgjørende nådestøt. En, to, tre, — der! Ingenting skjer.

Men det er gjort. I det avgjørende støtet skifta han tak, skifta han vinkel, endra han styrke. I det avgjørende støtet ødela han alt for seg selv. Det eneste som gjorde at han holdt det gående var de automatiske, jevne beve-gelsene. Han makter ikke å starte på nytt. Nesten som desperat triver han rusthammeren isteden og dæljer løs mot skottet. Det skrangler i ørene. Jernskottene i det trange rommet sender den skarpe lyden tilbake med ti-dobbel styrke. Han må ikke kikke på klokka. En vegg av bomull kranser om hodet hans. Roger slår. Rustsvetten i øynene irriterer, han ser ikke ordentlig, bommer med et slag, kommer ut av balanse. Det suser og spiller orgel i ørene. Langt borte hører han vill jubel. Nei. Det er ikke jubel. Det er protestrop fra Krølle og Tromsø. OK. De har blitt enige på forhånd at de ikke skal bruke hammer. Har bare tatt den med for syns skyld. Roger har glemt seg. Han slutter. Det er lunsj snart allikevel. Et raskt blikk på klokka bare for å konstatere fakta. Ti på elleve. Hva?? Ti på elleve?? Ja.

— Femminutt og røyk.

Han roper til de andre, men hører ikke sin egen stem-me. Bare sus. Røyk-eska, sigarettene og fyrstykke-ene er ubrukelige. Blaute av svette. Roger vrerger av seg skjor-ta og kryper over stivere og gjennom mannhull til de andre. Krølle har ikke hatt røyken i lomma, så Roger får tent seg en tørr Kent. Den smaker ingenting.

***

— Fy faen.

Det er det eneste som blir sagt. Tre matroser med søle i håret, på de bare overkroppene, på kortbuksene, på leggene, på skoa, i ansiktet sitter de dødsslitne og patter på hver sin filtersigaret. Niognitti hundredeler av job-ben står igjen. Aldri har tre sigaretter gått så fort opp i røyk. Roger har ikke kommet til sans og samling før gloa har nådd filteret. De tenner nye.

— Fy faen.

De trenger ikke si mer, tankene deres er like. Det er umulig for mennesker å tenke forskjellig i en sånn stund. De er *utkjørt*. Tenker ikke i det hele tatt. Ikke på at en skulle vært en annen plass med en doggfrisk halvliter og plystre etter kvinnfolk. Ikke på at man skulle tatt han-delsskolen og begynt kontorveien. Ikke på noe. Stirrer bare tomt framfor seg.

***

En lysblond nordlending med langt, glatt hår, en mørkblond danske med kruser som ikke rekker lenger enn til ørene, en mørk trønder med halvlangt bølget hår. Trønderen virker like høy som de andre — nå som de sit-ter. Men han er litt kortere i beina og litt spinklere. Ellers er både muskelbygninga og sittestillinga temmelig lik. Og kamuflasje-søla understreker likheten.

Krølle er den første som kommer til hektene.

— Det går vel bedre når vi blir vant til jobben. Åtte tanker er ikke *så* mye.

Stemmen er ikke optimistisk, det virker helst som han prøver å trøste seg sjøl. Men Tromsø-Larssen er ikke mottagelig for trøst.

— Møkkajobb. Vi får innrømme at vi gjorde en tabbe den dagen vi undertegna kontrakten. Og jeg som kunne fått bilbulk. Statene-Japan.

— Jobben *må* gjøres. Vi har kommet ombord for å arbeide.

Roger hører de to andre prate, hører igjen det samme som han sa til Tore for mindre enn fjorten dager siden. Men de har en annen betydning nå som han står midt oppe i det. Han blander seg inn.

— Dem kunne til helvete ha brukt folk fra land.

— Er det kanskje lettere for dem?

— De har utstyr. Ingen hadde fått noen fra land til å klore ned rusta med neglene.

Krølle sier ingenting til det. Han kan ikke si noe, for

ARBEIDERLITTERATUR

Roger har rett.

— Og tror du dem ville halt opp åtte-ti tonn rust med line og pøser som vi blir nødt til?

Åssen skulle *de* fått rusta over rekka?

— Brent høl i tanken og sweepa den ned i lasterommet. Hivd den opp i fat med krana derfra. Det ville folk i land ha gjort, og sveisa igjen etterpå når jobben var ferdig. Ingen ville spurt hvor mye det kosta. Han Christian & sønn skulle jaggu fått betale. Men oss utnytter dem. Vi kan brukes til alt akkurat som slavene for millioner av år siden. Verden har stått stille for sjøfolka.

— Det er ikke 1. mai idag, Roger.

Krølle har hørt lignende tale før; når Sjømannsforbundet avholder festligheter. Ombord i båtene er ikke sånn prat annet enn dagdrømmer.

— Nei, det er ikke det. Det er ikke lille julaften, heller. Men etter som dem sa i 68 skulle vi ha lille julaften hver dag.

— 68?

Tromsø-Larssen var førstereis i 73, og fatter ikke helt poenget.

— Rasjonaliseringa.

Rasjonaliseringa. Ordet som står for etterkrigstidas viktigste lærdommer for norske og utenlandske sjøfolk under norsk flagg. Tromsø har hørt om den tusen ganger av eldre skipskamerater, Krølle og Roger var med da suppa ble gjennomført og føler seg på en måte medskyldige. Fordi dem ikke sto imot.

Krølle begynte på norske båter i 66, og drømmer seg tilbake til 60-tallet mens han forteller. Om den tida da det var *moro* å seile. Helt til sjømannsforbundet greidde det rederne aldri ville ha greid alene. Nemlig å få sjøfolka til, om enn motvillig, å gå med på å redusere mannskapet til nesten det halve. Sjøfolka ble lokka. De som var igjen ble forespeilt at alt vedlikeholdsarbeid skulle utføres av folk fra land. Sjøl skulle de bare følge skuta som vaktgående å få fri under land. Hyra skulle høynes. De argeste motstanderne ble isolert gjennom dette falske pratet, samtidig som fikse ideer som kunne gjøres ble hausa opp i skyene.

— Vi trodde vi skulle ri på hvite hester. Vi *trodde* på at rasjonaliseringa var til fordel for sjøfolket.

Krølle er trist i blikket. I motsetning til Roger, som virker mer sammenbitt, hevnjerrig, når minnene fra den tida da de lærte Sjøfartsdirektoratets og Sjømannsforbundets sanne ansikt å kjenne, strømmer på. Fra den tida da sjøfolket i samla tropp vendte Arbeiderpartiet ryggen og i samme slag kasta mange positive arbeideridealer overbord. Forvirra som de var over å ikke ha et eneste parti å støtte seg på.

Men begge smiler når Tromsø-Larssen samler hele rasjonaliseringa i en eneste setning.

— Tidens første Kleppe-pakke?

Sånn kan en eneste setning dreie stemninga 180 grader. Gutta gjør seg klar til å fortsette jobben, lettere til sinns. I det samme mørkner lyskjegla fra mannhullet

opp til dekk. Styrmannen kommer på inspeksjon. Den feminine skikkelsen står i så skarp kontrast til de tre matrosene og den mørke, skitne tanken, at det nesten er komisk. Roger gjør et nytt forsøk på å skape en fortrolig tone mellom mannskap og offiser.

— Litt av en jobb du har gitt oss.

Styrmannen skliir på dekket og blir irritert. Svarer ikke.

— Må vel få skittentillegg for denne jobben?

Krølle er tillitsmann, vet at de ikke har krav på skitten-tillegg så lenge det ikke har vært olje på tanken. Men håper på noen ekstra kroner om styrmannen skulle få et anfall av medfølelse.

— Hvem er det som sier det?

— Ingen som *sier* det.

— Bra. Så vet dere hva dere har å holde dere etter. Her får dere det dere har krav på, og ikke mer. Gutta ser på hverandre. Ingen trekker på skuldrene, ingen rister på hodet. Men lufta lades, og det blir ikke bedre når han fortsetter.

— Men det er noen som sier at når rederiet betaler dere for å jobbe, så skal dere *jobbe*. Eller er den noen som har blitt sjukmeldt?

Han kikker på sine underordnede, tar en pause i reprimanden, men venter ikke på svar.

— Vi er ikke urimelige her ombord. Dere har krav på fem-minutt hver time. Men nå er det over ti minutter siden jeg hørte noen bruke kreftene sine på det dere er betalt for. Det innbyr ikke til noen tillitt fra vår side.

Han sender et blick som skal være skarpt og som skal favne alle på en gang. Kanskje har han trent på det i smug, kanskje til og med foran speilet, men det virker ikke truende. Gutta sier ingenting.

Forholdet er tre mot en. Rettferdigheten er på de deres side, og ingen kan hindre dem om de bestemmer seg for å slå til. På kort tid vil MS Hafrsfjord i så fall *ha* en mann på sjukelista. Langvarig sjukmeldt. Men arbeidslivets skrevne og uskrevne lover sier at det er den ene som er sterkere enn de tre. Om det er en mot hundre, så er den ene like forbanna *den* sterkeste. Ingen skjønner *hvorfor*, så det må bankes inn hver dag gjennom aviser, radio og fjernsyn. Kloke forfattere får stipend av staten for å meisle det fast i en populær form.

Allikevel hender det en gang i blant at noen glemmer det. Da trekkes politi eller gevær og kanon fram. Det frisker på hukommelsen.

— Og dersom dette ikke bedrer seg vil vi benytte oss av retten til å plusse de fem-minuttene til, ved arbeidstidens slutt. La dette være en advarsel. Tillitsmannen kan komme på brua klokka fem og se at det er ført inn i journalen.

Den oransje kjeledressen uten hjerte inne, med en skinnende hvit hjelm på toppen forsvinner opp lederen igjen. Skikkelsen som prater i de samme vendinger som rederi og departement skriver.

■

DEBATT

Tellefs 11. tese

I Røde Fane nr. 6 1986, i artikkelen «Ny tid i emning» legger Tellef Hansen fram 10 teser om tendensene i den norske kapitalismen i dag og i åra framover:

1. Økt kapitalkonsentrasjon, og dermed økt makt til de sterkeste kapitalgrupperingene.
  2. En enorm rasering av tradisjonelle industrier.
  3. Sterkere internasjonalisering av norsk kapital, økt kapitaleksport
  4. Rask nedbygging av velferdstjenester, økt privatisering.
  5. Rasering av distrikts-Norge.
  6. Oppsplitting av arbeiderklassen, økt bruk av leiarbeidere.
  7. Nedbryting av klassebevissthet og solidaritet. Styrking av individualismen som ideologi.
  8. Angrep på demokratiske rettigheter.
  9. Undergraving av normalarbeidsdagen.
  10. Omorganisering av LO. Økt byråkratisering. Fra kamporganisasjon til service-organisasjon.
- Det er vanskelig å være uenig i disse påstandene. De beskriver virkeligheten. Som Hansen sjøl nevner, så er det områder som ikke er nevnt, men som kunne vært nevnt. (For eksempel angrepet på sjølve jorda, livet, økologien). Men alt i alt utgjør disse tesene et egna utgangspunkt for en videre diskusjon om den norske kapitalismen.

Jeg vil prøve å ta opp tråden der Hansen slutter sin diskusjon, nemlig om «veien ut av det brennende huset», ut av kapitalismen. Vi må slåss mot angrepene fra borgerskapet, men den eneste absolutt virkningsfulle resepten er en sosialistisk revolusjon og opp rettelse av arbeiderklassens makt, sier Hansen. Men hvordan kommer vi dit?

Tellef Hansen siterer i den forbindelse Tron Øgrim: «Når det

oppstår store sammenhengende arbeiderklasser som er eiendomsløse, oppstår det åsså behov for å stå sammen mot arbeidskjøperne og overvinne den spontane konkurransen om jobber og løsninger mellom de enkelte proletarene.» Og Hansen legger til:

«På dette grunnlaget er det opp til arbeiderklassen å skape fagforeninger og klubber. På dette objektive grunnlaget er det opp til oss og forsvare og bygge ut fagbevegelsen.» Og helt til slutt i artikkelen heter det optimistisk: *«Ut av angrepene vokser det en ny arbeiderklasse med ei ny og sterkere legering, og vi ser kimene til et grunnplansopprør i fagbevegelsen. I kampen mot raseringa av distrikts-Norge har vi pekt på grunnlaget for en allianse med ei voldsom sprengkraft. Ei ny tid er i emning.»*

Hansen påstår at det av borgerskapets angrep vil vokse fram en ny og sterkere arbeiderklasse. Dette vil jeg kalle Tellef Hansens 11. tese.

Av alle Hansens teser er dette den viktigste, men også den mest problematiske. Men før vi kan være sikre på at han har rett trengs det mye undersøkelser, mye teoretisk arbeid, mye diskusjon.

Tellef Hansen siterer også Kjersti Ericsson. Hun begrunner hvorfor vi snakker om to **spisser** i arbeiderklassens kamp:

Det tradisjonelle kjerneproletariatet — og de kvinnelige arbeiderne. Dette er en viktig påpekning. Men det begrunner ikke hvorfor det ut av den nåværende situasjonen med en stadig mer oppsplitta arbeiderklasse og med et klassisk kjerneproletariat som desimeres raskt, vil vokse fram en ny og sterkere arbeiderklasse. Det er ikke tilstrekkelig at angrepene på kjerneproletariatet tiltar i styrke og at kvinnene er dobbelt undertrykt. Ut av det vokser forhåpentligvis en sterkere motstand, men ikke nødvendigvis.

ARBEIDERKLASSENS REVOLUSJONÆRE ROLLE

Det objektive grunnlaget for arbeiderklassens revolusjonære rolle

(etter tradisjonell kommunistisk teori) kan skjematisk sammenfattes i tre punkter:

1. Som den utbytta klassen står arbeiderklassens materielle interesser i grunnleggende opposisjon til kapitalens interesser. Arbeiderklassen kan ikke forfølge sine interesser uten å komme i konflikt med kapitalen. Konflikten mellom arbeid og kapital pågår uopphørlig. (Tellef Hansen bringer mange eksempler på dette.)

2. Arbeiderklassens behov kan ikke tilfredstilles innafør kapitalismens ramme. Begrensningene i de daglige klassekampene vil på nytt og på nytt bli avdekket. Dette skaper grunnlag for en politisering av kampen, der spørsmålet om statsmakta vil rykke nærmere.

3. Gjennom kapitalismens industrielle utvikling skapes samtidig grunnlaget for arbeiderklassens styrke og makt til å styrte borgerskapet. Arbeiderklassen vokser, sveises sammen gjennom fellesskapet i fabrikkproduksjonen og gjennom felles kamperfaringer. Friedrich Engels sier at «motsigelsen mellom samfunnsmessig produksjon og kapitalistisk tilegnelse framstår som motsetningen mellom proletariatet og borgerskapet.» Produksjonen og produktivkraftene er på parti med arbeiderklassen, som sjøl er den viktigste produktivkrafta.

Av disse 3 punktene vil jeg anse punkt 1 for udiskutabel, ganske enkelt av den grunn at vi fremdeles har kapitalisme, basert på utbytting av arbeiderklassen.

Punkt 2 er mer problematisk. Har klassekampene de siste ti-tjuen åra i særlig grad svekka legitimiteten til det borgerlige regimet? Jeg lar spørsmålet ligge i denne omgang.

Punkt 3 er meget viktig, fordi dette dreier seg om det materielle grunnlaget for arbeiderklassens **evne** til å føre kamp. Altså ikke bare behovet for (som ikke er vanskelig å dokumentere), men evnen til å føre kamp. Men om punkt 2 er problematisk, så er punkt 3 det i enda større grad. Dette henger sammen med at borgerska-

pets strategi også omfatter en strategi for undertrykking av proletariatet i sjølve produksjonen, i det Marx kaller arbeidsprosessen. Tellef Hansen antyder hva det dreier seg om i sin «tese 6» — «stam» — og «rand»-arbeidere. Denne tesen bør utvikles videre. Og bør fange opp det som skjer i sjølve arbeidsprosessen.

Marx påsto i Kapitalen at arbeiderne i arbeidsprosessen i økende grad blir underkasta det han kalte «arbeidets reelle underordning under kapitalen». Det vil si at gjennom utvikling av ny produksjonsteknikk og nye former for arbeidsorganisasjon oppnår kapitalen en stadig bedre kontroll med arbeidskrafta. Det han særlig la vekt på var det økende skillet mellom åndens og håndens arbeid, dvs. mellom de som styrte og kontrollerte arbeidet og de som utførte arbeidet: Og hvorfor var dette spesielt viktig? Jo fordi det «fiendtlige» skillet mellom ånd og hånd danner det materielle utgangspunktet for klasseskillene i det kapitalistiske samfunnet.

Nå for tida er det noen som sier, at hvis Marx' teori på dette punktet er riktig (og da mener de gjerne også at den er det), så er det fullstendig ødeleggende for den marxistiske revolusjonsteorien. Da vil det ikke eksistere noe objektivt grunnlag for arbeiderklassens revolusjonære rolle.

Dette er en påstand som etter min oppfatning er feil, men som bør tas alvorlig. Teoretisk bygger den på en omstridt tolking av Marx. Marx' analyse av kapitalismen (slik han framstiller den i Kapitalen) bygger på den forutsetning at kapitalen **ikke møter noen motstand**. Arbeidskrafta er redusert til en motstandsløs vare. Verdilovene setter seg uhindra igjennom. Teorien om arbeidets reelle underordning under kapitalen (der arbeideren er redusert til et vedheng til maskinen) kompletterer dette bildet av kapitalens uinnskrenkede herredømme.

Noen mener Marx her gir et virkelig historisk bilde av kapitalismen (slik kapitalismen utvikler seg **tendensielt** i det minste). Denne tolkinga

underbygges ved at Marx illustrerer teorien med virkelige historiske eksempler fra England, og med virkelige klassekamper. Gitt denne tolkinga av kapitalen kan dette lett føre til en teori om kapitalens totale hegemoni. Hegemoni, ikke bare på det kulturelle og politiske området, men framfor alt i produksjonen. Gitt denne tolkinga eksisterer det ingen maktbasis for arbeiderklassen i produksjonen. En tysker som heter Rudi Schmiede havner i denne konklusjon;

«Gjennom arbeidets reelle underordning under kapitalen blir bruksverdien og det levende arbeidet fullstendig tilpasset kapitalens behov. Hvis en aksepterer denne innsikten, så kan en ikke samtidig håpe at arbeiderklassen, som bærere av bruksverdien, skal kunne styrte den kapitalistiske produksjonsmåten. En må da enten gi opp de revolusjonsteoretiske perspektivene, eller så må en lete etter et annet samfunnsmessig grunnlag for revolusjonen og utvikle en annen strategi.»

Andre mener Marx gir oss et bilde av «den rene kapitalisme», en «ideell» kapitalisme der arbeiderklassen riktignok er fullstendig underlagt kapitalen og bruksverdien er fullstendig underlagt verdien. Men det er en type kapitalisme som ikke fins i virkeligheten, bare i teorien. For Marx har hensikten vært å framstille verditeorien og merverditeorien i «rein form». I Kapitalen beskrives ikke den virkelige historia, men en teoretisk modell som må suppleres med virkelig historie. Og i den virkelige historia kommer klassekampen inn. I den virkelige historia har ikke kapitalen all makt. Heller ikke i produksjonen.

ET VIKTIG VERKTØY

Min mening er denne:

Jeg mener Marx med teorien om «den reelle underordninga» har gitt oss et viktig verktøy til å analysere kapitalismens herskermetoder, ikke minst i perioden med utvikling av den automatiske produksjonen basert på EDB. Men vi må bruke dette verktøyet med stor forsiktighet. Vi

må ikke oppfatte det som en hypotese om den endelige og absolutte underordning under kapitalen, men som en strategi som kapitalen vil benytte seg av på nytt og på nytt for å møte utfordringene fra arbeiderklassen.

Problemet for kapitalen er blant annet at den ikke kan basere seg utelukkende på tvang og degradering av arbeidet, for å sikre kontrollen over arbeidsprosessen. I virkelighetens verden kan ikke arbeidskrafta reduseres til en viljeløs vare. For arbeidskrafta bor i et menneske, med menneskelig vilje og menneskelige behov. Overfor dette faktum må kapitalen utvikle en dobbelstrategi med både tvang og samarbeid. Med «tayloristiske» metoder og med «human relation» metoder.

Betydninga av å analysere den maktkampen som pågår i tilknytning til arbeidsprosessen er åpenbar: Arbeidet er vesentlig for menneskets

Hva skal til for at den potensielle alliansen mot kapitalens framstøt skal bli en rell allianse, spør Erling Kielland som ønsker mer debatt om hvordan den atomiserte arbeiderklassen skal bli en kjempende enhet. FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

eksistens og for organiseringa av samfunnet. Mennesket er et arbeidende dyr. Det realiserer seg gjennom arbeidet. Men under kapitalismen blir det undertrykt og fremmedgjort gjennom arbeidet.

Ta det bildet Marx gir av arbeidet i Kapitalen:

Kapitalen har ikke bare overtatt eiendommen til arbeidskrafta. Kapitalen eier framfor alt sjølve arbeidet. Arbeidet er ikke arbeiderens eget arbeid. Det er «kapitalen» som arbeider. Her fins ingen arbeider-stolthet over eget dyktig arbeid. Her fins bare merverdiskapning, dvs. grenseløs og håpløs fornedrelse. (Marx sier i kapitalen; «Å være produktiv arbeider er derfor ingen lykke, men bare en ulykke.») Arbeideren lever riktig nok, men bare som et «levende vedheng» (Marx) til et dødt maskineri. Her eksisterer ingen materiell maktbasis for revolusjonen. Her er bare elendighet og resignasjon.

Men dette er bare den ene sida. Verdisida. Den dominerer, men den er ikke alt. På den andre sida finner vi bruksverdien og det levende, tenkende mennesket som hele tida yter motstand. Som utvikler arbeidet på sine egne premisser.

Det er i lys av dialektikken mellom disse to sidene vi må analysere den norske kapitalismen av i dag. Tellef Hansen har med sine 10 teser avdekket mye av kapitalens strategi, som han med rette kaller en raseringsbevegelse. Et hovedmål med denne strategien tar sikte på å knekke arbeiderklassens kampkraft. Hansen har også trekt fram eksempler på motstand mot kapitalens framstøt, eksempler på solidaritet og støtte.

Dette er viktig. Men det er ikke nok. For det begrunner ikke hvorfor det ut av (en tross alt) spredt motstand vil skapes en samlet offensiv. Hansen snakker som sprengkrafta i en eventuell allianse mellom dem som blir angrepet (bønder, fiskere, kjerneproletarer, kvinner). Men det begrunner ikke hvorfor det ut av en potensiell allianse vil bli skapt en virkelig allianse. Det begrunner ikke hvorfor det ut av en oppsplitta ar-

beiderklasse vil vokse fram en ny og sterkere enhet.

Ei ny tid er i emning, sier Tellef Hansen. Ja, det ønsker vi. Men fra et vitenskapelig synspunkt bør vi se på det som en hypotese. Og som et viktig utgangspunkt for teoretiske og empiriske undersøkelser i den fortsatte kapitalisme-debatten.

Erling Kielland ■

DNA og Øgrim

I RF nr.6/86 er Tron Øgrim intervjuet av sosialdemokratiet under tittelen DNA - et politisk lappetepp. Inger Ljøstad er uenig i at DNA-ledelsen tilhører monopolborgerskapet, og tar opp forholdet grunnplanledelse og venstre-socialdemokrati et i dette innlegget.

Øgrim ønsker seg et mer nyansert syn på Arbeiderpartiet enn det AKP har hatt til nå, og det er bra. I løpet av de siste åra har det utvilsomt foregått ei utvikling innafor store deler av AKP når det gjelder åssen man forholder seg til AP i praktisk politikk. Men det har i liten grad gitt seg uttrykk i ei sammenfattende analyse av sosialdemokratiets klassekarakter, om det fins indre motsigelser og i såfall årsaken til dem. Videre hvor skillelinjene mellom poler av venstre- og høyresosialdemokrati eventuelt går, eller hvilken utvikling vi kan vente oss. Intervjuet med TØ ser jeg mer som en åpning enn som et forsøk på å legge fram ei sånn helhetlig analyse.

SOSIALFASCISMETEORIEN

Det garantert mest gledelige i intervjuet er at TØ så klart tar avstand fra tradisjonen med å betrakte Arbeiderpartiet som ei eneste råtten blokk. Sosialfascismeteorien hadde nok grunnlaget sitt i sosialdemokratisk svik. Men den fikk enorm betydning

for mangelen på enhetsfrontpolitikk mot nazismen i mellomkrigstidas Tyskland, og dermed for nazistenes frammarsj. Ellers er intervjuet ganske springende. Jeg har valgt å ta for meg utsagn som Arbeidermaktgruppa enten er uenig i eller som vi synes der kan være lurt å utdype. TØ sier at det er feilaktig å betrakte Ap som et progressivt parti med feil, at det er bedre enn Høyre osv. Jeg er helt enig i at Ap ikke er et progressivt parti med noen forholdsvis betydningsløse feil. Men i motsetning til Høyre er Arbeiderpartiet utgått av arbeiderbevegelsen, og er avhengig av en i verste fall motvillig aksept for politikken sin i arbeiderklassen. Dessuten er det faktisk litt bedre enn Høyre, for eksempel når det gjelder helse- og sosialpolitikken. Det må da gå an å skille her?

LEDELSENS KLASSETILHØRIGHET

Videre holder TØ fast ved påstanden om at DNA tilhører monopolborgerskapet. Åssen kan det ha seg? Hvilken klasse man tilhører defineres først og fremst ut fra hvilket forhold man har til produksjonsmidla. Hvilke produksjonsmidler eier Ap-ledelsen som gjør at den tilhører borgerskapet? Det er riktig at Ap-toppen sitter i styrende organer i privat og offentlig virksomhet, og at de styrer ut fra de samme forutsetningene og på samme måte som privatkapitalister (ofte verre, jamfør Polet). Men det er på grunn av arbeiderbevegelsens styrke de får lov til å sitte der å spise kirsebær med de store, ikke fordi de har eiendomsrett. Poenget er at man må skille mellom hvilken klasse de tilhører og hva slags politikk de fører. Ap fører utvilsomt en borgerlig politikk i dag. Dette til tross for oppslutning og rekruttering blant arbeidsfolk- og til tross for at ledelsen blir oppfatta som representanter for arbeidsfolk, både av medlemmer og av ledelsen sjøl. Derfor er det riktig å si at Ap er et borgerlig arbeiderparti. Det gir også mening å si at ledelsen (inkludert fagtoppen) hører til et skitt i arbeider-

klassen/mellomlag med makt og privilegier som atskiller de fra resten av klassen, og som gjør at de slett ikke vil være til å stole på i en revolusjonær situasjon. Men i motsetning til borgerskapet står ledelsen i Ap og LO personlig sett økonomisk fritt til å foreta politiske valg som er i arbeiderklassens interesser, enten det gjelder sosiale reformer eller forbedringer i avtaleverket. Ofte har de til og med interesse av forbedringer sjøl. Konsekvensene av å hevde at for eksempel Liv Nilsson er borger fordi hun sitter i DNAs sentralstyre (bortsett fra at det virker ganske søkt), kan lett bli at vi undervurderer framtidige motsetninger innad i sosialdemokratiet og dermed ender opp med feil taktikk. Og det var jo den fella TØ ikke hadde lyst å gå i.

FORHOLDET LEDELSE - GRUNNPLAN

Det vil være en grov overforenkling å påstå at motsetningene innafør Ap bare går mellom ledelsen og grunnplanet. Det gjør da heller ikke TØ. Dvs. like etter at han har sagt at hovedskillet går der, sier han at man finner folk i Ap med alt fra AKP-til FrP-meninger. Jeg tror også at det kan være lurt å nysansere litt her. Fra støttarbeidet fra polstreiken veit vi at den lokale fagbevegelsen og vanlige Ap medlemmer reagerte skarpt på uthulinga av oppsigelsesvernet for tillitsvalgte, og at støttebevegelsen var større og breiere enn i noen tilsvarende situasjon i nyere tid. Men jeg tror ikke dette var den eneste forma for press nedenfra LO -og Ap ledelsen ble utsatt for. Min erfaring (kjemisk, mest i Oslo) var at mange sosialdemokrater (neida, langt fra alle) var overlykkelige over å få anledning til å snu da LO gjorde det. En annen sak er at ledelsen som regel har visst å framheve og dekke seg bak press fra høyresia, mens radikale standpunktert blir oversett og overkjørt. Med de forbeholda jeg har nevnt ovenfor er jeg enig i at ledelsen er mer konservativ enn mange av medlemma. Men hva er årsaken til

det? Greit nok at man ikke blir valgt til toppverv i Ap uten å tilpasse seg edn rådende linja, og at vanlige folks kår blir mindre vesentlig når man sjøl har feit inntekt. Begge deler er et forhold vi kan ta avstand fra uten videre. Men når Ap folk sjøl skal begrunne hvorfor de har forlatt tidligere radikale standpunkt, vil de ofte hevde at de ikke ønsker å sette arbeidsfolks stilling i samfunnet totalt på spill. Det høres vanvittig ut i utgangspunktet. Hvis vi ser nærmere etter, er det ikke sikkert kommunister går fri fra å bruke samme type argumentasjon, eller alltid at vi burde gjøre det: Da polarbeiderne bestemte seg for å avblåse streiken (på grunn av LOs svik, for lite støtte utafra, og tendenser til indre oppløsning som følge av oppsigelsestruslen) var begrunnelsen dypst sett den samme:

Et totalt nederlag ville rive grunnen under den styrken Arbeiderforninga tross alt har tillegna seg opp gjennom åra, og få ringvirkninger i fagbevegelsen og arbeiderklassen forøvrig. Mange Ap-folk mener i dag at det var feil av polarbeiderne å ta opp kampen, at det var en tapt kamp i utgangspunktet. Dette er opplagt feil. Jeg er slett ikke ute etter å unnskyldte politisk feighet. Samtidig vil jeg ha fram at det av og til er riktig å foreta en taktisk retrett. Motsetningen mellom det å beholde noe man allerede har oppnådd og det å kjempe for forbedringer kan være reell. Problemet med sosialdemokrater — som TØ peker på — er at de «veldig sjeldent sjøl tar initiativ til kamper». De **prøver** ikke engang å mobilisere. Jo lenger opp i ledelsen man kommer, og jo mer ansvar for «helheten» (også forstått som hele forbundet eller klassen) man føler man har, jo sterkere gjør denne tendensen seg gjeldende. Det er altså en av årsakene til at Ap-ledelsen er mer konservativ enn mange vanlige DNA-medlemmer, og her er det venstresida må prøve å skjære igjennom. For også sosialdemokrater dreier det seg om å gjøre valg, og om å ta ansvar for å utvikle bevissthet.

VENSTRE- SOSIALDEMOKRATI

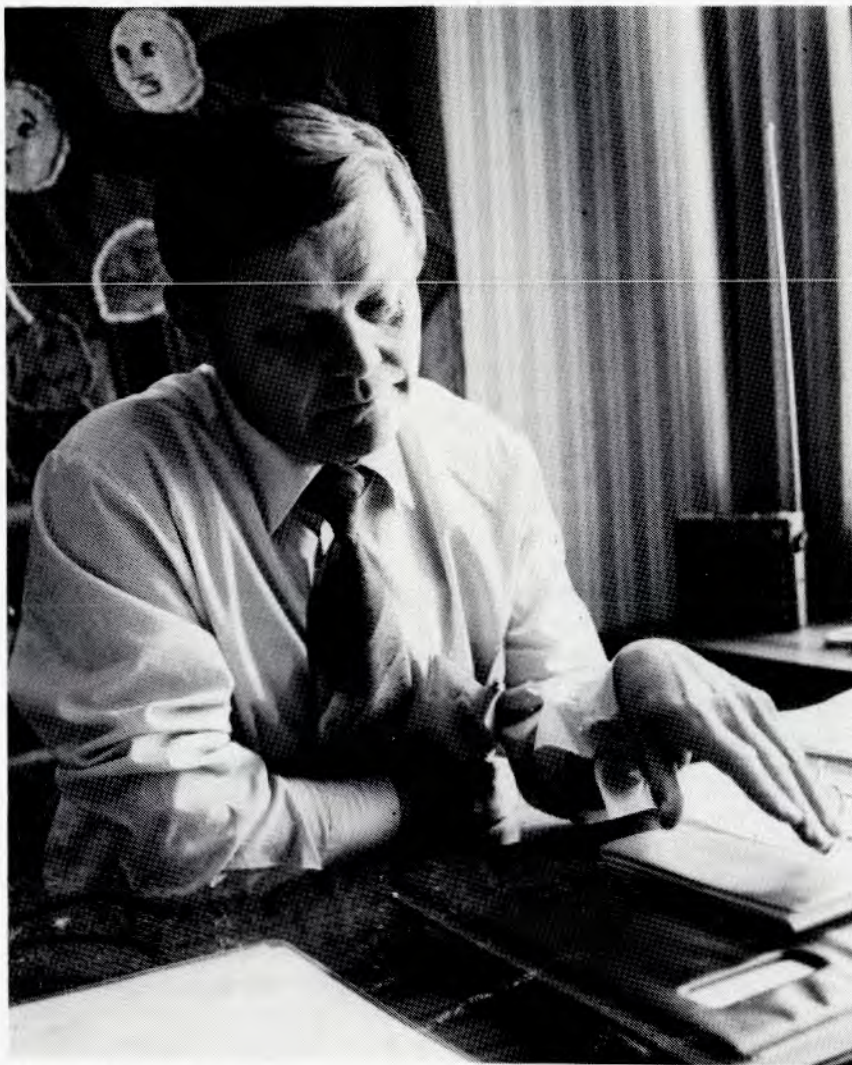
En av de tingene som gjør det vanskelig å snakke om ei venstreside i AP er at den ikke er særlig konsistent. Selv innafør denne delen av AP som ikke definerer seg som det «offisielle Norge» er det innbyrdes uenighet — det faglige venstre er ikke alltid kvinne-, innvandrer- eller utenrikspolitisk venstre og omvendt. Dessuten må vi innse at Nilssons/Hysværs radikalisme ikke trenger å være mer enn et konjunkturtelt fenomen. Som kjent stemte Nilsson for 0-oppjøret. Aaserød i Sjømannsforbundet er krass på spørsmålet om Norsk Internasjonalt Skipsregister, men han har ikke markert seg på spesielt radikale standpunkt tidligere. Og som Svein Bendik Hansen har påpekt i KK er Reilulf Steens radikalisme svært så begrensa.

Til tross for denne mangelen på sammenheng er det riktig å holde fast på begrepet venstresosialdemokrati; fordi enkeltstandpunktene fins, og kan få samla betydning i en mer skjerpa situasjon. Hovedårsaken til at et slikt venstresosialdemokrati fins, og kan komme til å utvikle seg videre i framtida, er at det objektivt sett er ulike interesser mellom toppen i et statsbærende parti og de massene som forventer at partiet skal tjene deres interesser. Denne kimen til motstand ville ligget der uansett om endel kommunister hadde gått inn i partiet for en 30-40 år sida eller ikke. Og sjølsagt er det riktig at at vi ikke skal underlegge oss venstresosialdemokratiet, verken nå eller i framtida.

POLITISKE DISKUSJONER

Det er feil at «fagbevegelsen bar får lov til å drive med lønnskamp», forstått som om politiske diskusjoner skulle være bannlyst. Det fins nok enkeltsosialdemokrater som ikke bryr seg om hva som foregår innafør bedriftsporten, men det er ikke Apslinje. Både blant ledelsen og vanlige Ap-medlemmer blir til og med det faglige samarbeidet opppfatta som et

DEBATT

Monopol-borger, eller?

forsøk på unngå reinspikka trade-unionisme. Ap vil gjerne at fagbevegelsen skal ta opp både skattepolitikk og internasjonale spørsmål — med to viktige begrensninger; Det er lagt svært så snevre rammer for hvilken politikk det er lov å ha — sett fra venstre. Forutsetningen er at «du skal ikke utfordre kapitalismen. Og fagforeningene skal overlate forpliktende vedtak og gjennomføring av de politiske sakene til partiet. Så kan man (med rette) innvende at da er det ikke mye sjølstendighet igjen.

Fordi lønnskampen angår arbeidfolk direkte, og fordi kampen om

prisen på arbeidskrafta tross alt var hovedårsaken til at de blei danna, har denne vært vanskeligere å legge lokk på. Nå som Ap-ledelsen mener at opprettholdt reallønn er en trussel mot kapitalens ekspansjons-muligheter prøver de så godt de kan å hindre fagbevegelsen å drive lønnskamp også.

SOSIALISTISK ENHETSFRONT

TØ sier at det ikke fins noen klar sosialistisk enhetsfront i dag. Det er jeg enig i. Men mer interessant er det om vi (AKP/AMG) mener det er riktig å

bygge opp en enhetsfront, hva slags enhet vi i så fall ønsker, og åssen den skal skapes. Det ligger latente motsetninger i DNA som gjør at en enhetsfront kan oppstå gjennom en forsvarskamp. Derimot tror jeg ikke at enhetsfronten vil oppstå ut fra at mange Ap-medlemmer «ønsker sosialisme» i dag. Mangelen på visjoner om et annet samfunns-system — med kollektivt eie av produksjonsmidla og styring av produksjonen og samfunnet gjennom rådsorganisering osv. — er en av de viktigste hindringene for å slå høl på lønnsomhetsargumenter og spilleregel-fiksering. Derimot er det mange Ap-medlemmer som ønsker et bedre samfunn for arbeidfolk, en mer regulert kapitalisme. Det er det viktig å spille på, samtidig som vi peker på at det er mulig å organisere samfunnet på en sosialistisk måte.

Inger Ljøstad (AMG) ■

Kunnskap – sosialisme

Rød Ungdom og Anne-Cathrine Fuglem diskuterer skolen. Debatten kan bli et «rotete sidespor». Men den kan bli spennende fordi den stiller nye spørsmål, blant annet om skolen under sosialismen, hevder Trond Hofvind.

Det har mye for seg å diskutere sosialismen så konkret som mulig. For sånn kan kampen under kapitalismen få et revolusjonært perspektiv. Synes ikke du det, Terje Valen?

Jeg bygger mine kommentarer til Anne-Cathrine Fuglems (ACF) syn helt og holdent på på det hun selv har skrevet i Røde Fane 1/87.

ACF sier mye jeg er enig i om skolen i dagens Norge. Bla: «Det sosialdemokratiet kan tilby folk, er at noen fra arbeiderklassen kan skifte klasse gjennom utdanning. Men vi hadde tenkt oss mer... vi hadde tenkt at flertallet skulle få den kunnskapen som trengs for å styre.»

Men jeg er grådig uenig med deg i

en del spørsmål, ACF!

— Uenig i det jeg tror du mener om kampen for skolen i dag. (Den diskusjonen skal jeg la ligge, bortsett fra at jeg kan markere støtte til Terje Valens hovedpoenger i Klassekampen 5/5-87)

— Uenig i synet ditt på kunnskap.

— Uenig i synet ditt på læring.

— Uenig i synet ditt på arbeiderklassen.

— Uenig i synet ditt på intelligentsiaen.

— Uenig i synet ditt på virkeligheten.

— Synes du vikler deg inn i håpløsheter av typen «høna og egget».

KUNNSKAP

Menneskenes totale kunnskap er enorm. Samtidig lever vi i en tid med eksplosiv utvidelse av viten på alle områder. Dette er ikke begrenset til navn på fugler, gramatikkregler eller kongerekker. Det handler om innsikt i store systemer og sammenhenger for eksempel innen økologi, informasjonsteknologi, bioteknologi og kvinneforskning — en haug med felter. Jeg tror ACF undervurderer omfanget av disse kunnskapene og konsekvensene av denne utviklingen. Mange av 80 og 90 års viktigste kamper kommer til å stå om eienomsretten til viten, tilgjengeligheten til kunnskapene.

Hvordan kan arbeiderklassen herske i samfunnet uten råderett over kunnskap? Miljødebatten akkurat nå skulle vise at det ikke går.

En ting til: Vyene mine tilsier at vi slåss for et godt og rikt liv. Innholdet i livet henger nøye sammen med livsanskuelse og opplevelsessevne. Tro om ikke kunnskap om verden, natur, kunst og kultur, folk samfunn og oss selv betyr noe. Jeg synes vi kommunister skal slutte å ha et så flatt syn på kunnskap at vi bare ser på dem som et redskap i kamp. Eller at vi mener at arbeiderklassen ikke skal ha eienomsrett til annet enn det «nyttige».

LÆRING

Empirisme er navn på et standpunkt

som sier at man bare kan lære direkte av egne erfaringer. Mao polemiserer mot dette i «Om praksis» fra 1937. Fremdeles en meget lesverdig artikkel. Empirisme står i motsetning til å ha forståelse for betydningen av teori. I dag skulle det dessuten være klinkende klart at mye av vår kunnskap må bli inndirekte.

ACF tenderer i retning empirisme, såvidt jeg kan skjønne. Dette fører til et trangt syn på hvordan læring skal skje. For å forklare hva jeg mener: Vil vi forstå betydningen av ozonlaget må vi gå utover egne og venners erfaringer. Ikke nok med det, det vi trenger er et noenlunde systematisk innlært begreps/forståelses apparat inne de fagområdene som berøres. Vi trenger trening i bruk av teoretiske modeller.

Dette betyr ikke at det ACF sier om å lære kunnskap konkret, om å lære hva kunnskapen skal brukes til, er tull. Tvert imot. Men det holder neppe å bare si det.

Folk trenger nå under kapitalismen, og ikke minst under sosialismen å slåss seg aktivt inn på kunnskaps-monopolenes enemerker. Og det blir hardere og hardere. Saken Kongsberg våpenfabrikk (hva man enn måtte mene om den), viser at kontroll og makt over avansert teknologi er en enorm utfordring. Å være «ekspert og rød» må være et ideal under sosialismen. Men hva om ikke eksperten er rød? Hvordan kan arbeiderklassen utøve makt?

Spør du meg vil jeg svare: Arbeiderklassens stat må satse maksimalt på å organisere en skole med høyt oppdrevet kvalitetsnivå. Den skolen må lære folk å ta seg offensivt fram til den kunnskap som trengs, det være seg via databaser, bøker, gjennom egne praktiske undersøkelser, teknikker fra avslørings-journalistikk osv.

ACF snakker om å oppløse skolen; tilegne seg kunnskap med utgangspunkt i samfunnet der folk skal bruke kunnskapen; at folk mer og mer skal ta ansvaret for seg sjøl og andre når det gjelder å tilegne seg kunnskap; At folk sjøl skal organisere

re denne læringa... Men så må hun slå fast at kunnskaps-tilegninga må være samfunnsmessig og at vi skal ha organisert læring.

Etter mitt syn er det poenget: Mer samfunnsmessig og mer organisert enn under kapitalismen. Det betyr skole, ACF! Men ikke skole som i dag. Er du mot kapitalismens helse-system behøver du vel ikke si: Oppløs sykehusene, for å få fram hva du mener. Tvert imot forvanskes synspunktene dine ved parolen: Oppløs skolen.

En sak til om læring: Du sier at når folk skal lære noe så går det fra det kjente til det ukjente og at hvis det er for mye ukjent vil ikke folk lære, men bli aggressive. Sånn er det ofte, men er det sånn alltid?

KAN ARBEIDERKLASSEN LÆRE?

ACF synes det å lære på denne måten gjelder ekstra mye for arbeiderklassen, som ifølge henne må ha alt konkret og med utgangspunkt i «det praktiske livet». Dette pratet gir meg en følelse av at hun undervurderer folk i den samfunnsklassen som skal ta over makta.

Det finnes intellektuelle arbeidere idag allerede, og mange arbeidere med utviklet sans for teoretisk kunnskap. Og mange fler må det bli under sosialismen. For noen år siden het det bak på Rød Ungdoms blad: «Hva skal jeg med naturfag som skal bli sjømann?» Det er et dårlig skolepolitisk standpunkt å vende tilbake til.

Og så sier ACF: «Til det med å sikre at folk lærer seg kunnskap så mener jeg at det ikke går an.» Det synes jeg er defensivt; Det er uten vyer! Selvfølgelig må kravet vårt til skolen under sosialismen være at arbeiderklassen skal sikres kunnskap. Og det er mulig, alle kan lære.

KAN ARBEIDERKLASSEN TENKE?

Folk kan tenke, men tenking har vilkår. Blant annet at det kan skaffes kunnskap, et grunnlag for tenking. Men skal det bli noe flyt i hjernemassen må det legges inn grunnleggende

DEBATT

informasjon fra mange fagområder/livsområder i utgangspunktet. Du må ha noe å bygge på når du skal søke mer kunnskap eller prøve en teori mot praksis. Foreløpig har hjernen fortrinn framfor maskiner når det gjelder antall kombinasjonsmuligheter, assosiasjoner og klassestandpunkt. Men dette tenkegrunnlaget kommer ikke gratis, uten læring. Uten tenking, ingen sjølstendighet. Uten sjølstendighet hos folk, ikke noe reelt utviklet sosialistisk demokrati. En uopplyst, usjølstendig arbeiderklasse kan aldri beholde makta.

Den sosialdemokratiske skoleideologien om å «lære å lære» holder altså ikke mål aleine. Folk kan ikke alltid stille med blank diskett, det må legges en hel bråte inn i hukommelsen. Det holder heller ikke at alt skal være nyttig og at du til enhver tid skal vite hva kunnskapen skal brukes til.

INTELLIGENTSIAEN

Like uenig er jeg i ACFs fremstilling av intelligentsiaen. De blir stående som de verste undertrykkere og fiender av arbeiderklassen. Isteden burde vi nå tydeligere enn noen gang se behovet for allianser mellom arbeidsfolk og intellektuelle. Og behovet for å utvikle kunnskapsrike intellektuelle innen arbeiderklassen.

ACF hevder stadig at skolen ikke er en del av virkeligheten. Merkelig.

«Hvordan kan folk lære å styre det andre har bestemt er å lære å styre, når det å styre sjøl er å bestemme?... Hvordan kan andre bestemme hva det er viktig for deg å ha av kunnskap for å utvikle deg sjøl, når det å utvikle seg som menneske er sjøl å oppdage og gjenoppdage kunnskap.»

ACF reiser disse problemene. Men hun har selv meninger om hva som skal læres (f.eks. driftsregnskap), selvsagt. Nei, den eneste måten å vikle seg ut av garn-nøste på er å innse at det vil bli kamp om dette under sosialismen. Det vi må kreve av skolen er at den legger fram for elevene at dette er en kamp og at de motiveres og gis sjanse til reelt å være med. Og hvis vi tror vi skal kaste kapitalismen

kan vi ikke være så vettskremte for lederskap. Men det skal være åpent at folk har lederoppgaver sånn at de kan kritiseres og kastes. I en del sammenhenger tror jeg at læreren også under sosialismen vil ha lederoppgaver.

Et spørsmål til ACF: Tror du det vil finnes oppdragelse under sosialismen? Tror du det i såfall vil stå i motsetning til ditt mål om frie mennesker?

SKOLEN UNDER SOSIALISMEN

Skolen under sosialismen skal være en skole for det herskende flertallet. Derfor må skolen bli grunnleggende forskjellig fra skolen under kapitalismen som lærer folk å tilpasse seg og underkaste seg.

Skolen under sosialismen må bevisst være en politisk skole. Ungene og ungdommen må bevisstgjøres at de skal ha og ta makt. Ulike syn må stilles opp mot hverandre. Det må være diskusjoner i fleng og et hovedmål må være at elevene tar stilling og oppfatter seg selv og sitt eget syn som viktig. Elevene må få sjanse til å skaffe seg materiale, dokumentasjon som underbygger deres syn. Disse sakene er det realistisk å tenke seg gjennomført.

Det må være en skole som gir grundige ferdigheter og kunnskaper; og som forener teori med praksis kvalitativt forskjellig fra i dag.

Mye vanskeligere er spørsmål som: Hvordan skal arbeiderklassen ha makta i skolen? Og, hvordan skal skolen integreres i samfunnet og med produksjonen?

Noe kan vinnes med kulturrevolusjonære metoder. Lærerne må ikke bare ha teoretisk utdanning og arbeidspraksis fra skolen. Arbeidsfolk må bringes inn som lærere og forelesere. Såkalt ikke-pedagogisk personale ved skolen må bli en del av personalet som «driver skolen».

Problemet i sosialistisk skoledebatt er at det finnes masse sånne gode ideer i dag. Det er bare det at under kapitalismen er reformer av typen

«mer kontakt næringsliv/skole» slett ikke nødvendigvis progressive. I Norge i 80-åra tror jeg det er riktig å forsvare en ganske isolert skole. Til og med moderne forslag som et lokalt skolestyre til hver skole (for å styrke lokalsamfunnets kontakt med skolen) kan vise seg å bli en svøpe både for elever og lærere.

Kort sagt: her som eliers må vi gå inn for endel saker under sosialismen som vi er imot under kapitalismen. Saker som i form er like, men som i innhold blir kvalitativt forskjellig. På grunn av at makt og klasseforholdene er snudd på hodet.

Trond Hofvind ■

Debatten om skolen som Rød Ungdom har reist kan reise interessante diskusjoner samtidig som muligheten for å havne på fullstendig feilspor er der, hevder debattant Trond Hofvind.

Utopisk feminisme

Arbeidet med å integrere kvinneopprøret i marxismen vil antakelig grave grunn under det som kalles utopisk feminisme, skriver Jon Sandvik med utgangspunkt Maria Mies bok: «Patriarchy and Accumulation on a World Scale».

Kvinnekampen blir av menn flest beskrevet som «kvinnfolkmas». Hos progressive menn har denne betegnelsen fått en egen variant, vi sier at kvinnekampen er en «kulturell kamp». La oss for en stund glemme at det kan være noe sant i begge disse beskrivelsene. I stedet kan vi prøve å nøste opp konsekvensene, og det virkelige innholdet i uttalelsene.

For det vi mener, er at det som opptar kvinnfolk er noe uvesentlig, noe på sida av livets virkelige problemer. Er det riktig? Maria Mies har skrevet en bok «Patriarchy and accumulation on a world scale» som gir mye materiale til spekulasjoner omkring dette spørsmålet.

Hvor kommer holdningene våre fra, og hvorfor de er blitt så problematiske akkurat nå?

Hva bråker de for?

Hvis vi for et øyeblikk vurderer kvinnekampen isolert fra alle andre politiske bevegelser, kan den oppsummeres i 3 punkter. Kvinnene ønsker:

1) Materiell selvstendighet.

2) Frihet fra omsorgsslaveriet.
3) Kontroll over sin egen seksualitet.

Selv om en slik punktmessig sammenfatning aldri kan dekke hva alle legger i kvinnefrigjøring, og selv om ord ikke er entydig, så burde mye av hva AKP-kvinnene er opptatt av være fanget inn.

Et interessant aspekt er hvordan disse punktene representerer tre trinn på en stige, fra den materielle selvstendigheten som vi er svært så fortrolige med i dag, og ned til det skremmende og fremmede punktet om kontroll over seksualiteten.

Når vi oppfatter noe som skremmende, så er det uttrykk for et misforhold mellom våre holdninger og det vi forholder oss til. «Pass opp, ting er ikke som du tror!» er meldinga. I forholdet mellom folk finnes det da to alternativer. Enten må «de andre» ta seg sammen, eller så er det «oss» som ikke følger med tida.

Før jeg går over til å se på om det finnes et grunnlag for kravet om kontroll over seksualiteten, vil jeg peke på at den «materielle selvstendighe-

ten» til kvinner som vi i dag oppfatter som ganske uproblematisk, var langt mer problematisk bare en generasjon tilbake.

Har noe skjedd?

Det som er åpenbart er at bevisstheten på kvinner flest har endra seg, det er de som stiller krav og de gjør det nå. Men dette er ikke en tilfredsstillende forklaring for en marxist. Kvinnekravene kan jo muligens bare være fixe ideer, griller som vil forsvinne. Jeg vil vite om det har skjedd materielle endringer i samfunnet som produserer de nye kvinnekrava. Jeg deler i det hele tatt ikke forestillingen om en autonom utvikling av bevisstheten. Som om mennesket var et nylig oppvåknet beist som gradvis kom til bevissthet om det gode samfunn.

I Røde Fane nr. 1/87 peker Siri Jensen på en viktig materiell endring i kvinners livskår. I siste halvdel av etterkrigstida har kvinnene blitt trukket inn i arbeidslivet med eksplosjonsarta fart. Kvinnene utgjør nå halvparten av arbeiderklassen og de fleste gifte kvinner er yr-

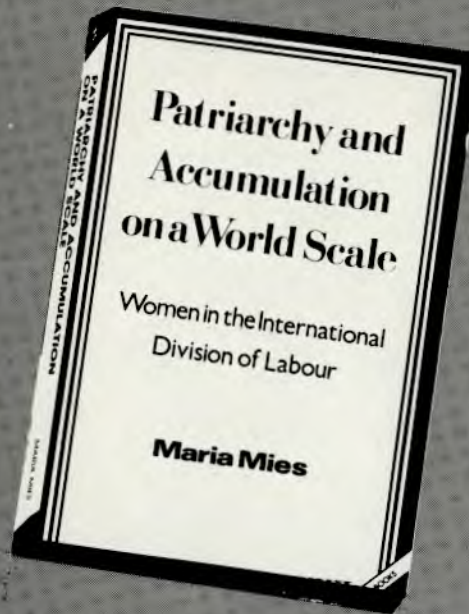
kesaktive. Samtidig har denne endringa skjedd uten en tilsvarende reduksjon i de ubetalte omsorgsfunksjonene som tradisjonelt har vært kvinners ansvar. Så mens den kapitalistiske etterkrigs-boomen trakk kvinnene inn i produksjonen og vekte dem politisk, så har dagens krise i kapitalismen bare bidratt til å skjerpe motsigelsen mellom de arbeidende kvinnene og kapitalismen.

Under imperialismen er også kvinners seksualitet som fødemaskiner, som produsenter av arbeidere, soldater og konsumenter, blitt satt på spissen. Hvite kvinner skal føde arbeidsdyktige menn mellom 20 og 50 år, mens fargede kvinner ikke skal føde i det hele tatt.

Den kjønnsbestemte motsetningen med hensyn på omsorgsfunksjoner -og hele kulturen som følger med den, som kvinners følsomhet osv. - har en lang historie, men først med utviklinga av det kvinnelige dobbeltarbeidet blei den forvandla til et uomgjengelig politisk spørsmål.

Imperialisme og sexismen

Det har skjedd en omfattende utvikling av det pornografiske kvinnesynet det siste århundret. Det er flere lange skritt fra 1800 tallets tjenerinner med stumpen i været, til vår tids slaktehus-porno. Denne utviklinga henger nært sammen med både imperialismens utvikling og utviklinga av kjønnsmotsigelsen sånn som den er skissert over. Masseprostitusjonen i Sydøst-Asia som nå er blitt kobla til turismen, sprang ut av det Amerikanske militære engasjement i området. Amerikanske soldaters lommepenger viste seg å ha en helt annen verdi i den tredje verden enn i de imperialistiske landa. I dag har sex-

ANMELDELSER

turismen også spredd seg til deler av Afrika.

Det er skapt en ny verden hvor små hvite menn kan slippe vekk fra det hjemmlige «kvinnfolkmas» og nyte sine egne levende utbrett-piker. Det er også mulig å ta med seg en hjem. En ny underdanig tjenerinne, kjøpt og betalt.

Kombinasjonen av soldater uten sine egne kvinner og et «hvitt» kvinneopprør, har også lagt grunnlaget for den ekstremt for-rående utviklinga av pornokulturen. Morbide soldat-fantasier og frustrerte menn har møttes på markedet - først gjennom varer produsert i den tredje verden, seinere har denne produksjonen også spredd seg til de imperialistiske kjerneområdene.

En skole i fascisme

Pornoen og prostitusjonen er ingen Freudiansk sikkerhetsventil for manns oppdemmede drifter. De har utvikla seg i nært samkvem med den øvrige politiske kulturen i samfunnet og fungerer i dag som en skole i fascisme.

Den lærer menn å lemleste og drepe; først kvinner, siden andre menn. Den seksualiserte volden må bekjempes av samme grunn som vi bekjemper imperialistiske kriger og annen fascisme: *I neste omgang vil det gjelde oss!* Voldspornoen sette en standard for hvordan borgerskapet vil løse ekstremt skjerpa motsigelser.

Sosialismen og kvinnefrigjøringa

Det nye kvinneopprøret har utvikla seg materielt og kulturelt sammen med kapitalismen, og i kamp mot kapitalismen. De viktigste materielle oppgavene som en sosialistisk revolusjon må løse i forbindel-

se med kvinnefrigjøringa er:

1) Sikre kvinnene muligheten til økonomisk uavhengighet av en forsørger.

2) Flytte omsorgsfunksjoner ut av privatsfæren så langt det er ønskelig.

3) Gjøre det mulig for den enkelte kvinne å velge hvorvidt hun vil føde og oppdra barn.

4) Forby handel med kvinnekjønn.

Alt dette er krav som under kapitalismen i beste fall kan innfris som ustabile klassekompromiss, fordi systemets grunnlov er produksjon for profitt (det som i dag markedsføres under navnet konkurranseevne).

Kulturelle motsetninger

Det finnes en tradisjon i den marxistiske bevegelsen til å vise til Engels, som sa at full deltagelse i produksjonen var en forutsetning for full kvinnefrigjøring - for så å framstille dette som om kvinnefrigjøring var en direkte konsekvens av deltagelse i produksjonen. (I alle fall finnes det en tradisjon på å framstille marxismen sånn.)

Når vi snakker om kulturelle kjønnsmotsetninger, så er det naturlig å tenke på de nære følelsesmessige bånd, og på alle de små og dagligdagse situasjonene hvor menn i kvinners øyne ikke strekker til. Om disse er aldri så viktige i seg selv, så har de en spesiell funksjon i å rette søkelyset på det mest allmene uttrykket for kvinneundertrykkinga; *det at en kvinne alltid er en manns kvinne*. Denne motsigelsen som så og si er destillert av klassesamfunna gjennom at den stadig gjenskapes i nye konkrete former.

Når kjønnsmotsigelsen neglisjeres blir sosialismen bygd

på kvinnenes skuldre. Med Engels som garantist blir kvinnene trukket med i arbeidsli-

vet: som gratis arbeidskraft i familiebruket på den Kinesiske landsbygda, som tradisjo-

Kvinneopprøret har også spredt seg til tegneseriene. Denne er hentet fra en dansk samling: «Giv ham kniven, søster. Kønsskamp i amerikanske undergrunstegneserier.»

nell dobbeltarbeidene i Sovjet. Det som kjennetegner marxismen framfor noen annen ideologi, er de harde linjekampene og de opprivende brudene. Som revolusjonær teori

er marxismen nødt til å ta opp i seg og ta stilling til stadig nye politiske spørsmål som settes på dagsorden. Menneskenes historie skaper stadig nye motsetninger som må løses. Det er ikke sånn at alle de riktige standpunktene er skrevet inn i våre hjerter en gang for alle, og kan finnes om vi bare leiter godt nok. At vi streber tilbake mot tilstanden før syndefallet.

Marxismen har alltid kjempet for å ta opp i seg viktige nye politiske bevegelser, og vi kan nevne: Antikrigsbevegelsen under første verdenskrig. Den antifascistiske enhetsfronten i 30 og 40 åra. De undertrykte folkene og nasjonenes kamp mot imperialismen, og nå også mot sosialimperialismen.

Samtidig har denne utviklinga av marxismen ført til splittelser, der noen har blitt stående igjen og hylle forelda standpunkter. Den nye kvinnebevegelsen har etablert et nytt vannskille for marxismen.

Utopisk feminisme

Den nye kvinnebevegelsen er et produkt av kapitalismen. Og opphevelsen av kapitalistiske produksjonsforhold er en forutsetning for en varig løsning av kjønnsmotsetningen. Samtidig har denne bevegelsen reist spørsmål som den med revolusjonær utålmodighet krever at marxister gir svar på nå. *Det er vanskelig å se det utopiske i dette.*

Det vi er vitne til er at overbygninga og den politiske bevisstheten generelt (menns bevissthet spesielt), sleper etter endringer i produksjonen.

Samtidig har menns treghet gitt opphav til ideen om at menn er håpløse og at menn aldri vil forandre seg. Den har gitt opphav til ideen om at

menn er kvinners hovedfiende, og at kvinneopprøret er et opprør mot menn, rett og slett. Hos Maria Mies har dette ført til ideen om at problemet utelukkende ligger i den kjønnsbestemte arbeidsdelinga, *ja at roten til all ulikhet og elendighet i verden faktisk ligger i eksistensen av arbeidsdeling og bytte av produkter overhode.* Et slikt teoretisk standpunkt kan kalles utopisk, og av tre grunner:

1) Fordi motsigelsen mellom kjønna helt mangler den selvstendige dynamikken som ligger i kapitalakkumulasjonen.

2) Fordi en samfunnsomveltning der den kvinnelige halvdel av menneskeheten skulle herske over den mannlige med vold er helt utenkelig. I motsetning til de mange eksemplene på klasseomveltning som historia kan vise fram.

3) Fordi slik klasse og produksjonsforholda på jorda faktisk er i dag, vil den konkrete arbeidsdelinga måtte videreutvikles, selv om den kjønns og klassebestemte arbeidsdelinga oppheves.

Arbeidet med å integrere kvinneopprøret i marxismen, som bla kvinnene i AKP har gått i spissen for, vil antagelig grave grunnen vekk under det som kunne kalles utopisk feminisme. Samtidig må progressive menn komme kvinnebevegelsen i møte, vi må være villige til en kritisk gjennomgang av våre teoretiske byggverk. For dette dreier seg om mer enn en kamp om politisk hegemoni overfor feminismen. Det dreier seg om å utvikle bevisstheten om en ny type politisk enhet. En bevissthet som må gå foran den praktiske enheten som er nødvendig for å styrte kapitalismen.

Jon Sandvik ■

NESTE NR: UTDANNING

ALLMØTE
SOSIOLOGI
ONSDAG 11/2 kl. 11¹⁵ .ROM 480.
725

SAKSLISTE:

1. VALG
2. ORIENTERING OM MAGISTERGRADSAKEN
3. ORIENTERING OM NEDSKJÆRINGSÅKEN
4. ORIENTERING FRA NSU
5. TEMADAG
6. EVENTUELT

— MØT OPP! —
DERE FÅR KAFFE/TE!

MELLOPPDAG

Forelesningsrekke over Økopolitiske emner er strøket.

DETTE ER "HÅRREISENDE" OG UFFERRE UIL DA
BLI I HØSTREHESTERET !! NÅ ER DET TID FOR
DETTE VIL VI IKKE VÆRE HED PÅ / VI ER NØDT TIL Å
UVIKLINGA, ENESTE MÅTEN Å GJØRE DETTE PÅ
AT ALLE ER HED OG PROTESTERER AKTIVT !!

MØT OPP PÅ DEMONSTRASJONSTOG FRA JERNBANETORGET KL
TORSDAG 11/2. DET BLIR OGSÅ FELLE ALLMØTE FOR
ALLE FRA PÅ SV ^{12/11} ^{12/11} TORSDAG 5/2 87 KL 17:00
EN AV DE NÆRHESTE ØRSEINE

OBSTAKELØST TIL MØT OPPI!

Goldson
re best
ått ston
leste andr
øket.

VALG

der visning er strøket
ums innføringskurs
ingsforening
galer 14x45 → 8x44
religist forening 14x2 → 6x2
bering 10x2 → 8x2
: enter 14x2 → 5x2

POSTER

redusert: - Innfalte brosjyrer 130 € til 65 €
- Individuell veiledning 250 € til 210 €
- Student- og interessegrupper 100 € til 40 €

Retur: Røde Fane,
Boks 83, Bryn 0611 Oslo 6